

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANTİK YUNAN DÖNEMİNDE SPOR

Esin DALKILIÇ

Danışman
Doç.Dr.Aygün Ekin MERİÇ

İZMİR-2020

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**ANTİK YUNAN DÖNEMİNDE SPOR**”adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2020
Esin DALKILIÇ
İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Antik Yunan Döneminde Spor

Esin DALKILIÇ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arkeoloji Anabilim Dalı

Arkeoloji Yüksek Lisans Programı

Kökeni erken çağlarda insanların hayatta kalabilmek için avlanma, yakalama gibi mücadelelere dayanan spor, insan hayatında vazgeçilmez bir unsur olmuştur. İlkel toplumlardan itibaren görülen avcılık, spor türlerinin en ilkel olarak ortaya çıkmıştır. Antik dönemde fiziksel aktivitelere yönelik en erken izler Uzakdoğu’da görülmüş MÖ 3.bin yılına ait duvar resimlerinde Mezopotamyada da sportif aktiviteler sayabileceğimiz faaliyetler duvar resimlerine yansımıştır. Çağlar boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapan Anadolu’da da savaşlarda kullanılmak üzere mızrak, ok, yay kullanımı gibi becerileri geliştirmeye yönelik aktivitelerde bulunulmuştur. Kişisel ve fiziksel gücü sergilemeye yönelik olan bu aktiviteler uygarlıklar arasında birbirini takip etmiştir.

Antik çağda organize sporsal faaliyetler Yunan Uygarlığı ile ortaya çıkmıştır. Sporun Yunan kültürüne Girit Uygarlığı aracılığı ile geldiği bilinmektedir. Sporun toplumsal hayatın içinde yer aldığı Antik Yunan, bu konuda en eski yazılı belgelere sahip olan uygarlıktır.

Antik Yunan’da spor kavramı, Yunan eğitim sistemi ile iç içedir. Yunan çocukları özellikle erkek çocuklar yedi yaşından sonra okuma yazma, sayı sayma, müzik, edebiyat derslerinin yanında bedensel eğitimlerini geliştirmek için dersler almışlardır. Burada amaç erdemli ve iyi özelliklere sahip vatandaşlar yetiştirmektir.

Antik Yunan’da şehir devletleri inandıkları Olimpos Tanrıları adına oyunlar düzenleyerek Tanrıları adına birbirleri ile yarışmışlardır. Bu

yarışmaları kazanmak bir onur kazanma vasıtası olarak görüldüğünden her sporcu kendi şehir devleti için oyunlarda kıyasıya yarışmıştır. Yarışmalar belli kurallara göre düzenlenmekte ve yarışlara katılmak için şartlar bulunmaktadır. Bu oyunların en ünlüsü MÖ 776 yılında başlayan Olimpiyat Oyunlarıdır. Bunun yanı sıra farklı şehir devletlerinin düzenlediğı Kutsal ve Taç Ödüllü Oyunlarda bulunmaktadır.

Antik Yunan'da spor kutsal bir amaca hizmet etmenin yanında günlük yaşamda da yer edinmiş spor etkinliklerinin yapılabilmesi için şehirlerde farklı mimari yapılar inşa edilmiştir. Yunan toplum yaşamının bir parçası haline gelen spor, dönemin sanat eserlerine de yansımıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında sportif faaliyetlerin Antik Yunan dünyası için ne kadar büyük bir önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Elimizde bulunan ve günümüze ulaşmış kaynakların yanında ileride gerçekleştirilecek arkeolojik araştırmalar bizlere bu konu hakkında daha fazla ışık tutmayı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan Dönemi, Spor, Eğitim, Olimpiyat.

ABSTRACT
Master's Thesis
Sports in the Ancient Greek Period
Esin DALKILIÇ

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciens
Department of Archeology
Archeology Master's Program

Sports, which in early ages were based on struggles such as hunting and catching in order to survive, have become one of the indispensable elements of human life. Hunting, which has been observed since the primitive societies, emerged as the most principled of sporting activities. The earliest of physical activities in the ancient period were seen in the Far East. The wall paintings of 3000 BC also proves the traces of sports in Mesopotamia. Anatolia, in which numerous civilizations have inhabited throughout the centuries, has been home to many activities for developing skills like spearing and shooting arrows. Intended to exhibit personal and physical strength, such activities have followed one another among civilizations.

Organized sport activities in ancient times emerged with the Greek civilization. It is known that the sports came to Greek culture with the Cretan civilization. Ancient Greek, where sports took place in social life, is the civilization with the oldest written documents on this subject.

The concept of sports in ancient Greek society is in line with the Greek education system. Greek children, particularly males, would take reading, writing, counting, music, literature lessons, as well as physical education after they 7 years old. The aim here is to generate righteous and virtuous citizens.

In Ancient Greece, the city states organized games on behalf of the Olympos Gods that they believed in. In other words, they competed with each other in the name of Gods. Since each contest was seen as a manifestation of honour, each attendant athlete competed for their own city state in a zealous

fashion. Competitions were held according to certain rules and there were preconditions for joining the races. The most famous of these games was Olympic Games which started in 776 BC. Furthermore, there were some other games held by different city states with Holy and Crown awarded.

Besides serving divine purposes in ancient Greece, sports also took place in daily life and architectural venues were built for sports activities. Becoming an integral part of Greek social life, sports were reflected in the artworks of the period as well.

All things considered, it is evident that the sporting activities are of great importance for the world of Ancient Greeks. In addition to the ancient monuments and relics gathered so far, the archeological findings that might also be discovered in the future will help us shed more light on this subject.

Keywords: Ancient Greek Period, Sport, Education, Olympic.

ANTİK YUNAN DÖNEMİNDE SPOR

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SPORUN KÖKENİ, ANTİK YUNAN MİTOLOJİSİNDE SPOR VE ANTİK OLİMPİYAT OYUNLARINDA RİTÜELLER

1.1. SPORUN KÖKENİ VE TARİHİ	3
1.1.1 Mezopotamya’da Spor	4
1.1.2. Anadolu’da Spor	6
1.1.3. Antik Yunan’da Spor	8
1.2. ANTİK YUNAN MİTOLOJİSİNDE SPOR	12
1.3. ANTİK OLİMPİYAT OYUNLARINDA RİTÜELLER	18
1.3.1. Oyuna Katılma Şartları ve Kurallar	19
1.3.2. Ceza Yöntemleri ve Ödüller	21
1.3.3. Görevli Memurlar	22

İKİNCİ BÖLÜM
ANTİK YUNAN DÖNEMİ SPOR OYUNLARI, SPOR HAZIRLANMA
MEKANLARI VE SPORUN ANTİK YUNAN SANATINA YANSIMALARI

2.1. SPOR OYUNLARI	25
2.1.1. Mitolojiden Doğan Olimpiyat Oyunları	25
2.1.2. Düzenli Antik Olimpiyat Oyunları	26
2.1.3. Kutsal ve Taç Ödüllü Oyunlar	28
2.1.3.1. Pythia Oyunları	29
2.1.3.2. Isthmia Oyunları	30
2.1.3.3. Nemea Oyunları	32
2.1.3.4. Hera Oyunları	34
2.1.4. Kutsal Oyunlar	36
2.1.5. Tematik Oyunlar	37
2.1.6. Koşular	38
2.1.7. Uzun ve Yüksek Atlama	40
2.1.8. At Yarışları	42
2.1.9. Disk ve Mızrak Atma	43
2.1.10. Güreş	45
2.1.11. Boks	46
2.1.12. Pankration	49
2.1.13. Pentathlon	50
2.1.14. Eskrim (Kılıç Oyunları)	52
2.2. ANTİK YUNAN’DA SPOR ORGANİZASYONLARI VE SPOR VE	
HAZIRLANMA MEKÂNLARI	52
2.2.1. Agoralar	52
2.2.2. Gymnasiumlar	53
2.2.3. Palaestralar	56
2.2.4. Stadyumlar	57
2.2.5. Hipodromlar	59
2.2.6. Banyo, Hamam ve Havuzlar	60
2.2.7. Yağlanma ve Kumlanma Odaları	62

2.3. SPORUN ANTİK DÖNEMDE SANATA YANSIMALARI	62
2.3.1. Seramik Eserler	63
2.3.2. Kabartmalar	69
2.3.3. Freskler	71
2.3.4. Heykeller	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI ANADOLU VE ÇEVRESİNDE ANTİK DÖNEMDE SPOR, İZMİR VE ÇEVRESİNDEKİ ANTİK KENTLERDEN ELE GEÇEN SPOR İLE İLİŞKİLİ BULUNTULAR

3.1. BATI ANADOLU VE ÇEVRESİNDE ANTİK DÖNEMDE SPOR	80
3.1.1. Smyrna	80
3.1.2. Ephesos	83
3.1.3. Pergamon	84
3.1.4. Priene	86
3.1.5. Aphrodisias	88
3.1.6. Sardes	90
3.1.7. Didyma	91
3.2. İZMİR VE ÇEVRESİNDEKİ KENTLERDE ELE GEÇEN SPOR İLE İLİŞKİLİ BULUNTULAR	93
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	111

KISALTMALAR

s.	Sayfa No
vd.	Ve devamı
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Düzenli Antik Oyunları

s. 28

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Beijing Yakınlarındaki Zhoukoudian Köyündeki Mağaralarda Fiziksel Aktivitelere Yönelik En Eski İzler	s. 3
Şekil 2. Beni Hasan XV No.lu Mezarın Doğu Duvarında Resmedilen Güreş Sahnesi	s. 4
Şekil 3. Güreşçiler ve boksörlerin tasvir edildiği terracota plak	s. 5
Şekil 4. Mezopotamyalı iki boksörü gösteren terracota	s. 5
Şekil 5. Hüseyinde Vazoları	s. 7
Şekil 6. Hüseyinde Küçük Vazosu Friz Çizimi	s. 7
Şekil 7. Boks yapan çocuklar	s. 9
Şekil 8. Knossos Sarayına ait friz	s. 9
Şekil 9. Patroklos'un cenaze töreninde yapılan araba yarışı sahnesi	s. 15
Şekil 10. Delphi Stadyumu	s. 29
Şekil 11. Isthmia'ya Ait Harita	s. 31
Şekil 12. Herakles ve Nemea Aslanı	s. 32
Şekil 13. Antik Nemea Stadyumu	s. 33
Şekil 14. Arkeolog Phil Sapiirstein'in binlerce dijital görüntü kullanarak oluşturduğu Hera Tapınağı'nın 3-D Modeli	s. 34
Şekil 15. Hera Oyunlarında Oynayan Kadın Sporcu Tasviri	s. 35
Şekil 16. Zırhlı ve Silahlı Koşucuları Tasvir Eden Amfora	s. 39
Şekil 17. Boston Güzel Sanatlar müzesindeki kırmızı figür bardağı	s. 41
Şekil 18. Uzun atlamada kullanılan ağırlık	s. 41
Şekil 19. At arabası yarışının tasvir edildiği seramik vazo	s. 42
Şekil 20. Disk atan Yunan sporcusu	s. 44
Şekil 21. Mızrak Bağlama	s. 45
Şekil 22. İşaret Parmağını Kaldırarak Yenilgiyi Kabul Ettiğini Belirten Boksör	s. 47
Şekil 23. Antik Yunan Dönemindeki Boks Eldiveni Örnekleri	s. 48
Şekil 24. Pankration Yapan Yunanlılar	s. 50
Şekil 25. Pentatlon Oyunlarına Hazırlanan Sporcular	s. 51
Şekil 26: Atina Agorası	s. 53
Şekil 27. Grek Gymnasiumu ile ilgili bir restitüsyon	s. 54

Şekil 28. Palaestra	s. 56
Şekil. 29. Olympia'nın Genel Görünümü ve Stadyum	s. 58
Şekil 30. Olimpiya Hipodromu	s. 60
Şekil 31. Yağlanan genç atlet	s. 62
Şekil 32. Amphora Üzerine Resmedilmiş Atletler	s. 63
Şekil 33. Amphora Üzerine Resmedilmiş Boksörler	s. 64
Şekil 34. Amphora üzerinde resmedilmiş dört pentatlet	s. 64
Şekil 35. Apene-iki katır tarafından çekilen araba yarışı	s. 65
Şekil 36. At arabası yarışı	s. 65
Şekil 37. Paiotribes gözetiminde atlama pratiği yapan bir genç	s. 66
Şekil 38. Sporcuların Resmedildiği Kylix	s. 67
Şekil 39. Güreş müsabakasının resmedildiği bir su içme kasesi	s. 66
Şekil 40. Panathenaia oyunlarında ödül olarak verilen ve üzerinde koşu yarışlarının tasvir edildiği amphora	s. 68
Şekil 41. Geçit töreninde resmedilen sporcular	s. 69
Şekil 42. Gymnasiumdaki etkinlikleri konu alan kabartma	s. 69
Şekil 43. At arabası yarışını konu alan geç döneme ait bir kabartma	s. 70
Şekil 44. Romalı bir memur ve eşinin mezarında bulunan at arabası yarışının tasvir edildiği geç döneme ait bir kabartma	s. 70
Şekil 45. Boks Yapan Sporcular	s. 71
Şekil 46. Hera Oyunları için egzersiz yapan kadın sporcuların resmedildiği geç döneme ait bir fresk	s. 71
Şekil 47. Boksörler ve çift flüt çalan adam	s. 72
Şekil 48. Boks yapan erkekler freski	s. 73
Şekil 49. Diskobol	s. 74
Şekil 50. Therme Boksörü	s. 75
Şekil 51. Bronz Koşucular	s. 76
Şekil 52. At yarışının tasvir edildiği bronz heykel	s. 77
Şekil 53. İki genç güreşçiyi konu alan bronz heykel	s. 78
Şekil 54. İki güreşçiyi konu alan bronz heykel	s. 78
Şekil 55. Antik Yunan kız atlet	s. 79
Şekil 56. İlk çağda İzmir Körfezi	s. 80

Şekil 57. İzmir ve Çevresindeki Tarihi Yerler	s. 81
Şekil 58. Stadion'un lokalizasyonu	s. 82
Şekil 59. Pergamon, Yukarı, Orta ve Aşağı Gymnasium teraslarının canlandırma çizimi	s. 84
Şekil 60. Priene antik kentinde stadyum yerleşimi	s. 87
Şekil 61. Aphrodisias Stadyumu	s. 89
Şekil 62. Sardes Stadyumu	s. 90
Şekil 63. Sardes Gymnasionu	s. 91
Şekil 64. Didyma Apollon Tapınağı ve Stadium	s. 92
Şekil 65. Çıplak Atlet	s. 93
Şekil 66. Disk Tutan El	s. 94
Şekil 67. Euethes, Rathymos, Rathymos, Olympias ve Eris'in Mezar Steli	s. 94
Şekil 68. Gladyatör Kabartmalı Parapet Desteği	s. 96
Şekil 69. Gladyatör Steli	s. 97
Şekil 70. Gladyatör Steli	s. 97
Şekil 71. Gladyatör Steli	s. 98
Şekil 72. Gladyatör Steli	s. 98
Şekil 73. Gladyatör Steli	s. 99
Şekil 74. Gladyatör Steli	s. 100
Şekil 75. Gladyatör Steli	s. 100
Şekil 76. Gladyatör Steli	s. 101
Şekil 77. Arena Kabartması Panel 1	s. 102
Şekil 78. Arena Kabartması Panel 2	s. 102
Şekil 79. Kazıyıcı	s. 103
Şekil 80. Genç Atlet	s. 104
Şekil 81. Kyme'li Koşucu	s. 105
Şekil 82. Boks Eldiveni Betimlemeli Sikke	s. 105
Şekil 83. Strigilis	s. 106
Şekil 84. Ephesos'tan Mühür	s. 106

GİRİŞ

Özünde oyun unsurları içeren spor, belli kurallar ve tekniklere uyularak yapılan, bedensel gelişime yararlı, eğlenmek ve yarışmak amacı da bulunan beden hareketlerinin tümünün ortak adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar oyun unsuru bağlamında hayvanlarda, özellikle yavru ve ergenlik dönemlerinde benzer hareketler görülse de spor doğada kendiliğinden var olan bir olgu olmayıp insan tarafından yaratılmıştır. Hayvanlarda görülen benzer durumlar, hayatı idame etmeye yönelik içgüdüleri tarafından oluşturulurken, spor insan tarafından üretilmiş, kurallaştırılmış ve düzenlenmiştir (Uğuryol, 2019: 3).

Spor kültürün bir parçasıdır. Kültür ise tarih ile iç içedir. Dolayısıyla sporunda bir tarihi mevcuttur. Milletler, ülkeler diğer alanlarda oluşturduğu milli kimliğini spora da yansıtmışlardır ve spor alanında kendisine has bir spor tarihi oluşturmuşlardır. Birçok destanda, mitte bile spor kültürünün bir yansıması olan yarışmalar gözükmektedir. Spor kültürün bir parçası olarak kişi ve toplumların düşünce ve davranışlarını etkiler, milli özellikler katar. Bu sebeptendir ki kültür ve spor tarih içinde bir bağa sahiptir. Örneğin; Türkler çok kahraman ve savaşçı bir millettir. Bu yüzden pehlivanlık; kahramanlık ve güç simgesidir. Barış zamanında ise bu hisler okçuluk, güreş, at yarışı ve cirit gibi sporlar ile tatmin edilmiştir. Dolayısıyla bir ülkenin spor tarihine, spor geçmişine bakarak o ülkenin, toplumun nasıl bir yapıya, karakteristik özelliklere sahip olduğu anlaşılabilir (Toros, 2015: 2).

İnsanoğlunun yaşama mücadelesi verdiği ilkel çağlardan beri avını kovalamak veya düşmanından kaçmak için koşmak zorunda olduğunu, avlanmak için taş, sopa ve sonraları da mızrak ve ok atmasını öğrendiği yakaladığı ve de yakalandığı zaman düşmanı ile yakın çatışmaya girerek güreş tuttuğunu veya yumruklaştığını hatırlarsak, zamanımızda spor adı altında yapılan fiziksel aktivitelerin milyonlarca yıllık doğal bir geçmişi olduğunu da anlayabiliriz (Şentürk ve Özdilek, 2007: 218).

Spor, Antik Yunan'da ideal insanın yaratılabilme amacının gerçekleştirilebilmesinde bir aracı olarak değerlendirilmiştir. İdeal insan hem güzel hem iyi insan olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle insan beden olarak güzel ahlak anlamında ise iyi olmalıdır. İnsanın bedensel güzelliği güç ve sağlık, ahlaksal

BİRİNCİ BÖLÜM

SPORUN KÖKENİ, ANTİK YUNAN MİTOLOJİSİNDE SPOR VE ANTİK OLİMPİYAT OYUNLARINDA RİTÜELLER

1.1. SPORUN KÖKENİ VE TARİHİ

Sporun kökeni ve tarihine bakıldığında kesin olarak nerede ve hangi tarihte başladığını söylemek mümkün değildir. Bu konudaki genel görüş sporun, insanların doğaya uyum sağlama ve doğa ile başa çıkmak zorunda olmasından kaynaklandığıdır. Bu doğrultuda, ilk insanların hayatta kalabilmek için avlanma, kaçma-kovalama ve avcılardan kaçma gibi verdikleri mücadelelerde kullanmış oldukları hareket ve aletlere dayandığı kabul edilmektedir (Tekin ve Tekin, 2014: 122).

Fiziksel güç, hız, dayanıklılık ve esneklik gerektiren aynı zamanda savunma ve saldırı gibi unsurları da kapsayan spor dallarının ilkel halleri ile birçok tarih öncesi toplumda karşılaşılmaktadır. Özellikle ilkel toplumlardan itibaren görülen avcılık, bu spor türlerinden en ilkel olarak ortaya çıkmıştır (Yıldıran ve Gültekin, 2012: 47).

Antik dönemde fiziksel aktivitelere yönelik en eski izler, bilim insanları tarafından Uzakdoğu'da Beijing yakınlarındaki Zhoukoudian köyünde bulunan 600 bin yıl öncesine tarihlenen mağaralarda rastlamışlardır.

Şekil 1: Beijing Yakınlarındaki Zhoukoudian Köyündeki Mağaralarda Fiziksel Aktivitelere Yönelik En Eski İzler

Kaynak: <http://whc.unesco.org/en/list/449>).

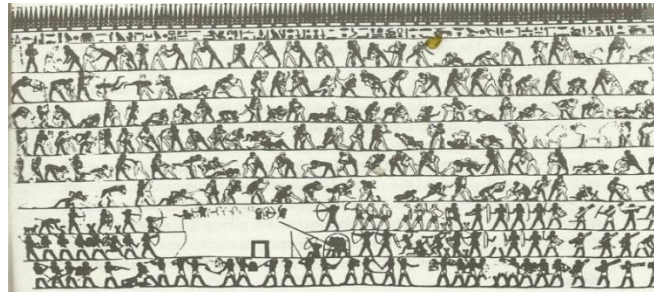
D. Sansone (1988), eski ve modern tüm sporların “fiziksel enerjinin ritüel fedakarlığı” olarak tek bir öze veya temel bir yapıya sahip olduğunu iddia etmiştir. Bu çerçevede Yunanlıların ve tüm sporların kökenlerini Paleolitik avcılardan elde edilmiş ritüelleşen davranış kalıplarına dayandırmaktadır (Guttman, 2015: 23).

1.1.1 Mezopotamya’da Spor

Mezopotamya’da sporun varlığına dair en eski kalıntılar MÖ 3. binyılda Mısır’da görülmektedir. Beni Hasan’da yer alan duvar resimlerinde spor yapıldığına dair izler bulunmaktadır (Şekil 2). Spora dair en fazla güreş sahnesine ait bilgi Orta Krallık döneminden elde edilmektedir. Bu kalıntılardan en önemlisi Orta Mısır’daki prens mezarlarının sahneleridir. Burada renkler aracılığı ile güreşçilerin hareketleri kolayca takip edilebilmektedir. Sahnede sporcuların üzerlerinde sadece kemer takılı olduğu anlaşılmaktadır. Güreş oyunları bu kemerin takılması ile başlamaktadır.

Beni Hasan’daki mezarların duvar resimlerinde güreşen, ağırlık kaldıran, bedensel aktivitelerde bulunan insan figürlerinin tasvir edilmesinin sonucu olarak sporun Mısır’da başladığı anlamını çıkarmak doğru olamayacaktır. Bu erken bulguların Akdeniz Dünyası’nın yaygın bir özelliği olduğu düşünülmektedir. Doğu toplumunda daha çok gösteri amaçlı yapılan akrobatik performansların atletik sporlara biraz daha yaklaşıldığı ifade edilmektedir. Mısır’da özünde rekabet duygusunun bulunduğu gerçek spora ait egzersiz olarak güreş karşımıza çıkmaktadır. Beni Hasan’daki mezarların sadece bir duvarında 220 güreşçi grubunun resmedilmesi burada bir güreş okulunun varlığını ve bu güreş okulunun resmedildiğini akla getirmektedir (Çokbankir, 2010:10).

Şekil 2: Beni Hasan XV No’lu Mezarın Doğu Duvarında Resmedilen Güreş Sahnesi

Kaynak: <http://monumentsinegypt.blogspot.com/2013/02/wrestling-in-ancient-egypt.html>.

Mısır'da karşılaşılan güreş oyunlarının yanı sıra, gerçekleştirilen yarışmalarda boks, sopa dövüşü, koşu sporları, yüzme, avcılık ve atlı araba yarışlarının düzenlendiği de belirtilmektedir (Toros, 2015: 4).

Bilinen en eski sporlardan birisi olan boks sporunun kökeni ise Mezopotamya'ya dayandırılmaktadır. Boks müsabakasına ait ilk resim kabartmaların MÖ 3000 yılında Sümerler ve MÖ 2000 yılında antik Mısır tarafından yapılması yanı sıra Asur ve Babil gibi Mezopotamya ülkelerinden ve Küçük Asya'dan gelen Hitit sanatındaki rölyeflerden boks hakkında bilgiler edinilmektedir. MÖ 3000-2340 yıllarına tarihlenen Bağdat Müzesinde yer alan kilden yapılmış kabartma üzerindeki dövüşen erkek figürler ile (Şekil 3), Irak'tan MÖ 3. veya 2.binli yıllara ait boks yapan iki Mezopotamyalı erkeği gösteren pişmiş topraktan yapılmış levha (Şekil 4) bu coğrafyada dövüşün spor olarak yapıldığına ilişkin en çarpıcı belgelerdir (İmamoğlu ve İmamoğlu, 2018a: 220).

Şekil 3: Güreşçiler ve boksörlerin tasvir edildiği Terracotta plak. Khafaji, Nintu Tapınağı, Erken Hanedan Dönemi, Milattan önce 3000-2340, Irak Müzesi, Bağdat

Şekil 4. Mezopotamyalı iki boksörü gösteren terrakota (pişmiş toprak kabartması), Eshnunna'dan TellAsram, Irak, Louvre Müzesi, Paris, Fransa

Mezopotamya'nın erken dönemlerini temsil eden, Asur krallarına ait silindir mühürler ve duvar kabartmaları gibi eserlerde kralların av sahneleri ile ilgili bilgiler rastlanmaktadır. Bu sahnelerde özellikle aslan ve boğa gibi gücü ve tehlikeyi temsil eden hayvanlar yer aldığı göze çarpmaktadır. Avcılığın daha çok saraya has olduğu bu faaliyetlerde kralların vahşi hayvanlarla olan mücadeleleri savaş arabaları üzerinde, ayakta ve çeşitli pozisyonlarda tasvir edilmiştir. Bu dönemde avcılığın yalnızca spor amaçlı değil aynı zamanda kralların gücünü ve cesaretlerini kanıtlamanın bir yolu olduğu anlaşılmaktadır. MÖ 3300'den daha eskiye tarihlenen Uruk'ta bulunan ve bazalttan yapılmış olan Uruk Aslan Stelinde kraliyet aslan avının betimlendiği örnekler arasında yer almaktadır (Öz, 2016: 143).

Asurlular aynı zamanda okçuluk ve yüzme ile ilgilenmişlerdir. Bununla birlikte Sümer uygarlığında da koşu, boks ve güreş gibi sporlara ilgi gösterildiği anlaşılmaktadır. Sümer tabletlerinde kralın iyi bir uzun mesafe koşucusu olduğundan bahsedilmiştir. Sümerlerde güreş oldukça sevilmiş ve "Güreş bayramı" adı ile bu konuda etkinlikler düzenlemişlerdir. Bununla birlikte Gılgamış destanında da güreş müsabakaları yapıldığından söz edilmektedir. Bu müsabakaların müzik eşliğinde yapıldığı ve hakemli bir şekilde gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Uzun, 2019: 13).

1.1.2. Anadolu'da Spor

Anadolu, çağlar boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Hitit ve Frig gibi uygarlıkların savaşlar için kullanılmak üzere askerlerin mızrak, ok ve yay gibi silahların kullanım becerilerini geliştirmeye yönelik olarak yöneticilerin ve halkın yaygın şekilde sportif faaliyetler gerçekleştirdikleri belirtilmektedir (Türkoğlu, 2016: 459).

MÖ 2000'de Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen ve başkenti Hattuşaş (Boğazköy-Çorum) olan Hititler'de avcılık sporunun günlük hayatın bir parçası olarak karşımıza çıktığı anlaşılmaktadır. Savaşçı uygarlıklarda yaygın olarak görülen at arabaları Hititlerde de bulunmaktadır. Hititlerin at ve araba yarışları dışında yüzme, atıcılık ve kılıçla dövüş gibi sporlarla da ilgilendikleri belirtilmektedir. Aynı zamanda gülle atma, koşu ve halat çekme gibi yarışmaların Hitit tanrılarını memnun etmek için düzenlendikleri bilinmektedir. Fiziksel kuvvet gerektiren bu sporlar, gücü

temsil eden boğa, aslan ve kartal gibi hayvan simgeleri ile tasvir edilmiştir. Hitit uygarlığının bir parçası olan müzikli törenler ise hem geçmiş savaşlar hem de gelecekte yapılacak mücadeleleri kazanmalarını sağlamak amacıyla yapılmaktadır (Dilaver, 2019: 7).

1997 yılında Hüseyindede’de bulunan kült vazoları Eski Hitit Çağı sanatının ilk kabartma sanatını ve kült kavramlarının ayrıntılarını sergileyen eserlerdir.(Şekil 5,6) Hüseyindede büyük vazosunun alt frizinde yer alan boğa tasvirleri dönemin boğa kültü hakkında bilgi vermekte, güç ve bereket kavramlarını simgelemektedir. Hüseyindede küçük vazosundaki sahnede ise boğa üzerinde akrobatik ters köprü duruşu sahnesi Hitit sanatında bir ilktir. İlk aşamada Hititli erkek figürün boğanın arkasında zıpladığı, ikinci aşamada boğanın arka bacağındaki kıvrıma basarak geriye doğru parende atladığı görülmektedir. Pelon’un 2009’da ortaya koyduğu görüşe dikkat çeken Sipahi (Sipahi, 2014:23). Girit Knossos sarayındaki daha geç aynı konuları işleyen frizlerdeki (Şekil 8) boğa sırtında amuda kalkma figürlerinin kökeninin Anadolu olduğunu vurgulamaktadır. Anlam açısından irdelendiğinde ise Ege dünyasında önem kazanan ‘bull leaping’ sahnesi, boğanın gücü anlamını taşıırken Hüseyindede vazolarındaki hareket ise insan ve tanrı ilişkisi kapsamında önem teşkil etmektedir. Bu verilerden hareketle bir takım oyunlar, gösteriler ya da etkinliklerin Akdeniz Havzasındaki uygarlıklar arasında birbirini takip ettiğini, kişisel ve fiziksel gücü sergilemeye yönelik bu faaliyetlerde sporun daha dar bir anlamda ele alınması sebebi ile de Antik çağda ilk organize sporsal faaliyetlerden ayrıldığı düşünülebilir (Ümüt, 2019:5). Orta Tunç Çağı figüratif sanatının motifi olan boğa üzerinden atlama sahnelerinin Minoan Girit olmak üzere; Anadolu’da Hitit, Eskiçağ’da Ege ve Akdeniz kıyıları, Orta Asya’nın eski bölgesi olan Bactria ve İndus vadisinde de kullanıldığı görülmektedir (Burmaoğlu ve İmamoğlu, 2018:20).

Şekil 5: Hüseyin Dede Vazoları

Şekil 6: Hüseyindede Küçük Vazosu Friz Çizimi

Kaynak: Sipahi, 2014:43.

Anadolu'nun doğusunda yer alan ve MÖ 13. yüzyılda ortaya çıkan Urartu krallığı MÖ 9. ve 6. yüzyıllar arasında oldukça önemli bir konumda yer almıştır. Urartu sanatında önemli bir yere sahip olan tunç kemerler üzerinde ziyafet sahneleri ve dansçıların yanı sıra akrobatlar da görülmektedir. Söz konusu tasvir edilen akrobatlar dönemin ritmik jimnastikçileri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca at yetiştirme konusunda ustalaşan Urartu krallığında, zorlu eğitimlerin sonunda yetiştirilen süvariler arasında at yarışları da düzenlenmiştir. Av ve savaşlarda tunç, demir ve kemikten okların sıkça kullanılması ile birlikte ok atma yarışmaları da düzenlenmiştir. Bu konu hakkındaki tabletler üzerindeki yazılarda 485 metreye atılan bir oktan bahsedilmektedir (Dilaver, 2019: 7).

Hititler sporu bir savunma şekli olarak görmüşler, hem halk hem de yöneticiler spora ilgi göstermiştir. Bu çerçevede, genel olarak değerlendirildiğinde spor dallarının Antik Yunan medeniyetinden önce Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'da ortaya çıkmış olduğu söylenebilir (Toros, 2015: 4).

1.1.3. Antik Yunan'da Spor

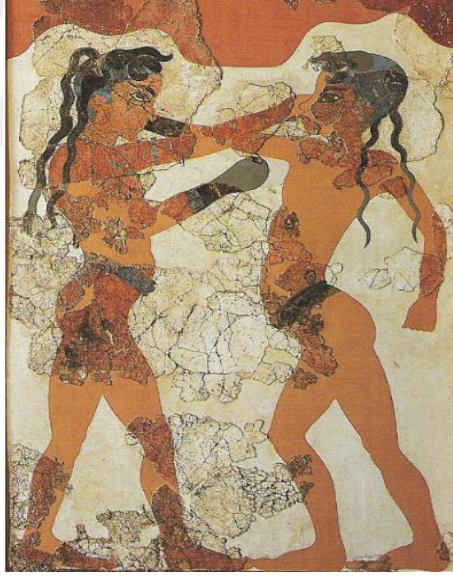
Antik Yunan'da büyük önem verilen felsefe, sanat, edebiyat ve müzik gibi dalların yanında spora da aynı derecede önem verilmiştir. Bu dönemde spor toplum içerisinde yaşam felsefesinin değişmez bir parçası olarak algılanmaktadır.

Avrupa'nın ilk uygarlığı Tunç çağında Girit ve Ege adalarında ortaya çıkmıştır. Sporun, Yunan kültürüne Girit uygarlığı aracılığı ile geldiği anlaşılmakta özellikle silah sanatı ve jimnastiğin Girit kökenli olduğu belirtilmektedir. Knossos Sarayının duvarlarına yapılmış resimlerde boksör betimlemeleri yer almaktadır(Şekil 7).Resim incelendiğinde kullanılan eldivenlerden ve sporcuların pozisyonlarından kurallı bir spor anlayışının hakim olduğu sonucuna varılabilmektedir. Bu durum da boks sporunun saraylarda ne kadar önemsendiğini göstermektedir (Burmaoğlu ve İmamoğlu, 2018:22).

Antik Yunan dönemi sporunun temeli olarak görülen Girit Uygarlığındaki sporsal faaliyetler hakkında en fazla bilgi Knossos Sarayı'nın duvar resimlerinden elde edilmiş, bu resimlerde takla atma, boğa ile akrobatik hareketler, boks ve güreş sporları resmedilmiştir. Minos uygarlığında insanlar, atlama ve diğer akrobasi

biçimlerini gerçekleştirmek için boğaları kullanmış güçlerini ve hünerlerini göstererek boğalar üzerinde sportif hareketler yapmışlardır. Özellikle dini törenlerde gerçekleştirilen gösterilerde boğa kültürü belirgin bir şekilde Girit inancının merkezinde yer almakta, yapılan bu organizasyonlarda ayrıca seyircilerinde yer aldığı anlaşılmaktadır. MÖ 1600 yıllarına tarihlenen Knossos Sarayı'ndaki bir fresk üzerinde boğa ile akrobasi yapan akrobatlar görülmektedir (Şekil 8). Sporda 'yarışmacı temel tutum' olan dünya görüşü sosyal bir olgu olarak Batı'da ilk kez Girit kültüründe ortaya çıkmış Gymnasium kelimesinin kökeni ise yine bu uygarlıktan gelmiştir (Burmaoğlu ve İmamoğlu, 2018:20). Batı uygarlığı açısından Yunanlıların atletik sistemlerini ve festivallerini Girit'e borçlu oldukları ve uygarlığın ilerleyen dönemlerinde sporun, Yunan kültürünün merkezi bir ögesi halini aldığı söylenilebilir (Tomay ve Değirmencioğlu, 2017: 12).

Şekil 7: Boks Yapan Çocuklar

Kaynak: https://ejmas.com/jcs/2010jcs/jcsart_murray_1007.html,2010.

Şekil 8: Knossos Sarayına Ait Friz

Kaynak: <http://orionunevi.blogspot.com/2015/06/asterion-un-evi.html>.

Sporun toplumsal bir aktivite olarak sosyal hayatın içinde yer alması çok eski tarihlere dayanmakla birlikte bu konuda en eski yazılı belgeler Antik Yunan'a aittir. Antik Yunan'da spor eril bir faaliyet olarak görülmekte, güçlü ve sağlıklı bir erkek bedeni için zorunlu bir etkinlik halini almaktadır. Platon, Devlet isimli eserinde bedenin en sağlıklı ve muntazam doğasına uygun formuna erişebilmesinin bedenin spor eğitiminden geçmesi ile mümkün olacağına değinmiştir. Antik Yunan'da küçük yaşlardan itibaren bu eğitime tabi tutulan erkek çocukları beslenmelerinden egzersizlerine ve uyku düzenlerine kadar gündelik hayat pratiği yaparak zamanı geldiğinde bu eğitim doğrultusunda kendilerini kanıtlamaya çalışmışlardır. Bu eğitimin sonucunda ise iyi vasıflı ve erdemli vatandaşların yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Antik Yunan'da özgür bireylerin sadece erkeklerden oluşması nedeniyle olimpiyatlar da eril bir kimlik kazanmıştır (Topaloğlu, 2010: 264).

Antik Yunanda çocuklar, fiziksel ve zihinsel açıdan küçük yaşlardan itibaren eğitime başlamakta onsekiz-yirmi yaşında ise daha çok güç gerektiren epheboi eğitimi almaktadırlar. Her Yunan genci fiziksel eğitimle birlikte askeri eğitim de almıştır. Epheboi eğitiminde sporcuların atletik yarışmalara hazırlanması sağlanmıştır. Bu eğitim, seçkin tabakanın üyeleri açısından gymnasium sporları ile kamusal yarışmalar arasında bir köprü görevi görmesi bakımından önem taşımaktadır (Tomay ve Değirmencioğlu, 2017: 13).

Yunan eğitim sistemine değinecek olursak; Homeros antik Yunan eğitiminin önemli bir parçasıdır. Temel eğitimde Homeros'un metinleri ile okuma yazma öğrenen çocuklar İlyada ve Odyseia'daki kahramanların erdemlerini taklit ederek kahramanlar gibi birer erkek olmaya özendirilmiştir. Antik Yunan eğitim sisteminde Homeros-Hesiodos gibi isimlerin dizelerini temel alan eğitim anlayışı, kahramanlık dolu, kökenine bağlı, erdemli bir vatandaş yaratmayı amaçlamıştır (Bağdatlı, 2016:633). Örneğin Atina'da verilen eğitim, Yunan ve Perslerin arasında yapılan savaşların bittiği 'eski eğitim' dönemi ve sonrasında verilen 'yeni eğitim' dönemi olmak üzere iki döneme ayrılmaktadır. Atina'da eski eğitim zorunlu olmayan fakat devlet tarafından desteklenen bir eğitimidir. Yedi yaşına kadar çocuklar anne gözetiminde iyi davranışlar sergileme disiplini edinmişlerdir. Yedi yaşından sonra kızlar eğitime evde devam ederler erkekler ise özel öğretmenlere yönlendirilerek okuma, yazma, sayı sayma, müzik, edebiyat gibi dersler alırlardı. Bedensel

eğitimlerini ise Eski Yunanistan'da spor salonu anlamına gelen 'paleastra'larda almaktaydılar. Sekiz ile onaltı yaş arasındaki erkek çocuklarına daha çok bedenlerini geliştirecekleri bir eğitim verilmekteydi. Bu eğitimlerde vücut ve akciğer gelişimi, atiklik ve dayanıklılık, kol kaslarının gelişimi, vücut dengesi ve koordinasyon, öfke kontrolü ve dayanıklılık gözetilmekte ve vücudun gelişimi için bu yeterliliklere sahip olunabilecek çeşitli sportif faaliyetler yapılmaktaydı. Zıplama, sıçrama, disk atma, cirit atma, koşu, boks ve güreş, yüzme gençler arasında gerçekleştirilen sportif faaliyetler arasındaydı. Onaltı ve on sekiz yaş arasındaki gençlerin ise etik bir vatandaş olarak eğitilmeleri büyük bir önem arz etmekteydi. Ayrıca bedensel gelişimleri için ise 'gymnasium'larda daha yoğun ve teknik içeren bir eğitim almaktaydılar. Tam vatandaşlık almak için yirmi yaşına kadar bu eğitimleri almaları gerekmekteydi. Maddiyatı yetmeyen aileler ise onüç-onbeş yaşlarında çocuklarını okuldan alabilirlerdi. Onsekiz-yirmi yaş aralığında askeri ve değerler eğitimi tamamlayan genç, vatandaşlık hakkı almayı hak kazanarak aile defterine adı yazılmaktaydı. Vatandaşlık hakkını alan gençler iki yıl daha askeri olan zorlu bir eğitime tabi tutulmaktaydılar. Atina'da 'yeni eğitim' dönemine geçilmesi ise MÖ 5.yy.da gerçekleşmiştir. Bu dönemde daha önceleri eğitimle verilen vatandaşlık hakkı meslek sınıflarına da verilmeye başlanmış, eğitim daha kişisel, daha teorik ve edebiyat ağırlıklı yapılarak entelektüel bir hal almıştır. Sportif eğitim, Yunan eğitim sistemi içinde büyük önem arz eden ve vatandaşlık hakkı kazanmanın bir gereği olan disiplin şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (Demiriz, 2014: 85-86).

Bu dönemdeki spor karşılaşmaları ile ilgili temel bilgiler ise klasik kaynaklardan gelmektedir. Spor karşılaşmalarında zafer kazanan yarışmacıları onurlandırmak için, ozanlar tarafından epinikon denilen şiirler yazılmaktaydı. Bu ozanlar arasında başta Homeros yer almaktadır. Spor ile ilgili bilgiler ilk olarak Homeros'dan gelmektedir. Örneğin, "atlet" kelimesi ilk kez Odysseus destanında geçmiştir. Diğer bir ozan ise Pindaros'tur. Pindaros, atletlerin soyunu, kentlerinin kurucularını ve kahramanları da yüceltmıştır. Böylece zafer kazanılan gün ile geçmişi birbirine bağlar. Ozanlardan bir diğeri ise Bakchylides'dir. Şiirlerinde sporcuların beden güzelliğinden, izleyicilerin coşkusundan ve sporcunun rakiplerini nasıl yendiğinden bahseder. Pausanias ise eserlerinde anlattığı yerleri bizzat gidip görmüş ve güvenilir kaynaklar kullanmıştır (Yılmaz, 2018: 1230-1233).

1.2. ANTİK YUNAN MİTOLOJİSİNDE SPOR

Homeros'a göre Yunanlılar ölümsüz ancak insani özelliklere sahip olan birçok tanrıya ve bu tanrılarla ilgili efsanelere inanmışlardır. Bu tanrılar içinde en önemli on iki tanrının Yunanistan'ın Olimpos dağında yaşadığına inanılmakta ve onlara Olimpiyanlar denilmektedir. Olimpiyanların baş tanrısı ise Zeus'tur. Hellenler her alanda olduğu gibi din ve mitoloji konularında da Mezopotamya ve Anadolu'nun etkisi altında kalmışlardır. Zeus'tan önce Kronos'un ondan da önce Uranos'un baş tanrı olmaları Mezopotamya'nın Kumarbi efsanesinde de görülmektedir. Bu efsanedeki sıra Anu, Kumarbi ve Gök Tanrısı biçimindedir. Her iki inanışta da tanrılar bir öncekinin erkeklik uzvunu biçerek onun tahtına oturmuşlardır (Akurgal, 1997:319). Antik Yunan'da oyunların düzenlenmesi ile ilgili en çok kabul edilen görüş insanların Yüce Tanrı Zeus'a olan bağlılığı ve inancı ortaya koyma gereksiniminden doğduğudur. Bunun yanı sıra oyunlar site devletlerinin birbiri ile savaşlarını bitirmesine vesile olacak bir aktivite olarak da kabul görmüş Elis Kralı İphitos bir antlaşma metninde Olimpik ateşkese ait kuralları yazdırmıştır. Buna rağmen olimpik ateşkesin Yunan kent savaşlarını bitirmediği şeklinde tespitler debulunmaktadır (Tekin ve Tekin, 2014:128-129). Sadece bir spor şöleni olarak değerlendirmenin doğru olmayacağı bu oyunlar ayrıca savaşta başarılı olacak gençliğin fiziksel yapısının gelişme nedeni olarak kullanılarak Yunan yarımadasında bir birlik kurmak amacı olarak da kabul görmüş, bir bakıma da dinsel, sosyal ve kültürel kaynaşmanın fırsatı olarak işlenmiştir (Koryürek, 2003:3).

Olimpiyat oyunları ile ilgili en kesin kayıt MÖ 776 yılına aittir. Elis bölgesinde yer alan Olympia'da gerçekleştirilen oyunlar, spor oyunlarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İlk olimpiyatlar "stade" adındaki spor alanında gerçekleştirilmiştir. Sporcuların tek hedefi oyunlarda birinci gelerek zafer kazanmaktır. Yabancıların katılamadığı olimpiyat oyunlarına yalnızca Yunanlılar katılabilmektedir. Bununla birlikte kadınların da oyunları izlemesi yasaktır (Çutuk ve Zengin, 2006: 2).

Antik Yunan'da Tanrılar tanrısı Zeus adına düzenlenen oyunların yanı sıra şehirler tanrısı Athena, güneş tanrısı Apollon, denizler tanrısı Poseidon adına da birçok tören ve oyun düzenlenmiştir. Fakat spor açısından değerlendirildiğinde,

Antik Yunan dönemindeki oyunların ve olimpiyatların, günümüzdeki modern olimpiyatların temelini oluşturduğu düşüncesi tartışmaya açıktır (Şener, 2018: 530).

Spor oyunları sayesinde Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinden gelen sporcular, seyirciler ve heyetler bir araya gelerek Yunan kent devletlerinin kültürel bakımdan bütünleşmesine katkı sağlamışlardır. Olimpos dağının eteklerinde altı gün boyunca yapılan spor etkinliklerinde atletler koşma, uzun atlama, disk atma ve mızrak atma dallarında yarışmalara katılmışlardır. MÖ 350 yılında son şeklini alan oyunlara 18 yaşından büyük olan özgür Yunan vatandaşlarının katılma hakları bulunmaktadır (Ceylan ve İmamoğlu, 2019: 361).

Dört yılda bir düzenlenen olimpiyat oyunları kapsamında düzenlenen spor müsabakaları tüm Yunanistan'a duyurularak oyunların saygınlığı ve oyunların kesin olarak yapılacağına anlaşılmaması bakımından oldukça önemlidir. Oyunların düzenleneceği kent, ulaklar aracılığı ile duyuru yapardı. Bununla birlikte “tanrı barışı” adı verilen üç-dört aylık süreç başlamış olurdu. Olympia festivali çerçevesinde geçerli olan bu barışa “ekecheiria” (elini uzak tutmak) adı verilmiştir. Bu süreçte festivale katılan kişilerin güvenliğinin sağlanabilmesi için silah taşınmamaktaydı (Yıldıran, 2014: 557).

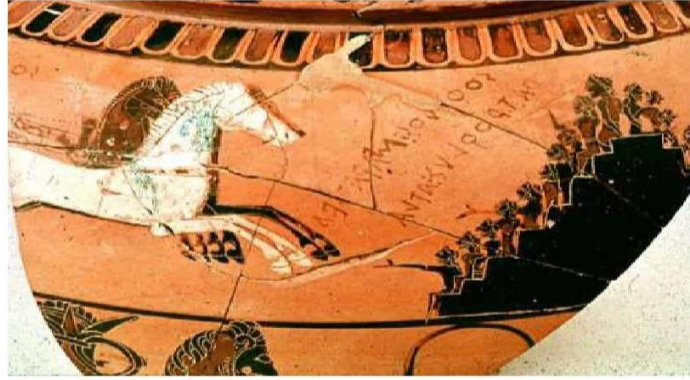
Olympia'da MÖ 776 yılında gerçekleştirilen oyunlar başlangıç olarak kabul edilse de Antik Yunan'da olimpiyat takvimi bu yıldan sonra kabul edilmiştir. Ancak MÖ 1200 yıllarında yaşadığı kabul edilen Homeros'un yazdığı İlyada ve Odysseia adlı eserlerinde düzenlenen spor etkinliklerinden bahsedilmiştir (Tekin ve Tekin, 2014: 123). Homeros'un söz konusu eserlerinde Yunanlıların bayram ve şenliklerde kılıçlarla gösteriler yapıldığından bahsedilmektedir. Özellikle kılıç kullanmada ustalaşmış olan kişileri general yaptıkları belirtilmiştir. Aynı zamanda İlyada ve Odysseia'da Olympia'da gerçekleştirilen spor etkinliklerinden de bahsedilmiştir (Şener, 2018: 530). Bu faaliyetler İlyada isimli eserde atlı araba yarışları, koşular, boks, güreş, silahlı mücadeleler, disk ve cirit atma ve okçuluk olarak görülmektedir. Yine Homeros'un Odysseia isimli eserinde dans, jimnastik ve akrobatik gösteriler, top oyunları ile binicilik yapıldığı belirtilmektedir. Pentatlon ve yüksek atlama aktiviteleri hakkında ise kesin bir açıklama bulunmamaktadır. Atlet sözcüğünü (athleter) literatürde ilk kullanan kişi olduğu belirtilen Homeros'un atlet anlayışı din ile ilgili olayların bir sonucudur. Atletizm faaliyetleri günümüzde

örgütlenmiş bir atletizm yarışması düşüncesi ile değil cenaze töreninin bir parçası şeklinde yapılmıştır. Savaş için ordunun toplanması, cenaze töreni, kabile şeflerinin evlenmeleri gibi olaylar yarışma düzenlenmesi için sebep olarak görülmektedir. Bu yarışmalardaki en büyük amaç ise zaferdir. Zafer kazanan sporcu geldiği kentin gurur kaynağı olmaktadır. Bu durumu Homeros, İlyada'da 'Her zaman diğer insanlardan üstün olmayı öğrendim ve başardım' şeklinde özetler (Doğan ve İmamoğlu, 2019: 485-488).

Homeros'un İlyada adlı eserinde, Troya Savaşı'nda Hektor'un öldürmüş olduğu ve Akhilleus'un arkadaşı olan Patroklos'un onuruna düzenlenen spor oyunlarından söz edilmektedir. İlyada'da Patroklos, sürekli Akhilleus ile beraberdir. Ona çeşitli öğütler vererek yol gösterir. İkisi de Aktor ve Aigina'nın soyundan gelmektedir. Akraba olmalarının yanı sıra arkadaşlıkları beraber büyümüş olmalarından kaynaklanmaktadır. İlyada'nın Patraklos'un yiğitliklerine ayrılan XVI. bölümünde sayısız Troyalı öldürdüğüne ve bir kehanete göre Zeus'un oğlu Sarpedon'un da Patroklos'un elleriyle öldüğüne değinilmiştir. Fakat Apollon Patroklos'un yaptığı bu kıyıma son vermek istemiş ve Hektor'la savaşan Patraklos öldürülmüştür. Patroklos'un öcünü almak isteyen Akhilleus ise Hektor'u öldürür ve Patraklos'un anısına birtakım yarışmalar düzenlemek ister (Erhat, 1996:308). Söz konusu olan yarışmalardaki sporlar arasında güreş, boks, koşu, atlı araba yarışları, ok atma, silahla savaşlar, disk ve cirit atma gibi spor müsabakaları anlatılmaktadır. Bu konuda Homeros'un kendi yaşadığı dönemi mi anlattığı, önceki dönemlerde kendi dönemini sentezleyerek mi anlattığı konusunda henüz bir görüş birliği sağlanamamıştır (Akıncı, 2018: 4).

Patroklos'un ölümü sebebiyle yapılan oyunlarda beş yarışmacı tarafından araba yarışı yapılmış ve yarışmayı Diomedes kazanmıştır. Araba yarışlarının metindeki tasvirlerin başlangıcından dolayı en önemli müsabaka olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Tanrıların müdahalesi ile (Apollon, Athena) sonuca karar verilen bu yarışmada verilen büyük ödüller güzel bir kadın, büyük bir tripod, hamile bir kısrak, yeni bir kazan, büyük ağırlıkta altın ve yanmayan bir kase olarak sayılmaktadır (Doğan ve İmamoğlu, 2019: 491). Söz konusu araba yarışı Sophilos tarafından MÖ 580 yıllarında bir vazo üzerinde resmedilmiş ve günümüze bir dinos parçası üzerinde ulaşmıştır (Şekil 9).

Şekil 9: Patroklos'un Cenaze Töreninde Yapılan Araba Yarışı Sahnesi

Bu cenaze oyunlarına başkanlık yapan Akhilleus, araba yarışlarının ardından boks müsabakalarının yapılacağını bildirmektedir. Ünlü boksör Epeisos ve rakibi Euryalos arasında geçen mücadeleyi bir yumruk darbesi ile Epeios kazanmıştır. Boks karşılaşmasının ardından Odysseus ile Aias arasında güreş müsabakası gerçekleşmiştir. Berabere biten mücadeleden sonra koşu yarışları gerçekleştirilmiştir. Koşu yarışı Odysseus, Aias ve Antilokhos arasında yapılmış ve yarışı Odysseus kazanmıştır. Bu yarışın ardından Diomedes ve Aias silahlarını kuşanarak dövüşmüşlerdir. Bu dövüş yarışmacılardan birinin ölümü ile biteceği için seyirciler dövüşü son vererek Diomedes ve Aias'ın ödülü paylaşmalarını istemiştir. Daha sonra disk atma yarışına geçilmiştir. Dört yarışmacının katıldığı bu oyunun ödülü olarak bir külçe ham demir belirlenmiştir. Disk atma yarışını, 3 yarışmacıyı geçen Polypoites kazanmıştır. İlyada ve Odysseia'da çok yerde demirden ve taştan yapılmış diskler geçmekte bu diskler, günümüzdeki disk atışı gibi dönüş olmadan sabit kalmak üzere atılmaktadır. Cenaze oyunlarının sonuncusu ok ve cirit atmadır. Moriones ve Teuros arasındaki ok atma yarışını Meriones kazanmıştır. Kargı atma yarışına ise Agamemnon da katılmıştır. Akhilleus, kargı atmada Agamemnon'u kimsenin geçemeyeceğini bildiği için çiçek bezemeli kazan olan birincilik ödülünü teklif eder. Agamemnon'un ödülü kabul etmesi ile birlikte Patroklos için yapılan cenaze oyunları sona erer (Uğuryol, 2019: 18).

İlyada'da yalnızca cenaze oyunlarından değil askerlerin deniz kenarında oynadıkları disk ve kargı atma oyunlarından da bahsedilmektedir. Bu spor türleri günlük işlerin bir parçası haline gelmiştir. Bu doğrultuda spor, Yunanlılar için kendi

özlerini bulduklarına inandıkları ve askeri eğitimlerinin bir parçası olarak gördükleri bir alandır (Coşğun, 2011:6).

Odyseia'da ise Odysseus onuruna düzenlenen oyunlardan bahsedilmiştir. Özellikle yarışma coşkusu ve kazanmanın vermiş olduğu gururun ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Odysseus, Troia'dan İthaka'ya yaptığı yolculukta Phaiaklar'ın ülkesine varmış burada adına oyunlar düzenlenmiştir. Oyunlara Phaiak ülkesinin prensleri katılmaktadır. Düzenlenen oyunlar içerisinde güreş, koşu, boks, disk atma ve uzun atlama yarışları gerçekleşmiştir. Kralın oğlu Laodamas, Odysseus'a meydan okumuş ve Odysseus ise bu meydan okumaya herkesten öteye disk atarak karşılık vermiştir. Odysseus her kim hangi dalda onunla çarpışmak isterse hazır olduğunu, ancak Laodamas'ın onun karşısına çıkmamasını dile getirir. Ona karşı dövüşemeyeceğini çünkü onun kendisini evinde misafir ettiğini söyler. Böylece Odysseus'un üstünlüğü herkes tarafından kabul edilir (Homer, Odyseia 8:221-234).

Homer'ın eserlerinde adı geçen savaş kahramanlarının en belirgin özelliği cesur ve korkusuz olmalarıdır Yunan tanrılarının bu özelliklere sahip olanları sevmesi de özellikle kahramanlar için önemlidir. Kahramanlarını betimlerken, “*ata iyi binen, iyi güreşen, iyi kargı atan*” gibi sıfatlar kullanan Homer, aslında Yunan dünyasında cesur olmanın gereklerinin iyi ve sağlam bir vücuda sahip olmak ve bir erkeğin onuru için kahramanca savaşmak olduğunu da dolaylı bir şekilde ifade etmiştir. Bunları yapabilmek için ise spor faaliyetleri ile vücutları geliştirmek gerekmektedir (Coşğun, 2011:5).

Homer destanlarında değinilen spor, düzenli olarak tertiplenen bir festivalin parçası olarak değil, günlük yaşamın bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun şiirlerinde oyunlar, kahraman asillerin üstünlüklerini gösterdiği bir yerdir ve Homer'ın bahsettiği yarışmalara katılma hakkı sadece aristokratik sınıfa ait olmuş yarışmalar da kendiliğinden gelişmiştir. Ordunun toplanması, aristokratik sınıftan birinin evliliği ya da cenazesi gibi önemli olaylar oyunlar için vesile olmuştur. Bu sebeple kurumsallaşmış bir spordan bahsetmek henüz tam olarak söz konusu değildir (Çokbankir, 2010:12). Ancak MÖ 7.yy.da askeri alandaki değişikliklerle beraber köylülerden oluşan ağır silahlı *hoplites phalanks*'ın ortaya çıkışı, kent yaşamının içinde kendini gösteren bir orta sınıfın varlığının oluşması ve bu sınıfın da sporun

içinde yerlerini alması değişikliği beraberinde getirmiştir. Özellikle oyunlarda verilen maddi ödüller teşvik edici olmuş böylelikle günümüz tanımına yakın bir anlamda spor ve sporcu örnekleri ortaya çıkmış ve spor MÖ 6 yy. da artmaya başlayan atletik içerik yarışmalar ile kentlerin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur (Çokbankir, 2013:152).

Homeros'un eserlerinde spor yarışlarını kazanmak aslında bir onur kazanma vasıtası olarak görülmüştür. Benzer görüşe Hesiodos'un Theogonia'sında da rastlamak mümkündür. Hesiodos bu eserinde Hekate'den bahsederken; *“insanlar arasındaki yarışmalarda, Tanrısal gücüyle işe karışır, zaferi kazanan alır güzel ödülü ve şeref kazandırır yakınlarına”* şeklinde geçen pasajıyla sporda kazanılan zaferlerin bir şeref kazanma yolu olduğunu ve bu saygınlığın sadece şahsi değil kazananın yakınlarını da etkilediği görüşünü sunmaktadır. Yine Hesiodos, Homeros'ta gördüğümüz gibi eserlerinde spor yarışmalarına değinmiş İşler ve Günler isimli eserinde denizcilikle ilgili deneyimlerini anlatırken bizzat kendisinin bu yarışmalara katıldığından bahsetmiştir. Khalkis'te yiğit Amphidamas adına katıldığı yarışlarda iki kulplu bir üçayak kazandığını ve bunu Helikon Musa'larına sunduğunu ifade ederken *“Oradan da Khalkis'e gitmiştim, Yiğit Amphidamas'ın yarışlarına katılmaya: Birçok ödüller koymuştu kahraman oğulları. Herkes bilir benim orada bir yiğitlemeyle birinci gelip, İki kulplu bir üçayak kazandığımı. Helikon Musa'larına sunmuştum onu, Onların beni günün birinde, ozanlık yollarına düşürdükleri yere”* sözlerini kullanmıştır (Hesiodos, İşler ve Günler ve Tanrıların Doğuşu eserlerinden aktaran Coşğun, 2011:9).

Olimpiyatların başlangıcı ile ilgili tanrılar tanrısı Zeus'un adına yapıldığını savunan görüşlerin yanı sıra yine o devirde efsanevi bir kahraman olarak büyük bir saygı gören Pelops'un anısına Olimpiyatların başladığını söyleyen görüşler de mevcuttur. Bugünkü Peloponnes adasına ismini veren Pelops, Anadolu'dan gelen bir delikanlıdır. Efsaneye göre yöreyi yöneten hükümdarın kızı Hippodamia'ya âşık olur. Fakat hükümdar kızının evlenmesine razı değildir. Zira hükümdarın hayatı kendisine çok önceden söylenen bilgiye göre kızının evlenmesi ile son bulacaktır. Bu sebeple kızını almak isteyen herkesle araba yarışına girmekte yarışı kaybedenler ise ölüme mahkûm olmaktadır. Araba yarışında yenileceğini bilen Pelops, Hippodamia ile anlaşarak araba bakıcısını rüşvetle elde etmiş daha sonra da olay

duyulmasın diye arabacıyı suda boğmuştur. Arabacının suda boğulurken Pelops'a lanet etmesi üzerine bu lanet tutmuş ve Pelops babası tarafından öldürülmüştür. Pelops yaşadığı süre boyunca yöreye yaptığı olumlu katkılar sebebiyle ölümünden sonra çeşitli tören ve şöenlerle yöre halkı tarafından övülerek hatırlanmıştır. Bazı tarihçiler MÖ 8 yy.da zamanın hükümdarı olan İphitus'un Pelops adına şöenler başlattığını ve daha sonra bu şöenlerin Olimpiyatlar şeklinde anıldığı şeklinde görüşe sahiptirler (Şentürk ve Özdilek, 2007:219). Pelops'un Mora yarımadasına adının verilmiş olması Ege'den gelme bu göçmenin efsanede gösterilen yerinden de daha büyük bir yer tuttuğunu, daha derin bir çıkır açtığını açığa vurmaktadır (Erhat, 1996:310).

Pausanias ise Olympia oyunlarının ilk defa Olympia'da Herakles tarafından düzenlendiğinden bahsetmektedir. Ancak aynı zamanda da Olympia'daki ilk oyunların Zeus adına düzenlendiğinden de bahsetmektedir. Yarışmanın kazananı olarak Apollon'un adı geçtiği için, Pausanias Zeus'un Kronos'u yenmesi durumunun gerçek olmadığını belirtmiştir (Tekin, 2017:25).

1.3. ANTİK OLİMPİYAT OYUNLARINDA RİTÜELLER

Oyunların yaz gün dönümünden sonra gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktaydı. Oyunların zamanında başlatılabilmesi için yarışmacıların, belirlenen tarihte gelmiş olmaları gerekmektedir. Bununla birlikte yolculukta karşılaşılan sorunlar mazeret olarak kabul edilmiyordu. Sporcuların yüksek performans gösterebilmeleri için kendi şehirlerinde 10 ay boyunca antrenman yapma zorunlulukları bulunuyordu. Aynı zamanda oyunların başlamasından bir ay kadar önce Elis'te bulunan ve bir tür performans geliştirme ve denetleme kampına girmeleri gerekmektedir (Yıldıran, 2014: 557).

Olimpiyatlarda görev alacak olan hakem heyeti ve din adamları yarışmalardan iki hafta kadar önce olimpiyat kampı içerisinde kendilerine ayrılmış olan odalara yerleşirlerdi. Yarışmalar süresince Helledonissis adındaki tertip komitesi ile Amphitron adındaki yarışmalarda çıkabilecek anlaşmazlıkları çözme heyeti hazır bulunurdu. Olimpiyatlar gösterişli bir açılışla kutlanırdı. Hakemler ve sporcular Olimpia tapınağına giderek Zeus heykeli önünde yemin ederler böylece

yarışmalarda dürüst bir şekilde yarışacaklarına söz verirlerdi. Verdiği yemine uymayan yarışmacılar ise şiddetli bir şekilde cezalandırılırdı (Uğuryol, 2019: 32).

İlk 13 olimpiyatta yalnızca koşu yarışlarına yer verilmiş ve bir günlük yarışlar düzenlenmiştir. Daha sonraki zamanlarda farklı spor faaliyetleri de olimpiyatlara dahil edilmiştir. Oyunlara olan ilginin artması üzerinde MÖ 472’de oyunlar 5 güne çıkarılmıştır. Zamanla oyunlar içerisine boks, uzun mesafe koşusu, pankration, güreş, atlı araba yarışları ve zırhlı yürüyüş katılmıştır. Yarışmalar tarım faaliyetlerinin en aza indiği Ağustos ve Eylül aylarında yapılmıştır (Toros, 2015:6).

Olimpiyatların kapanışı ise görkemli gösterilerle birlikte yarışmaların kazananlarını onurlandıracak aktivitelerle yapılırdı. Kazanan kişi özel bir yaprak taç ile onurlandırılırdı. Bu kişiler şehirlerine döndüklerinde bir kahraman gibi karşılanır, gurur kaynağı olur ve onurlandırılırdı (Tekin ve Tekin, 2014:121).

1.3.1. Oyuna Katılma şartları ve Kurallar

Günümüzde olduğu gibi antik dönemde de Olimpiyatlar kapsamında gerçekteşirilen oyunlar bazı kurallar ve uygulamalar çerçevesinde gerçekteşirilmiştir. Önceleri oyunların başvuruları ve gerçekteşirilmesi için her şehir devletin kendi şartları varken zamanla bu kurallar birleştirilmiş ve olimpiyatlar için kararlaştırılan şartları ve kuralları tüm Yunan şehir devletleri benimsemiştir (Uğuryol, 2019: 31).

Sporcuların yarışmalara katılabilmeleri için bir takım şartları karşılamaları gerekmektedir. Bu şartlar içerisinde en önemlisi sporcuların Yunan soyundan gelmiş olmaları ve doğuştan özgür olmaları idi. İkindisi ise sporcu olan kişinin evli bir çiftten dünyaya gelmiş olmasıydı. Üçüncü şart ise sporcunun iyi ve şerefli bir kişi olarak vatandaşlık haklarına sahip olmasıydı. Tüm bunlarla birlikte olimpiyatlara katılacak kişinin inançlı olması, günahkâr olmaması, kötü olaylara karışmamış olması ve temiz bir geçmişi olması gerekmektedir (Toros, 2015: 6). Sporcuların müsabakalara katılabılme şartları arasında Yunanlı hür bir erkek olmak, onursuz, dinsiz, katil, barbar ya da köle olmamak bulunmaktadır. O dönemdeki toplumun gerçeklerini yansıtmış, askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel gelişimin erkek egemen bir toplum tarafından yönlendirildiğini göstermektedir. Böyle bir dünyada kadınlar

sadece siyasal haklardan değil genel olarak şehir yaşamından da dışlanmışlardır. Bunun yanı sıra köleler de vatandaş olarak görülmediklerinden herhangi bir hakları da bulunmamaktadır (Yıldıran, 2014: 559).

Bu oyunlara katılan yarışmacıların çıplak olması gerekmektedir. Bu nedenle güneşten kötü etkilenmemek ve ciltlerini koruyabilmek için vücutlarına zeytinyağı sürüyorlardı (Çutuk ve Zengin, 2006: 2). Şehirlerde yer alan gymnasiumlarda ise “gymnos” adı ile yapılan beden eğitimi faaliyetleri de çıplak şekilde gerçekleştirilmiştir. Diğer önemli bir nokta ise spor faaliyetlerinden önce sporcuların vücutlarına zeytinyağı sürmesidir. Atletlerin müsabakalardan önce, antrenman ve beden eğitimi alan gençlerin ise antrenmanlardan önce vücutlarına zeytinyağı sürdükleri bilinmektedir. Zeytinyağı son derece değerli olduğu için oyunların kazananlarına verilmektedir. Ayrıca zeytinyağının vücutu kuvvetlendirdiği, yarışmalarda sporcuların rakiplerinden kaçmasını kolaylaştırdığı ayrıca kum ve kir gibi maddelerin gözeneklere girmesini engellediği böylece hijyeni sağladığı belirtilmektedir (Türkoğlu, 2016: 459).

Oyunlar aynı zamanda sosyal statü ve estetik ile ilgili olduğundan sporcular için estetik açıdan güzelliklerini sergilemeleri de önemli idi. Sporcuların bu sebeplerle çıplak olarak yarıştığı belirtilmektedir. Aynı zamanda çıplaklık, cinsellikten çok günahlardan ve kötülüklerden arınmış bir vücudun simgesi idi. Bu düşünce çerçevesinde genel olarak tanrıların, olimpiyatlar ile ilişkili olduğu ve sporcunun kazandığı zafer sonucunda kendisini bir Tanrı gibi gördüğü düşünülmektedir. Bazı etkinlikler yer alan müzik ile sporun aynı zamanda estetik ve sanatsal bir etkinlik halini aldığı söylenebilir (Ceylan ve İmamoğlu, 2019: 364).

Sporcular çıplak yarışıkları için kadınların oyunlara katılması ve oyunları izlemesine yasak getirilmiştir. Yalnızca Demeter rahibesi olan kişinin yarışları izlemeye izni vardı (Uğuryol, 2019: 31). Yarışmayı gizlice seyreden bir kadın yakalanırsa cezası Typaeum dağından atılmaktı. Yalnızca bir boksörün annesi olan Kllipateira adındaki bir kadın, yarışları izlerken yakalanmış ve ailesinden birçok olimpiyat şampiyonu çıktığı için bağışlanmıştı. Olimpiyatlara seyirci olarak katılamayan kadınlar bu yarışlarda birinci gelen atları satın alabilmektedirler. Bunun yanı sıra kadınlar için dört yılda bir Zeus’un karısı Hera onuruna oyunlar düzenlenmiştir. Hera oyunlarına yalnızca evlenmemiş kadınların katılabildiği

yarışlardır. Çocuklar, ergenler ve genç kızlar şeklinde üç kategoride yapılan yarışmalarda kazánlara zeytin dalından ta takılarak, Hera adına kurban edilen hayvandan bir parça verilmektedir (Memiş ve Yıldırán, 2011: 19).

1.3.2. Ceza Yöntemleri ve Ödüller

Spor müsabakalarında birinci gelen kişinin başına birelenk konur ve heykeli dikilirdi. Böylece sporcu şereflelendirilir ve saygınlık kazanırdı. Oyunları kazanan kişi için halka açık bir kutlama yapılır, tüm halk bu kişiyi görmek için toplanırdı. Kazanan sporcunun zaferi sütunlara yazılır, şairler tarafından şarkılar bestelenirdi. Kazanan kişinin heykelleri yapılarak agorada ya da akropoliste sergilenirdi. Sporcunun şehrinde kendisi için bir anıt yaptırılır böylece zafer kazanan kişi ve tanrılar onurlandırılırdı. Bu durum, şehir devleti ve vatandaş arasındaki karşılıklı ilişkiyi temsil ederdi (Akıncı, 2018: 147).

Antik yazıtlar sayesinde, farklı spor dallarında büyük başarılar kazanmış çok sayıda sporcunun adı günümüze kadar ulaşabilmektiş. Özellikle olimpiyatlarda veya evrensel ya da yerel nitelikli spor yarışmalarında birincilik kazanarak kentlerini gururlandıran sporculara hem önemli ödöl ve ayrıcalıklar verilir ve hem de kaidesinde onların başarılarının kaydedildiği heykelleri dikilirdi. Örneğin, Ephesos'da bulunan bir heykel kaidesinin üzerindeki MÖ 3. yüzyıla ait onur yazıtı, Athenodoros adındaki boksörün başarılarının kentin tanıtımında ne büyük önem taşıdığını göstermesi bakımından önemlidir: *'Meclis ve Halk şu kararları verdi: Mademki Ephesos'da vatandaşlarla eşit koşullar altında yaşayan bir göçmen olan Semon oğlu Athenodoros, Ephesoslu diye anons edildiği Nemea'daki gençler arası boks maçlarında birinci olmuştur. Kendisine, Nemea'da da anons edildiği gibi, Ephesos'lu bir vatandaş olma hakkı verilecektir. Ayrıca Athenodoros, Nemea'da gençler arası yarışmaları kazananlara ilişkin yasaya uygun olarak onurlandırılacaktır. Diğer tüm şampiyonlar için yapıldığı gibi onun bu başarısı agorada ilan edilecektir. Ayrıca, hazine yöneticisi ona, yasada taçlandırma için saptanmış olan miktarda para ödölü verecektir. Ve kendisi kuraekme yoluyla bir phyle (kabile) ve khiliastys'e (1000 kişilik alt birim) kaydedilecektir'* (şener, 2018: 533).

Yarışmalardan önce, belirlenen kriterlere uymayan sporcular uzaklaştırılmakta, yarışmaları kazanmış olsalar bile hükmen mağlup sayılmakta ya da fiziksel ceza verilmekteydi. Müsabakaların düzenini bozan davranışlardan birisi yarışma listesine dâhil olmuş sporcunun müsabakaya çağırılmadan önce rakibinden korkarak kaçması idi. Bu tür durumlarda kaçan yarışmacıya para cezası kesiliyordu. Rüşvet ise en ağır suçlardan birisiydi. Bu durumda oldukça ağır ve farklı ve bir ceza uygulaması gerçekleştiriliyordu. Olympia kutsal mekânında, bronz bir Zeus heykeli yaptırılarak kaidesi üzerindeki levhaya ceza alan kişinin adı ve temsil ettiği kentin adı yazılmaktaydı. Bu işlemin tüm masrafları rüşvet veren atletlere ödetiliyordu. Yapılan heykeller sporcuların stadyuma giderken geçecekleri yol üzerinde kasıtlı olarak konuyordu. Bu ceza oldukça yüklü miktarda para gerektirdiğinden sporcunun karşılayamaması durumunda ise sitesi ödemek zorunda kalmaktaydı (Yıldıran, 2014: 561).

Bu özelliklerin dışında olimpiyatların gerçekleştiği süre boyunca barış halini bozmak, olimpiyat alanına silah ya da askeri teçhizatla girmek yasaklar arasında yer almıştır. Bu yasaklardan kesinlikle taviz verilmemiştir. Kurallara uymayan yarışmacı ve antrenörler “*rhabdos*” denen çubuklularla kırbaçlanıyorlardı ayrıca para cezası, menedilme hatta idam cezasına çarptırılıyorlardı. Daha sonraları bu kurallarda değişiklikler ve esneklikler uygulanmıştır. Örneğin MS 2.yy’da Roma egemenliğinde tüm halka Roma vatandaşlığı verildiği için sadece Yunan vatandaşı şartı kuralı geçersiz kılınmış, olimpiyatların uluslararası olması yönünde önemli bir kapı açılmıştır (Uğuryol, 2019: 31).

1.3.3. Görevli Memurlar

Olimpiyatlara katılan sporcuların yanı sıra bu organizasyonda görevli memurlar da kamplarda hazırlıklarını sürdürmekteydi. Yarışmaların kurallara göre sürdürülmesi ve galibiyet gibi kararlar müsabaka hakemlerinin sorumluluğundaydı. Bu kişilerin yarışma kurallarına hakim olmaları ile birlikte objektif ve tarafsız olma, satın alınamama gibi erdemli davranışlara sahip olmaları oldukça önemli idi. Bu kişiler aristokratlar arasından seçilerek on ay süresince sorumluluk alanları ve yarışma kuralları ile ilgili eğitim almaktalardı (Yıldıran, 2014: 558).

Agonothetes: Agonothetes, özellikle dini festivaller sırasında düzenlenen yarışmaların (agones) düzenlenmesinden ve yönetilmesinden sorumlu bir sivil veya federal yetkililere verilen isimdir. Agonotetler, yarışmalara başkanlık yapma yetkisine sahiptir. Agonotetlerin çeşitli görevleri arasında yarışmaların yapılacağı yeri kurmak, tüm yarışmacıların adil koşullar altında yarışmasını sağlamak ya da kazananlar için ödüllerin hazırlanması bulunmaktadır. Agonothetai, bu sayede masraflarını kendi paralarıyla karşılayan, önde gelen ve varlıklı vatandaşlar olarak bilinmektedir (Sarrazanas, 2017).

Hellanodikai: Olimpiyat oyunlarında organizatörlük yapan, doğru yargı ve tarafsızlıkları ile örnek olan Hellanodikailer, Yunan toplumunda son derece saygın figürler olarak görülmektedir. Oyunlarda gerçeğin ve adaletin koruyucusu olarak görev yaparlar ve katılımcıların niteliklerini onaylayarak oyunların geleneklere uygun şekilde gerçekleşmesini sağlarlardı. Bu nedenle Hellanodikailerin görevleri kutsal sayılırdı (Xenophontos, 2015: 219). Bu kişiler sporcuların yarışmalara katılım şartlarını yerine getirip getirmediği, kendilerine verilen antrenman programına ne kadar uydukları, hangi yaş kategorisinde yarışacakları, eşleştirme kurallarının çekilmesi, kaydı olmayan kişilerin diskalifiye edilmesi, kural ihlali yapan yarışmacıların cezalandırılması ve kazanan sporcuların taçlandırılması görevleri Hellanodikailere aitti (Yıldıran, 2014: 558).

Epimeletes: Olimpiyatlar esnasında, festival alanının yönetimi ve binaların kontrolü Epimeletes tarafından gerçekleştirilirdi. Efes'te gerçekleştirilen olimpiyatlarda zafer kazanan kişilerin yazıtlarında heykellerin dikilmesi işlemi Epimeletesler tarafından üstlenilmiştir. Aynı zamanda oyunların teknik yöneticiliğini üstlenen Epimeletesler, ömürleri boyunca olimpiyat organizasyonlarını düzenlemek için vekil olarak atanabilmekteydi (Çokbankir, 2010: 71).

Alytarkhes: Aganostik festivallerin gerçekleşmesi esnasında güvenliği sağlamada görevli memurlar Alytarkhes olarak adlandırılmıştır. Bu memurlar aynı zamanda olimpik oyunlarda da görev almışlardır (Altın, 2015: 130). Olympia'daki oyunlarında emniyet güçlerinin başı olarak görev almışlardır. Bu görevliler oyunlar esnasında yasa ve kuralların uygulanmasından, kalabalığın kontrolünden sorumlu olmuşlardır. Aynı zamanda yarışmacıların kura çekimlerini de denetlemişlerdir. Bu

görevi almak isteyen kişiler para ödeyerek bu işe sahip olabiliyorlardı (Çokbankir, 2010: 71).

Ksystarkhes: Lider anlamını taşıyan Ksystarkhesler, bir kentin ya da bir bölgedeki tüm agonların ya da tek bir agonun düzeninin sağlanması için imparator tarafından seçilen atletlerdir. Bu kişiler, ağır spor dallarında şampiyon olmuş ve emekli sporcular arasından seçilmiştir. Genellikle pankration sporcuları nadiren de olsa güreşçi ve uzun mesafe koşucuları da bu göreve gelebilmekteydi. Bu kişilerin görevleri her ne kadar kentlere göre değişebilse de genel olarak festivallerde purpura giyerek çelenk takıyorlardı. Bazen kurban kesim işinde rahiplik görevi üstlenirken bazen de gymnasiarkhoslar tarafından temin edilen yağları dağıtıyorlardı. Bu kişilerden zengin olanlarının ise bazı yerel festivalleri finanse ettikleri belirtilmiştir (Erol-Özdizbay, 2011: 91).

Gymnasiarkhos: Gymnasionların yönetimini halkın seçmiş olduğu gymnasiarkhoslar sağlıyordu. Bu durum bazı kentlerde değişim gösterebilmektedir. Toplum içerisinde son derece saygın bir konuma sahip olan gymnasiarkhosların temel görevi gençlerin fiziksel ve ruhsal bakımdan en iyi şekilde yetiştirilmesi, eğitim programlarının oluşturulması, gymnasionun tamiri, ek binaların yapımı ya da tamiri, binaların ısıtılması, sporcuların yağ ihtiyaçlarının karşılanması, ziyafet, şölen ve bayram kutlamalarının düzenlenmesi olarak sıralanmaktadır. Söz konusu hizmetlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli parasal destek devlet tarafından belirlenen miktarlarda kaynak kamu kaynaklarından sağlanarak gymnasiarkhoslara tahsis edilmiştir (Üreten, 2003: 178).

Paidotribes: Yıllık olarak, çocuklara beden eğitimi veren memurlar Paidotribes olarak adlandırılmaktadır. Bu memurlar, oyunlara hazırlanan öğrencilerin hazırlanmasından sorumlu antrenörlerdir. Bu kişiler genel olarak palaestralarda çalışmaktadır. Bununla birlikte palaestraların sahibi de olabilirlerdi. Sporcuları onurlandırmak için yapılan yazıtlarda öğrencileri ile birlikte adları geçmektedir. Paidotribailer ise yetişkin sporcuların profesyonel eğitimcileri olarak görülmektedir (Çokbankir, 2010: 72).

Athlothetes: Athlothetes genellikle agonothes ile aynı anlamda kullanılmıştır. Kelime anlamı “ödülü veren kişi”dir. Bu memurlar yarışmaları organize ederek yarışmaların denetlenmesinden sorumludur (Çokbankir, 2010: 72).

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİK YUNAN DÖNEMİ SPOR OYUNLARI, SPOR HAZIRLANMA MEKANLARI VE SPORUN ANTİK YUNAN SANATINA YANSIMALARI

2.1. SPOR OYUNLARI

2.1.1. Mitolojiden Doğan Olimpiyat Oyunları

Antik dönemde olimpiyatlar, yalnızca bir spor müsabakası değil, bu müsabakalardan daha fazlasıydı. Karnavala benzer etkinlikler ve dini ritüeller ile bütünleştirilmiş bir spor gösterisi yapısına sahipti. Pentatlon müsabakalarındaki gibi flütçülerin de katıldığı bazı figürler sergilenmekteydi. Geleneksel nitelikteki sportif müsabakalara ilave olarak, şiir-okuma müsabakaları, güzellik müsabakaları, kılıç gösterileri, sihirbazlar, sunaklarda ikramlar, ayinler, halka ziyafet verilen salonlar kurbanların kesildiği bayramlar şeklindeydi. Efsanelere göre Antik Yunan'ın en önemli on iki tanrısının Yunanistan'da bulunan ve en yüksek rakıma sahip olan Olympos'ta yaşamalarından dolayı Olympiyanlar olarak adlandırılmışlardır. Olympiyanların da başı olarak nitelendirilen Zeus için düzenlenen festivallerde gerçekleştirilen sportif müsabakalar, olimpiyat oyunlarının başlamasına ön ayak olmuştur. Olimpiyat oyunları, MÖ 776 yılında Olympia'da bulunan Zeus tapınağında başlamıştır (Şener, 2018: 531).

Antik dönemlerde sanat, spor gibi etkinliklerin hiçbiri halk için yapılmamaktaydı. Daha çok yöneticiler ve tanrılar için yapılmaktaydı. Bu doğrultuda olimpiyat oyunlarının da siyasi veya dini bir gerekçe ile ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Olimpiyat oyunlarının esas hedefinin Tanrılar Tanrısı Zeus'a karşı olan bağlılığın ve inancın gösterilmesi olduğu belirtilmektedir. Olimpiyat oyunlarının dinsel bir gerekçe ile başladığı da söylenebilmektedir. Bununla birlikte siyasi açıdan incelendiğinde ise Elis Kralı İphitos, 20 Yunan site devletinin savaşlarının önüne geçmeyi düşünmüş ve buradan hareketle “tanrıların çok sevdiği dinsel kökenli oyunlar”ın tekrardan düzenlenmesini talep ederek ateşkes ilan etmiştir (Toros, 2015: 4).

Söz konusu ateşkes metnine göre; “ *Olimpiya kutsal bir bölgedir. Buraya silahlı olarak girmeye teşebbüs eden tanrıya karşı günahların en büyüğünü işlemekle damgalanacaktır. Böyle bir fena davranışın öcünü, gücü yettiği halde almayan da tanrısız sayılacaktır.*” Sonrasında, Yunan site devletleri, Olimpiyatların başlamasına 3 ay varken silahları bırakmışlardır ve Olympia’da gerçekleşecek müsabakalara en iyi sporcularını belirleyerek göndermişlerdir. Yarışmaların başlangıç tarihi diğer site devletlerine duyurulmuştur. Müsabakaların sonlanmasının ardından oyuncuların güvenliğini temel alan anlaşma oyuncuların kendi site devletlerine dönünceye kadar “Olimpiyat ateşkesi” doğrultusunda hareket edilmiştir (Tekin ve Tekin, 2014: 128).

2.1.2. Düzenli Antik Olimpiyat Oyunları

Olimpiyat oyunlarının başlangıç tarihinin MÖ 1200’lü yıllardan itibaren gerçekleştirildiği öne sürülse de, Yunanlılar, bu oyunların başlangıç tarihini MÖ 776 olarak belirlemişlerdir. Antik Yunanlılar için tarihi bir işaret niteliğinde olan MÖ 776 yılında olimpiyat oyunlarının şampiyonlarının adları resmi bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Elde bulunan en eski yazılı dökümanlar, kayıtları alınmış ve o yıl yapıldığı belirlenmiş olan olimpiyat oyunlarına ait olduğu bilinmektedir. Pausanias, Yunanistan’ın Tasviri isimli kitabında, Olympia’da düzenli bir biçimde gerçekleştirilen olimpiyat oyunlarının ardından, söz konusu oyunların oynanmasına ön ayak olanları, oyunların hangi kişilerin onuru için düzenlendiğini, oyunlarda bulunan spor kollarını ve şampiyonları ayrıntılı olarak açıklamıştır. Bu doğrultuda olimpiyat oyunlarının 8. yüzyılda iktidar olan Iphitus’un öncülüğünde, MÖ 776 senesinde tekrar eski yapıda başlatıldığı belirtilmiştir (Tekin, 2017: 26-27).

MÖ 776 yılında ilk düzenlenen 13 müsabakada yalnızca koşu müsabakasının düzenlendiği, zaman içerisinde bu oyunlara uzun mesafe koşusu, boks, pankration, güreş, atlı arabayla yarış, zırhlı yürüyüş ve çifte koşuların ilave edildiği ifade edilmiştir (Ünver, 2006: 16).

Yunan şehir devletlerinin kolonileşme yoluyla Batı Anadolu’ya ve Akdeniz’e kadar yayılmasının ardından söz konusu yerlerde kentleşirken toplumsal yaşayış biçimlerini ve inançlarını da bu bölgelere getirmesi, Anadolu’da Pan-Helenik yaklaşım kapsamında kutsal ve taç ödüllü oyunlarla para ödüllü tematik oyunların

düzenlenmesinde etkili bir rol oynamıştır. Antik Yunan Uygarlığında MÖ 5. yüzyıl başlarından sonra kentler arasında kutsal barışı sağlama, yerel kahramanların hayatlarını kaybetmesinin akabinde gerçekleştirilen cenaze törenlerinde ölenin ruhunu memnun etme, tanrıların onuru için gerçekleştirilen tören ve festivallerde tanrılara yakın olma gibi hedeflerle birçok farklı kentte 50'den fazla müsabakanın atletler arasında düzenlendiği belirtilmektedir (Türkoğlu, 2016:460; Çokbankir, 2011: 314).

Pausanias, Yunanistan'ın Tasviri adlı eserinde, Olimpiyatları düzenli bir festival haline getiren kişinin Iphitos olduğunu iddia ederken Lysias, Yunanlılar arasında barış getirmek için Olimpiyat Oyunlarını başlatanın Herakles olduğunu öne sürmüştür. Başlangıçta Olimpiyat Oyunları Delphi'de gerçekleştirilmiştir ve bu oyunlar Yunanistan'da 7. yüzyılda en önemli yarışmalar haline gelmiştir. Pausanias'a göre olimpiyatlara eklenen oyunların sırası şu şekildedir (Kotynski, 2006: 3-4):

- MÖ 776 - İlk Olimpiyat: Koşu
- MÖ 724 - On Dördüncü Olimpiyat: Çift koşu
- MÖ 720 – On Beşinci Olimpiyat: Uzun koşu
- MÖ 708 – On Sekizinci Olimpiyat: Pentatlon ve Güreş
- MÖ 688 - Yirmi Üçüncü Olimpiyat: Boks
- MÖ 680 - Yirmi Beşinci Olimpiyat: Dört atlı araba yarışları
- MÖ 648 – Otuz Üçüncü Olimpiyat: Pankration ve At yarışı
- MÖ 632 - Otuz yedinci Olimpiyat: Erkek çocuk koşusu ve Güreş
- MÖ 628 - Otuz sekizinci Olimpiyat: Erkek çocuk pentatlonu (bir daha yapılmadı)
- MÖ 616 - Kırkinci Olimpiyat: Erkek Çocuk Boks
- MÖ 520 - Altmış beşinci Olimpiyat: Zırhlı koşu yarışı
- MÖ 444 - Seksenli Olimpiyat: Koşum yarışı (daha sonra oyunlardan çıkarıldı)
- MÖ 408 - Doksan üçüncü Olimpiyat: İki atlı araba yarışı
- MÖ 384 - Doksan dokuzuncu Olimpiyat: Taylar tarafından çekilen dört atlı savaş arabası yarışı
- MÖ 256 - Yüz otuz birinci Olimpiyat: Taylar tarafından çekilen iki atlı araba yarışı ve tay yarışı
- MÖ 200 - Yüz kırk beşinci Olimpiyat: Erkek çocuklar için pankration

2.1.3. Kutsal ve Taç Ödüllü Oyunlar

Zeus onuruna düzenlenen Olimpiyat Oyunlarında birinci olan yarışmacıya zeytin dallarından oluşturulan bir çelenk verilmekteydi, ayrıca dört yılda bir düzenlenmekte olan Olimpiyat Oyunlarının arasındaki dört yıllık süre zarfına, kazananlar adına büyük bir onur kaynağı olarak nitelendirildiği için birincinin ismi verilmekteydi. Ödüle ulaşan bireyler Herakles sütunlarına erişmiş olarak görülmekteydi. Elisliler tarafından belirlenen oyun kuralları, Elislilerce dünyanın en iyi ve doğru kuralları olarak benimsenmekteydi. Bu Olimpiyat Oyunlarını, sonrasında Delphi’de dört yılda bir düzenlenen Pythia Oyunları ve Corinth’de düzenlenip iki yılda bir gerçekleştirilen İsthmos ve iki yılda bir Nemea’da düzenlenen Nemea Oyunları takip etmiştir (Coşgun, 2011: 38).

Tablo 1: Düzenli Antik Oyunları

Oyun	Yer	Ödül	Süreç	Başlangıç
Olympic	Olympia	Yabani zeytin	4 yıl	MÖ 776
Pythia	Delphi	Defne	4 yıl	MÖ 582 (3. yıl)
Isthmian	Corinth	Yabani kereviz	2 yıl	MÖ 581 (2-4. yıl)
Nemean	Nemea	Yabani kereviz (MÖ 146’dan sonra çam)	2 yıl	MÖ 573 (2-4. yıl)

Kaynak: Akıncı, 2018: 30.

Kutsal ve taç ödüllü oyunlar kategorisindeki Elis’te dört yılda bir gerçekleştirilen Olympia Oyunları’nda düzenli bir şekilde finanse edilmesi gerekli olan durumlar söz konusuydu. Bunlar, antrenörler ve sporcular tarafından gerçekleştirilen yemin töreni; Zeus ve Pelops’un onuru için adanmış resmi kurbanlar, oyunların sonuncu gününde halka sunulan ziyafet, Elis ve Olympia’daki gymnasiumlarda çalışanlara verilen ücretler ve yağın teminiydi. Söz konusu durumların finanse edilebilmesi adına üç para kaynağı vardı. Bunlardan birincisi, vergiler, tapınaklara ve halka ait olan topraklardan alınan düzenli kiralardan oluşturulan bütçe, ikincisi festivaller adına tahsis edilen ve memurlar tarafından koordine edilen vakıflardan elde edilen gelirler ve son olarak oyunların düzenlenmesi konusundaki sorumlu olan memurların verdiği bağışlar. Söz konusu gider ve gelir

tabloları orijinal Olympia Oyunlarının dışındaki oyunlar için de muhtemelen aynı yapıya sahipti (Çokbankir, 2011: 315).

Kutsal ve taç ödüllü oyunlarda ödül, yalnızca yabani zeytin ağacının yaprağının kullanıldığı bir taç olsa da, yarışlarda birinci gelenlerin ve geldikleri şehirlerin oldukça büyük bir üne sahip olmasına neden oluyordu. Ancak müsabakalara katılım gösterenlerin zaferi coşkulu bir şekilde arzulaması sonucunda ortaya çıkan yozlaşma durumunda hakemler söz konusu tutumların üstesinden gelmek ve oyunların belirli kurallar çerçevesinde düzenlenmesini ve müsabakalarda da belirlenen kurallara uyulmasını sağlamak adına birbirinden farklı tedbirler alıyorlardı (Türkoğlu, 2016: 460).

2.1.3.1. Pythia Oyunları

Pythia Oyunları, Olympia'daki bayramlardan sonra, dört büyük oyun arasından en büyüğü olarak bilinmektedir. Bu oyunlar Olimpiyatların 3. senesinde Delphi'de düzenlenmiştir (Üreten, 2007: 31). Pythia Bayramı Attika takviminin birinci ayı olan Hekatombaion (15 Temmuz - 15 Ağustos) ya da ikinci ayı olan Metageitnion (15 Ağustos - 15 Eylül) ayında kutlanırdı (Sina, 2015'den aktaran Takımcı, 2016:46).

Şekil 10: Delphi Stadyumu

Kaynak: Tekin, 2017: 33.

Pythia Oyunları, Apollon tarafından bir fırtınadan kurtarılan Yunanların Apollon'un onuruna düzenlediği kutlamalardır. Bu oyun antik Yunan için büyük dini spor kutlamaları olarak nitelendirilmektedir (Tomay ve Değirmencioğlu, 2017: 14; Tekin, 2017: 30). Bu oyunda, müsabakalara katılmayı talep eden sporcular, gerekli atletik niteliklere sahip olmasalar da sınavsız bir şekilde oyunlara katılım gösterebilmekteydiler (Şener, 2018: 534).

Pythia Oyunlarında, müsabaka birincilerine defne yapraklarından oluşturulan taçlar ödül olarak verilmekteydi. Delphi'de dağ yamacına kurulmuş olan 7000 seyirci potansiyeli olan bir stadyumda gerçekleştirilmekteydi. Oyunlar kapsamında şiir okunmakta, şarkılar söylenmekte, flüt çalınmakta, resim, oyunculuk ve düzyazı yarışmaları gerçekleştirilmekteydi. Ayrıca söz konusu etkinliklerin hiçbirinin gerçekleştirilmediği Olympia Oyununda pentatlon adına müzik çalma onuruna sahip olan kişiler Pythia oyunlarının galiplerinden seçilmekteydi. Buradan hareketle iki kutlama arasında bir işbirliğinin olduğu söylenebilmektedir (Akıncı, 2018: 29).

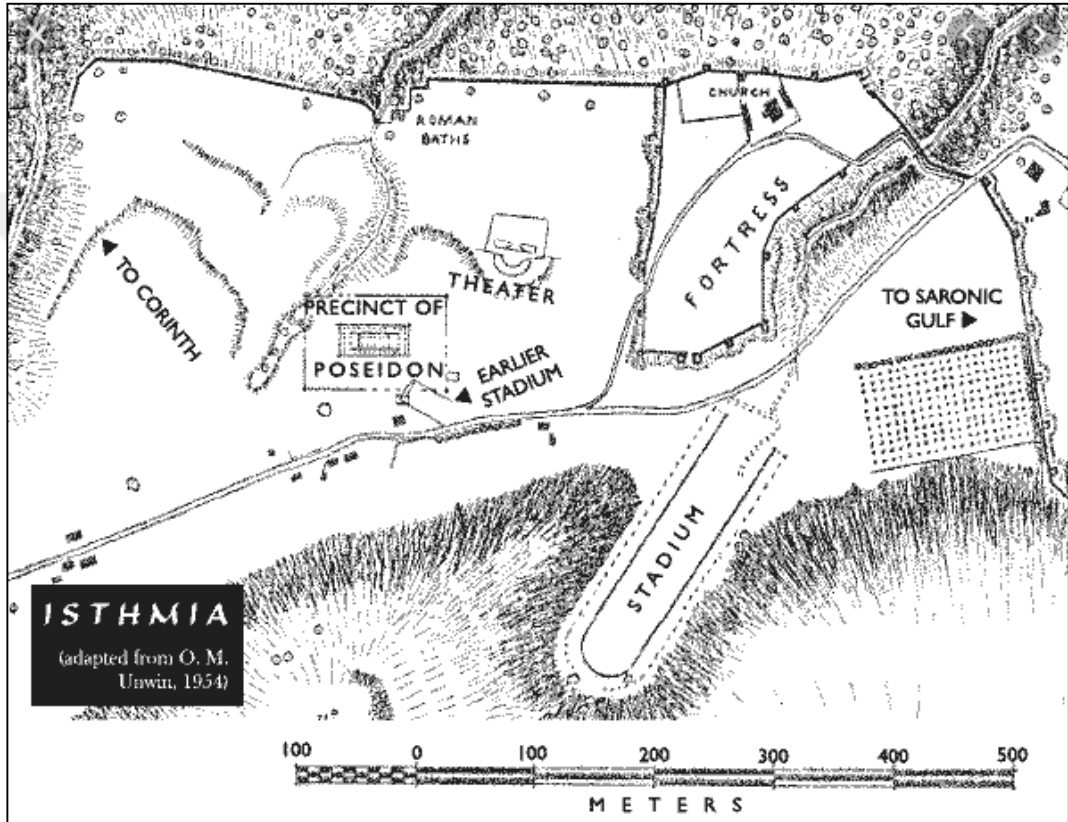
Mitosa göre Apollon doğduktan sonra ilk olarak Gaia'nın oğlu olan yılan görünümündeki Python'u oklarla öldürerek kehanet merkezine hâkim olmuştur. Bu sebeple Apollon, Delphi ile özdeşleşerek Pythios sıfatını almıştır (Takımcı, 2016:46). Pythia Oyunlarının düzenlendiği Delphi'nin, antik kentin en önemli Yunan tapınağı ve Apollo'nun kehanetine ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Phocis bölgesinde, Parnassus Dağı'nın dik alt yamacında, Korint Körfezi'nden yaklaşık 10 km uzaklıkta bulunan Delphi'deki (Britannica, 2019). Delphi stadyumu şekil 10.' da verilmektedir.

2.1.3.2. Isthmia Oyunları

Kutsal ve taç ödüllü oyunlar kapsamında oynanan Isthmia Oyunları iki yılda bir gerçekleştirilmekteydi (Tomay ve Demircioğlu, 2017: 14). Isthmia Oyunları, Palaimon onuruna ve Korint adlı yerde bulunan Isthmos'daki kutsanmış bölge olarak kabul edilen Poseidon'da düzenlenmekteydi. Söz konusu bölge, güney ve kuzey Yunanistan'ın birleştiği noktayı oluşturmaktaydı. İki yılda bir gerçekleştirilen oyunlar her olimpiyatın ikinci ve dördüncü yılına denk getirilmekteydi. MÖ 581 yılında başlanan Isthmia Oyunlarında galip gelen oyunculara, başlarda yabani kereviz kullanılarak yapılan taç, sonrasında ise çam dalından yapılan taçlar ödül

olarak sunulmuştur. Oyunların gerçekleştirildiği stadyum günümüzde tam olarak bilinmediği için stadyumun insan kapasitesi konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Akıncı, 2018: 29). Isthmia Oyunlarında yalnızca kadınların katılım gösterdiği tek aşamalı koşu, zırhlı koşu ve atlı araba yarışları gerçekleştirilmekteydi (Şener, 2018: 534).

Şekil 11: Isthmia'ya Ait Harita

Kaynak: <https://www.deeperstudy.com/link/issue003.html>.

Oyunlar, Peloponnes Yarımadası ile Yunan anakarasının geriye kalan bölümünü birbirine bağlayan, antik bir tapınağın yer aldığı, Korinth şehrinin yakın çevresinde bulunan Isthmus kanalında yapılmaya başlanmıştır. Oyunların düzenlendiği Isthmia bölgesinden adını alan oyunlar hakkındaki bilgiler kısıtlı düzeydedir (Tekin, 2017: 34).

Pan-Helenik olan Isthmia Oyunları, Melicertes (Palaemon) için düzenlenen dini cenaze oyunları olarak ortaya çıkmıştır. Hera'nın kıskançlığı sonucu Melicertes ve annesi İno denizde boğularak ölmüştür. Ancak Melicertes'in cesedi yunuslar

tarafından Korinth'e getirilir. Şehrin kurucusu Sisyphus tarafından bulunur ve denizcileri koruyan bir tanrı (Palaemon) halini alır (Ziemann, 2015: 3). Böylece Korinth şehrinin kurucusu ve kralı olan Sisyphus'un Isthmia Oyunlarını başlattığı düşünülmektedir. Korinthliler Sisyphus'un, Melicertes'in cesedini bulduğuna ve Isthmus'a gömdüğüne inanmışlardır. Bunun yanı sıra Atinalılar, Atina'nın kralı Theseus'un Isthmus canavarı Sinis üzerindeki zaferini onurlandırmak için bu oyunları başlattığına ve Melicertes için düzenlenen cenaze oyunlarını kapalı gece ayinlerinden atletik oyunlar haline getirdiğine inanmışlardır (Tylor, 2015: 10).

2.1.3.3. Nemea Oyunları

Batı Yunanistan ve İyon Adaları idari bir biriminde bulunan bir Yunan şehri olan Nemea, bölgesel bir Korint birimindeki Mora Yarımadası'nın bir parçasıdır. Tarihsel olarak, söz konusu bölge, farklı siyasi, dini ve etnik kökenlerden gelen insanlar tarafından yerleştirilen Argolis, Arcadia, Achaea ve Corinthia sınırlarında olduğu için tarafsız bir bölge statüsüne sahipti. Bu koşullar büyük olasılıkla inanç ve değerlerine bakmaksızın tüm Yunan vatandaşları için oyunlara ev sahipliği yapacak uluslararası bir dini merkez yaratma konusunda bir itici güç teşkil etmiştir. Diğer oyunlara benzer şekilde, Nemea Oyunlarının mitolojik kökenlerine birçok efsanede değinilmektedir. Bunlardan biri, Herakles'in Nemean aslanı üzerine olan zaferinin kutlanmasıdır. Bu oyunlar ilk olarak doğadaki tanrılardan birisi olan Archemor'un onuruna cenaze töreni olarak düzenlenmiştir. Diğer bir hikâyede oyunların, Herakles'in Nemea aslanını öldürmesi üzerine, Herakles'e yardım eden babası Zeus'un onuruna başlatıldığıdır (Ross, Malchrowicz-Mosko and Rozmiarek, 2016: 43). Aşağıda verilen şekil 12.de Herakles ve Nemea aslanının resmedildiği bir görsel verilmektedir.

Şekil 12. Herakles ve Nemea Aslanı, MÖ 510-500, Pensilvanya Üniversitesi Müzesi

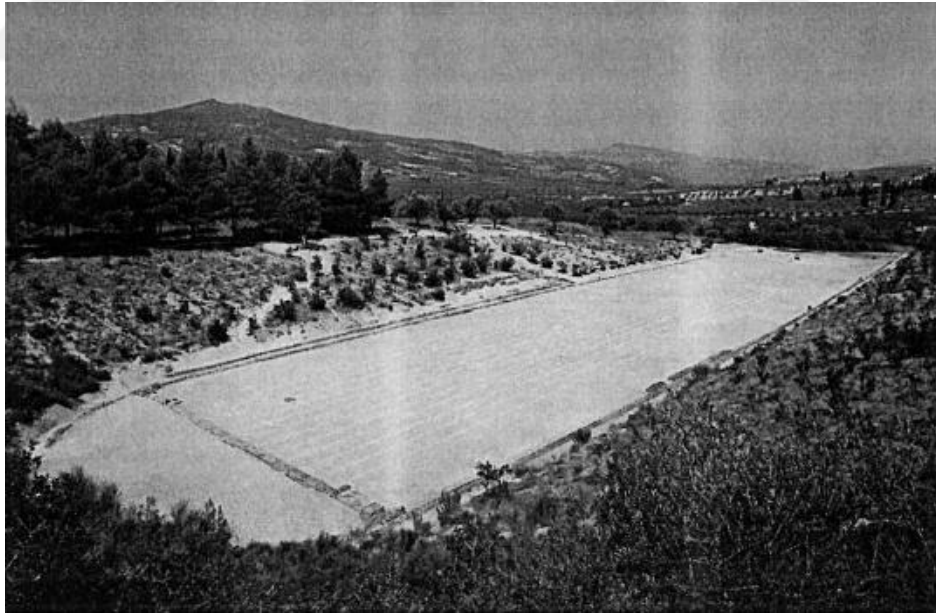
Kaynak: Tekin, 2017: 42.

Antik Yunan'da, Zeus'un onuruna Argolis'teki Nemea'daki büyük Zeus Tapınağı'nda atletik ve müzikal yarışmalar olarak düzenlenen Nemea Oyunları, iki yılda bir Isthmia Oyunları ile aynı yıllarda - her olimpiyatın ikinci ve dördüncü yıllarında - gerçekleştirilmiştir. Oyunların başkanlığı Cleonae kenti tarafından MÖ 460 yılına kadar, ardından da Argos tarafından yapılmıştır. Yarışmalarda kazananlara ise taze kerevizlerden oluşan bir çelenk verilmiştir (Britannica, 2019).

Antik Yunan'ın dört büyük panhellenik oyunlarından biri olan Nemea Oyunları da diğer oyunlar gibi Yunan dünyasını bütünleştirmiş ve spora destek verilmesine olanak sunmuştur. Bu oyunlar sayesinde halk, cüzi miktarlarla kent gymnasiumunda eğitim görme olanağına sahipti. Oyunlarda galip gelen oyuncular, maddi nitelikteki ödülleri yalnızca kendi ülkesine döndüğünde alabilmekteydi (Çokbankir, 2010: 14).

Aşağıda verilen şekil 13'de Antik Nemea Stadyumuna ait olan bir görsel verilmektedir.

Şekil 13: Antik Nemea Stadyumu

Kaynak: Cartwright, 2012.

Temmuz ve ağustos aylarında gerçekleştirilen Nemea Oyunları kapsamında, Olimpiyat Oyunları'nda gerçekleştirilen spor dallarının neredeyse tamamı Nemea'da sunulmuştur. Nemea Oyunlarında planlanan atletizm programının, Olimpiyat

Oyunları için en uygun takvimi içerdği belirtilmektedir. Nemea Oyunları programında hippios adı verilen bir at yarışıda diğer Panhellenic Oyunlarında görülmemektedir. Bu yarış Nemea stadyumunu 4 kez (yaklaşık 800 metre) dolaşmayı gerektiriyordu. Bununla birlikte penthatlonun oyun programına hiç dahil edilmediği belirtilmektedir. Nemea Oyunlarını diğer oyunlardan ayıran temel özelliklerden bir diğeri de yaş kategorisinin bulunmasıdır. Bu doğrultuda sporcular üç gruba ayrılmıştır; çocuklar (12 ilâ16 yaş arası), gençler (16 ilâ 20 yaş arası) ve yetişkin erkekler (20 yaş üstü). Ayrıca, uzun bir süreden sonra yarışmalara kadınlar da katılabilmişlerdir (Ross, Malchrowicz-Moško ve Rozmiarek, 2019: 44).

2.1.3.4. Hera Oyunları

Hera Oyunları hakkında iki efsane bulunmaktadır. Bunlardan birisi, Pelops ve Hippodameia'nın evliliği dolayısıyla Hera'yı onurlandırmak için yapıldığı yönündedir. Bu oyunlarda yarışması için on altı kadın seçilmiş ve oyunları Chloris adlı bir kişi kazanmıştır. İkinci efsanede de Elis ve Pisa arasındaki çekişmeyi sona erdirebilmek için onaltı tane yaşlı ve akıllı kadın seçilmiştir. Bu kadınların görevleri arasında her dört yılda bir Hera için bir elbise giymek ve Hera onuruna oyunlar oynamak vardır. Homeros'un Odysseia adlı eserinde adı geçen, Prenses Nausica ve arkadaşlarının gizli bir şekilde top oyunu oynamalarının ardından Olympia'da Hera Oyunları başlatıldığından da bahsedilmektedir. Spartalı kadınlar kutsal amaçlar doğrultusunda zorlayıcı atletizm sporları ile uğraşarak; araba sürme, yüzme, hokkabazlık yapma, akrobatik oyunlar sergileme ve güreş yapma dalında kendilerini geliştirmişlerdir (Spears, 1984: 44).

Şekil 14.Arkeolog Phil Sapirstein'in binlerce dijital görüntü kullanarak oluşturduğu Hera Tapınağı'nın 3-D Modeli

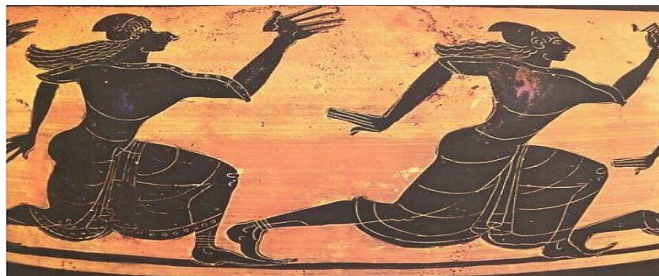

Kaynak: Lobell, 2016.

Antik Yunan’da kadınların Olimpiyat Oyunları’na oyuncu olarak katılması ve izlemesi bile yasaktır. Bu kuralları o dönem Yunan dünyasının kadınlara bakış açısında değerlendirmek doğru olacaktır. Antik Yunan toplumunun savaşçı yapısı erkeklerin kadınlara göre öncelenmesine neden olmuştur. Eğitim konusunda da erkek çocukların ve kız çocukların aldığı eğitimlerin farklılık göstermesi doğal bir sonuç halini almıştır. Bu çerçevede erkek çocukları birer savaşçı gibi yetiştirilirken kız çocukları genelde annelik ve ev kadınlığı çerçevesinde yetiştirilmişlerdir. Platon’un kadın ile ilgili görüşlerinde de kadınlara gösterilen saygının ancak onların üretkenliği ve doğurganlığı ile sınırlı olduğu görülmektedir (Karaaslan, 2016:64,167). Olımyipat oyunları esnasında kadınların yarışlara katılımlarının engellenmesinin yanı sıra kutsal yer ziyaret etmelerine bile izin verilmediği bu dönemde Hera Oyunlarının başlangıcı kadınlar için büyük önem arz etmiştir.

Hera Oyunlarına yalnızca genç kızların katılımına izin verilmekteyken evli kadınların katılımı ise engellenmekteydi. Bu duruma rağmen, söz konusu engeller kimi özel durumlarda aşılabılır niteliğe sahipti. Hera Oyunlarında farklı yaş grubundaki kızlar, koşu yarışları yapabilmekteydi. (Aktüel Arkeoloji, 2016). Kadınlar üç farklı yaş kapsamında gruplaşarak müsabakaları gerçekleştirmekteydiler. Yarışan kadınların saçları aşağı dökülür, uzun tunik giyerler ve sağ omuzları göğüs hizalarına kadar çıplak olurdu. Hera Oyunlarının gerçekleştirildiği parkurlar, altıda bir oranında küçültülmekteydi. Parkuru birincilikle tamamlayan kadınlara ise zeytin dalından taçlar ve Hera’nın onuruna kurban edilen ineğin bir bölümü verilmekteydi (Akıncı, 2018: 132).

Şekil 15: Hera Oyunlarında Oynayan Kadın Sporcu Tasviri

Kaynak: Adamah, 2016.

Dini bir ritüel olarak değerlendirilen ve aslen tanrıça Hera'ya teşekkür ritüeli olduğu belirtilen Hera Oyunlarında (Adamah, 2016) yarışan kadın sporcuların tasvir edildiği görsel yukarıda gösterilen şekil 15.’de verilmektedir.

Hera Oyunlarında yarışan Spartalı kadınların yaşlarına göre çocuklar, gençler ve genç kadınlar olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. Yarışlarda kadın atletlerin sağ omuzları açıkta kalacak şekilde diz hizasında bir kıyafet giydikleri belirtilmektedir. Atletlerin, yarış sırasında saçlarını bağlamaları yasaktı ve 160 metre veya stadyumun etrafında 5 veya 6 tur atarak yarışmaktaydılar. Hera Oyunları antik dönemdeki tek kadın yarışları değildi, Sparta veya Cyrene’de de kadın yarışları yapılmaktaydı ancak hepsinin amacı dini ritüellerdi ve en fazla oyun Olympia’da gerçekleştirilmekteydi (Christopoulos ve Bastias, 1982: 171).

2.1.4. Kutsal Oyunlar

Kutsal ve taç ödüllü oyunlar gibi uluslararası nitelikte olan bir başka oyun grubu da kutsal oyunlardır. Bu oyun grupları arasındaki fark kutsal oyunlar grubunda sıklıkla kazanana taç ödülünün yanı sıra maddi ödüllerde verilmesidir. Örneğin Atina’da düzenlenen Büyük Panatheneia Festivali’nin galibinin, bir yüzünde Athena Pramokhos diğer yüzünde kendisinin resmedildiği bir amphora ve zeytinyağı kazandığı bilinmektedir. Pindaros, Atinalı bir güreşçinin galibiyetlerini anlattığı şiirinde bu kişinin yarışmalarda gümüş şarap kadehi, yünden bir pelerin, bronz ödüller kazandığını anlatmaktadır (Çokbankir,2010:44).

Tanrıça Athena adına düzenlenen Panatheneia Festivalleri Atina’da kutlanan büyük ve önemli bir festivaldir. MÖ 7. Yüzyıldan başlayarak bu şenliklerde bir ritüel olarak Tanrıça Athena’ya peplos sunusu yapılmıştır. Festivalden dokuz ay önce aristokrat ailelerden seçilen iki kız çocuğu hediye edilecek peplosu dikerek tüm yaşlıları adına festival günü kutsal alandaki Athena heykeline bu peplosu giydirmektedirler. Bu ritüelin dışında ise Olimpik oyunlara benzeyen yarışmalar ve kurban ritüelleri de bu festivallerde gerçekleştirilmektedir. Her yıl düzenlenen bu festival MÖ 566 yılına gelindiğinde dört yılda bir kutlanan panhellenik bir bayram haline gelmiştir. Bunun yanı sıra her sene Küçük Panathenaia adı ile yapılan kutlamalar devam etmiştir (Takımcı, 2016:7).

Antik dönemde spor ve din arasında güçlü bir ilişki bulunmakta oyunlar bir tanrının himayesi ile gerçekleştiği için kutsal sayılmaktaydı. Zafer kazanan oyuncuların kutsal alanda yer alan zeytin ağacından yapılan taçla ödüllendirilmesi bu

oyunların kutsal yönünü vurgulamaktadır. Sporcular, başarılarını tanrılara borçlu olduklarını düşünerek zaferleri ile tanrıları mutlu etmişlerdir. Aynı zamanda spor oyunlarının düzenlendiği kentler, sunu verdikleri tanrının adı ile yüceltilmektedir. Sporu temsil eden Apollon, Hermes ve Herakles gibi tanrılara başarılarını borçlu oldukları sebebi ile sporcular tarafından adaklar adanmıştır (Çonkbankir, 2010:39).

Kutsal oyunlar kapsamında kentlerdeki tanrı ve tanrıçaları onurlandırmak için yapılan oyunlarla birlikte tiyatro gösterileri, şiir yarışmaları ve müzik dinletileri de gerçekleştirilmektedir. Spor oyunlarının dini bağlantısı, aynı zamanda sporcuları kuralları çiğnemekten alıkoymuştur. Oyuna yapılacak bir saygısızlık oyunun hamisi olan tanrıya yapılmış olarak algılanmaktaydı. Kazanan sporcunun memleketine ün kazandırması, sporcuların oyunlarda daima galip gelmek istemeleri yarışmacılar arasında yozlaşmaya neden olabilmekte idi. Hakemler, bu tür durumların önüne geçmeye çalışarak, oyunun kurallarının çiğnenmesini önlemeye çalışıyor ve çeşitli önlemler alıyorlardı. Kuralları bozan kişiler ise küçük düşürücü ya da caydırıcı bazı cezalara çarptırılıyorlardı (Türkoğlu, 2016: 460).

2.1.5. Tematik Oyunlar

Tematik oyunlar aynı zamanda Themis olarak da adlandırılmaktadır. Bu oyunlar genel olarak şehir ekonomilerinin canlandırılması, saygınlık kazanma ya da şanı arttırma, zenginlerin adlarını yaşatma gibi nedenlerle gerçekleştirilmiştir. Tematik oyunlar genellikle Yunan şehir devletlerinde, adına themis düzenlenen hayırsever zengin kişiler ya da bu kişilerin vakfiyeleri tarafından karşılanarak düzenlenip sadece oyunun düzenlendiği kentten katılım sağlanan para ödüllü yarışmalar şeklinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kutsal oyunlara kabul edilmeyen kölelerin bazı tematik oyunlara kabul edildiği belirtilmiştir. Neredeyse tüm vatandaşlara çeşitli durumlarda sportif faaliyetlere katılma imkânı tanınmıştır. Açılış töreninde teker teker yürüyen sporcuların adı, babası ve şehir devletinin adı haberci tarafından duyurulmaktadır. Ücret alınmayan girişlerde müsabakaları izlemek isteyen kişilerin yer bulamadığı ve ayakta izledikleri de belirtilmektedir (Şener, 2018: 535).

Tematik oyunların kutsal bir statüsü bulunmamaktadır. Özellikle Anadolu'nun güneyinde bu oyunlar themis oyunları olarak adlandırılmıştır. Bunlar

genellikle Lykia, Pisidia ve Karia'nın denize uzak kesimleri ile Pamphylia, Kilikia ve Thrakeia'da bu şekilde adlandırılmaktadır. Bu yarışlar çoğunlukla atletik yarışlar ile sınırlı kalmıştır. Oyunlara kimlerin katılacağı yarışmayı düzenleyen kişinin inisiyatifine bırakılmıştır. Bu doğrultuda kentler bu spor oyunlarını yalnızca kendi vatandaşları ve sporcuları için ya da diğer kentleri de kapsayacak şekilde gerçekleştirmişlerdir. Kutsal oyunlarda da olduğu üzere, neredeyse tüm kentler en az bir tane yerel ödüllü oyun düzenlemiştir. Bu sayede hem şehirler canlandırılmış hem de ticari bakımdan kazanç sağlanabilmiştir (Çokbankir Şengül, 2013: 153).

2.1.6. Koşular

Antik çağ boyunca koşmak özel bir önem taşımıştır. Eleatic felsefe okulunun kurucusu Xenophanes, ayağın uyumluluğunu bir erkeğin sahip olabileceği en değerli kalite olarak kabul etmiştir. Aşil, Homer tarafından "fil ayaklı" olarak tanımlanır, çünkü şair bunu fiziksel bağışların en önemlisi olarak görmektedir. Rekabete verilen önem, ünlü Gortyn yazıtının, vatandaşları koşu sporunda, çok genç veya çok yaşlı insanlar şeklinde ayırması ve iki farklı sosyal sınıf oluşturmaya çalıştığından de görülebilmektedir. Bu nedenle Antik Yunanlıların tanrılarını ve mitolojinin kahramanlarını koşmak gibi bir yarışma ile onurlandırdıkları düşüncesine sahip olmaları şaşırtıcı değildir. Koşu yarışması için gerekli olan tek şey koşucuların rahatça en yüksek hızlarına ulaşmalarına izin verecek kadar uzun ve çok sayıda sporcunun katılabileceği kadar geniş bir alandı. Bu alan uzun, düz, dikdörtgen şeklinde ve 600 metre uzunluğundadır. Bu alanlar stadion yarışına ve son olarak doğal ya da insan yapımı, oyunların yapıldığı yere göre adlandırılarak stade veya stadion olarak adlandırılmıştır (Christopoulos ve Bastias, 1982:155).

Olimpiyat Oyunları'nın bilinen ilk yarışları, koşulardır. Genellikle stadium alanlarında gerçekleştirilen koşular ilk olarak Olimpiya'da Zeus kutsal alanının çevresinde düzenlenmiştir. Yarışların başlaması için ilk dönemlerde trampet çalınmış daha sonraki dönemlerde ise koşucuların çıkış yapmasını sağlayan bir mekanizma oluşturulmuştur. Bu mekanizmaya Yunanca'da 'hyspleks' adı verilmektedir. Hysplex, eski Yunan at ve ayak yarışlarında kullanılan bir başlangıç kapısıdır. Bu cihaz, başlangıç çizgisine kurulmuş ve bir dize ile tutturulmuş yatay bir

kapıyı tutan dik bir dikey çubuktan oluşmaktadır. MÖ 480 öncesinde başlama kapısı ile karşılaşılmaz. Fakat ortaya çıkışı bu tarihten kısa bir süre sonra olmuştur. Antik kaynaklardan edinilen bilgilere göre başlama kapısının bir işaret kolu gibi çalıştığı anlaşılmaktadır. Roma Dönemi'nde kolun düşmesi ve bu sırada bir tıkırtı yapması söz konusudur. Bu sebeple yavaş bir koşucu için 'hyspleksin sesi kulaklarındaydı' denilmektedir (Bean,1997:258). Yarışmacıların sırası kura çekilerek belirlenmiştir. Koşunun başlaması esnasında erken çıkış gibi hareketler kural dışı idi ve cezası vardı. Her koşucu kendi hattında ilerleyerek başlangıç noktasına geri dönüyordu. Yarışların uzunluğu ise stadyumun uzunluğuna göre belirlenmekteydi (Saltuk, 1995: 37).

Koşular başlangıçta üç kategoride yapılmıştır. Bunlar Stade, Diaulos, Dolikhos olarak adlandırılmaktadır. Bu oyunlar arasındaki mesafeler farklılık göstermektedir. Stat, bir stadium uzunluğu belirtirken diaulos iki stadium uzunluğundan meydana gelmektedir. Dolikhos ise yirmi ya da yirmi dört boydan oluşan koşu mesafesidir. Hoplito Dromos isimli silahlı yarışta ise, atletler bir başlık, kalkan ve zırh taşıyarak koşmaktadır (Toros, 2015:6).

Şekil 16. Zırhlı ve Silahlı Koşucuları Tasvir Eden Amfora, MÖ 323-322, Louvre Müzesi

Kaynak: Tekin ve Tekin, 2014: 131.

Toplamda 5 çeşit koşu bulunmaktadır. Bu koşular şu şekilde açıklanmaktadır (Çokbankir, 2010: 50):

Uzun Mesafe Koşusu: Uzun mesafe koşuları, düzenlenen yarışmalara göre değişiklik göstermektedir. Bu yarışmalar 7, 12, 20 ve 24 stadium uzunluğunda gerçekleştirilebilirdi.

Dromos Koşusu: Dromos koşuları bir stadium uzunluğundaki koşuları temsil etmekteydi. Bir stadiumun uzunluğu 6 plethra = 1 plethron = 100 feet olarak hesaplanmaktadır.

Diaulos Koşusu: İki stadium uzunluğunda olacak şekilde yapılan hızlı koşular Diaulos koşusu olarak adlandırılmaktadır. Koşu alanının sonunda yer alan direğe kadar koşarak ardından tekrar başlangıç noktasına dönülerek gerçekleştiriliyordu. Alanda tek direk mi yoksa her sporcu için bir direk mi bulunduğu dair bir bilgi yoktur.

Silahlı Koşu: Silahlı koşular yarışlara, MÖ 6. yüzyılın sonlarına doğru dâhil olmuştur. Yapılan silahlı koşular mesafe, ekipman ve kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Olympia’da yarış diaulos olarak yapılırken Nemea’da 4 stadium mesafesinde gerçekleştiriliyordu. Bu yarışmayı kazanan sporcu Yunanistan’ın en iyisi olarak adlandırılmaktaydı.

Meşale Koşusu: Meşale koşusu kişisel yapılmasının yanı sıra 8-10 kişilik takımlarla da gerçekleştirilebiliyordu. Bu koşunun temel hedefi, meşalenin söndürülmeden en hızlı şekilde sunağa ulaştırılmasıdır.

2.1.7. Uzun ve Yüksek Atlama

Sırıkla atlama, Yunanistan arazisindeki geçitler ve su yollarından geçmek için kullanılan bir yöntemdir. Sırıkla atlamaya önem verilmesine rağmen program haricinde uygulanmış bir spor dalı olarak yer verilmiştir. Ksenophon, mızrağın bir sırık gibi kullanılarak ata binilebileceği bir yöntemden bahsetmektedir. Bu yöntem vazö resimlerinde de görülebilmektedir. Ancak uzun atlama ile ilgili birtakım çelişkiler de bulunmaktadır. Yunanlıların atlama ağırlıkları kullanmış olmaları nedeniyle günümüzde Yunanlıların nasıl uzun atlama yaptıklarına ilişkin bir açıklama yapılamamaktadır. Tek atlayışlarda, havada geriye doğru atmaları atletin

performansını arttırabilmektedir. Bu döneme yönelik iki atlama kaydının varlığından bahsedilmektedir. Bu kayıtlarda 52 fit ve 55 fit'ten bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra bir, çift, üçlü hatta dördütlü atlayışların yapıldığı kayıtlar görülmüş ancak bu kadar karışık bir dalda ağırlığın ne şekilde kullanıldığı çözülmemiştir (Yılmaz, 2018: 1237).

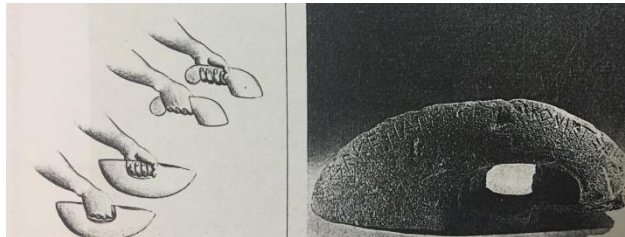
Şekil 17: Boston Güzel Sanatlar müzesindeki kırmızı figür bardağı, Boston Güzel Sanatlar Müzesi

Kaynak: Yılmaz, 2018: 1237.

Uzun atlamada ise atletler aşağıdaki şekil 18'de gösterilen ağırlıkları kullanmaktaydılar. Atletler ayaklarıyla birlikte, hız kazanmadan ağırlık taşıyan ellerini öne fırlatarak zıplamaktadır. Havada atletin kolları ve bacakları neredeyse paralel bir konum sergilemektedir. Atlet yere basmadan önce ellerindeki ağırlıkları aynı anda düşürerek kollarını geriye doğru sallar. Bu hareket sayesinde bacaklarını ileri doğru iterek sıçrama mesafesini uzatır. Uzun atlamada ağırlıkların kullanılması, atletin hareketlerinin koordine edilmesi gerektiğini ifade etmekteydi. Kullanılan ağırlıklar taş veya metalden yapılmıştır ve şekilleri değişmiştir (Olympic Museum and Studies Centre, 2002: 8).

Şekil 18: Uzun atlamada kullanılan ağırlık

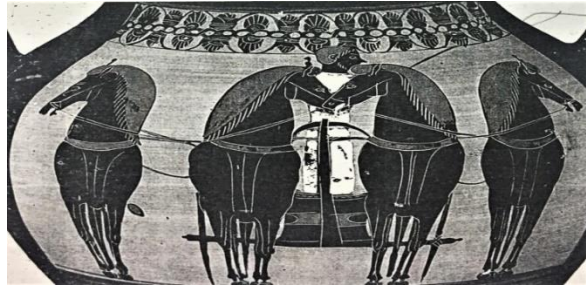
Kaynak: Christopoulos ve Bastias, 1982: 178.

2.1.8. At Yarışları

Antik Yunan'da araba yarışları ile ilgili ilk kayıtlar Homeros'un İlyada'sında cenaze oyunları içinde düzenlenen yarışmalarda yer almaktadır. Savaş ya da av etkinlikleri için atlı araba sahibi olabilmek ve bakımını üstlenebilmek maddi boyut olarak Yunan halkı arasında aristokrat kesimin yetebileceği bir uğraşıdır. Yunanlılar bu uğraşmayı ahirette de sürdürmek istemeleri sebebiyle ölümler atları ile birlikte gömülmüşler veya yakılmışlardır. Yapılan kazılar ve arkeolojik buluntular bu uygulamanın Miken döneminden itibaren yapıldığını belgelemektedir.

At yarışları, 25. Olimpiyatlardan sonra oyunlara dâhil edilmiş seyircilerin ilgisi ve oyunlar içerisindeki önemi ile en soylu ve en saygın yarışmalardan birisi olarak kabul görmüştür. At yarışında birinci gelen ya da araba yarışını kazanan atı yetiştiren aileler büyük saygı toplamaktaydı. Bu dönemde at yetiştiriciliği ile uğraşanların en önemli işlerden birisini yaptıkları belirtilmiştir. Gerçekleştirilen oyunlar kapsamında arabacıların nadiren araba ve atları olurdu. Yarış atları sahipleri ile arabacıların ilişkisi, günümüzdeki jockeyler ve at sahipleri arasındaki ilişkiye benzetilmektedir. Araba sürmek oldukça tehlikeli ve hayat pahasına yapılan bir işti. Bu nedenle sürücülük işini yalnızca bu spora gönülden bağlı kişiler yapmıştır. Sporunun zafer kazanması durumunda tüm şan ve şerefi at sahibi kazanmaktadır. Kazanılan zafer her yere yayılır ve at sahibinin adı şampiyonlar listesine girerdi. Arabacı ise zafer kurdelesini ile ödüllendirilirdi. Bazı durumlarda arabacı da at sahibi ile birlikte, daha önceden ısmarlanmış olan bir kasideyle kutlanıyor veya zafer anıtında yer alabiliyordu. Bununla birlikte at sahiplerinin kendi arabalarını sürmeleri son derece şerefli bir durum olarak kabul ediliyordu (Ünver, 2006: 20).

Şekil 19: At arabası yarışının tasvir edildiği seramik vazo, MÖ 236, Munich, Antikensammlung

Kaynak: Christopoulos ve Bastias, 1982: 234.

At arabası yarışlarının kökleri, tarihsel dönemde aristokrat doğalarını koruyan savaşçı Akhalara dayanmaktadır. Yarış pisti, kişinin servetini ve siyasi gücünü göstermek için bir alan haline gelmiştir ve Yunan tarihinin en seçkin kişileri en görkemli etkinlikte, dört atlı arabaların yarışında yarışmıştır. Olimpiyat Oyunları'nda yapılan at araba yarışları, kronolojik sıraya göre şu şekilde yapılmıştır (Christopoulos ve Bastias, 1982: 235);

- *Tethrippon* (dört atlı araba) (MÖ 680'den itibaren),
- *Apene*, iki katır (MÖ 500'den sonra) tarafından çekilen bir araba,
- *Synoris*, bir çift at tarafından çekilen bir araba (MÖ 408'den sonra),
- Taylar için *tethrippon* (MÖ 384'ten itibaren) ve
- Taylar için *sinorsis* (MÖ 268'den itibaren).

Eski Yunanda atlı araba yarışmalarının yanı sıra ata binilerek yapılan üç yarış daha bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla 33. olimpiyatlardan itibaren başlayan binek atlar yarışı, 131.oyunlardan itibaren uygulanan tay yarışları ve iki at ile (biri yedekte) yapılan çifte yarışlarıdır. At üzerinde yapılan yarışmalarda bir binici ve yetişkin atlarla yapılanlara “Keles” ile tay ve kısraklar için düzenlenen yarışmalara ise “Kalpe” denilmekteydi. Atlı araba yarışmalarında dört atın çektiği yarışlar “Tethrippon”, iki atın çektiği yarışlar “Synoris”, iki katır tarafından çekilen yarışlar “Apene” ve taylar tarafından çekilen “Tethrippon ve “Synoris” yarışmaları olarak düzenlenmekteydi. Yarışların türüne göre mesafeler ve atılan tur sayısında değişmekte, Tethrippon 12, Synoris 8, taylardan oluşan Tethrippon 8 ve Synorisise 3 turdan oluşmaktaydı (Ünver, 2006:17).

2.1.9. Disk ve Mızrak Atma

Diğer spor türlerinin aksine disk atma, askeri bir faaliyet olarak ortaya çıkmıştır. Bu faaliyet ilk olarak Homeros'un İlyada'sında 2. Bölümde Patroklos'un şerefine Achilles tarafından düzenlenmiş olan cenaze oyunlarında görülmektedir.

“Deniz kıyılarında oyalanır adamları, disk atarlar, kargı atarlar, ok atarlar, atlar arabaların yanında ak nilüfer çiçeği yer, arabalarsa, efendilerinin barakaları yanında, öylece dururlar, sımsıkı bağlı”.

Yunan mitolojisi içerisinde disk atma, birtakım kasıtlı olmayan ölümlerle de ilişkilendirilmiştir. Bu duruma örnek olarak, Zephyrus'un esmesi ile Apollon tarafından atılan diskin kazara arkadaşı Hyacinthus'u öldürmesidir (Tunalı, 2017: 9).

Şekil 20: Disk atan Yunan sporcusu, MÖ 510-500, Boston Güzel Sanatlar Müzesi

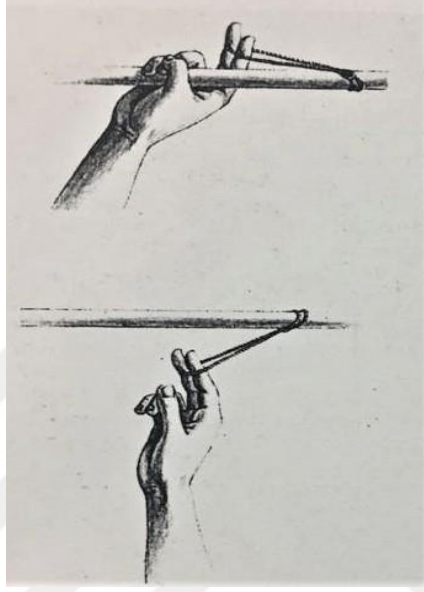

Kaynak: Tunalı, 2017: 10.

Cirit atma ise savaş antrenmanı olarak yapılan bir spor türüdür. Cirit, Homeros döneminden Roma İmparatorluğu'na kadar askerlerin en önemli ikinci silahı olmuştur. Cirit atmada hedefi tutturmak kadar uzağa atabilmek de oldukça önemli idi. Yunanlılar cirit atma esnasında, hem oyunlarda hem de savaşta, parmaklarına ince bir deri bağlayarak atıyorlardı. Bu uygulamanın ilk amacı atışı yapan kolun yarıçapını arttırarak fırlatma hızını arttırmasıdır. İkinci amacı ise atış yaparken açılmamasıyla birlikte bir mermi gibi dönerek gitmesini ve ciritin uçuşunu dengeleyerek istenilen hedefe düşmesini sağlamasıydı. Atıcı, gergin durması için ciriti geriye doğru iterek atış yapıyordu (Yılmaz, 2018:1238).

Şekil 21’de cirit atmada kolaylık sağlaması adına mızrak bağlama durumu resmedilmiştir. Bir halka oluşturmak için ciritin şaftına bir deri kayış sabitlenmiştir. Fırlatma sırasında, sporcu işaretini ve ikinci parmaklarını döngüye sokmakta ve bu da ciritin kat ettiği mesafeyi artırmasına olanak sağlamaktadır (Olympic Museum and Studies Centre, 2002: 8).

Şekil 21. Mızrak Bağlama

Kaynak: Christopoulos ve Bastias, 1982: 198.

Mızrak atmaya iki şekilde yardımcı olan bu bağlama şekli, öncelikle mızrağın tutuluşunu daha güvenli hale getirerek gücü arttırmaktadır. İkincisi ise, eksenini etrafında, mızrak havadayken stabilize olmasını sağlamakta ve böylece daha uzun bir mesafeye ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Bu sıırım (bağ), atıldığında ona bağlı kalacak şekilde mızrağa bağlanmaktadır. Bu, parmakların ilmik içine gevşek bir şekilde sokulduğu, böylece mızrağın atıldığı sırada serbest bırakılabilmelerine olanak sağlamaktadır (Christopoulos ve Bastias, 1982: 198).

2.1.10. Güreş

Ağır spor dallarından biri olan güreş, antik dönemdeki en çok tercih edilen dallardan bir tanesi olmuştur. Antik Yunan’da iki ayrı şekilde güreş yapıldığı belirtilmektedir. Bunlardan ilki rakibin yere yatırılmasını amaçlayan ayakta güreştir.

Diğeri ise yer güreşidir. Bu güreş türündeki amaç ise rakibi yere atmak değil, rakiplerden birisi yenilgiyi kabullenene kadar güreşin devam etmesini sağlamaktır. Palaestralarda bu iki tarz içinde de güreş alanı bulunmaktadır. Yer güreşi genellikle kapalı bir alanda ve çamurlu bir zeminde gerçekleştirilmektedir. Burada çamurun bulunmasındaki amaç vücudu kayganlaştırması ve sporcuların tutuşlarını zorlaştırmasıdır. Ayakta güreş ise yerde sığ bir şekilde kazılmış ve içine kum doldurulmuş bir alanda gerçekleştirilmektedir. Bu tür güreşte rakibin açık bir şekilde yere atılması geçerli sayılmaktadır (İmamoğlu, İmamoğlu ve Koca, 2018: 88).

Sporcunun zafer kazanılabilmesi için rakibin üç kez yere atılması gerekmektedir. Bu nedenle sporcular üç kez kere düşene kadar mücadele devam etmektedir. Güreş esnasında çelme takma, bacak yakalama ve kol bükme gibi hareketler gerçekleştirilmektedir. Rakibin bacağını yakalamak için eğilen güreşçi, başarılı olamadığı takdirde dezavantajlı duruma düşmekteydi. Rakibin yere düşürülmesi için üç teknikten yararlanılmıştır. Bunlardan birisi rakibin omuzlarını ya da arkasını çevirmek, ikincisi karnına bastırmak, üçüncü yöntem ise kontrollü bir şekilde tutarak rakibi bağlamaktır. Sırtı yere gelmeden yarışmayı kazanan sporcular ‘ἀπώζ’, rakibi olan sporcuyu üç kez yere devirerek zafer kazanan sporculara ise ‘τριάκτηρ’ olarak adlandırılmaktadır (Çokbankir, 2010: 48).

2.1.11. Boks

Bokstan ilk kez Homeros’un şiirlerinde bahsedilmektedir. İlyada’nın 23. Bölümünde yer alan oyunlar arasında şu şekilde bahsedilmektedir:

“Yarışa girmeden veriyorum sana bu ödülü, sen katılamazsın yumruk, güreş oyunlarına, kargı atamazsın, giremezsin koşuya, çökmüş senin üstüne yaşlılığın ağırlığı”.

Mitolojiye göre ise boks Apollon bulmuştur. Bunun yanı sıra Herakles ve Theseus gibi karakterlere de atfedilmektedir (Christopoulos ve Bastias, 1982: 216). MÖ 688 yılından itibaren olimpiyatlarda yer alan boks en çok sevilen spor dallarından birisi olmuştur. Antik Yunan döneminde de kullanılan boks eldivenleri öküz derisinden kayışlarla yapılmıştır. Palestra’da gerçekleştirilen antrenmanlarda, günümüzde kullanılanlara benzer şekilde içleri kum, un ya da mısır ile doldurulmuş

olan yumruk torbalarının kullanıldığı belirtilmektedir. Ancak gerçekleştirilen yarışlarda süre ya da raunt sıralaması yapılmamıştır. Kazanan kişi sporculardan birisinin nakavt olması ya da parmağını kaldırarak yenilgiyi kabul etmesi ile belirlenmektedir. Karşılaşacak rakipler kilolarına göre değil rastgele seçilmektedir. Boks müsabakası sırasında elle darbe vurulmasına izin verilmektedir ancak sarılmak ve güreşmek kural dışıdır. Boks mücadelesi esnasında hakemler, sporcuların kurallara uymaları için onlara çubuklarla vurmaktadır. Çok uzun süren mücadelelerde sporcuların pozisyon değiştirmelerine izin verilmiştir (Tekin ve Tekin, 2014: 130).

Şekil 22. İşaret Parmağını Kaldırarak Yenilgiyi Kabul Ettiğini Belirten Boksör, MÖ 500, Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi

Kaynak: Tekin ve Tekin, 2014: 130.

Boksta, güreşin tam tersi olarak tutmak ve oyma gibi hareketler yasaktı, yalnızca elle vurmak serbestti. Modern boksta olduğu gibi müsabaka için herhangi bir ring alanı yoktu. Boksta kullanılan eldivenler sayesinde boksun gelişimi hakkında bilgi edinilebilmiştir. İlk dönemlerde öküz derisinden yapılan ince sırimlar kullanılmıştır. Buradaki amaç parmak boğumlarının darbelere karşı korunmasıdır. Daha sert şeritlerden yapılmış eldivenler ise yalnızca antrenmanlarda kullanılmıştır.

Müسابakalarda ise tüm eli saran, içerden desteği bulunan, parmakların açıkta bırakan ve dirseğe kadar çıkan deri sırimlar kullanılmıştır. Eldiven örnekleri şekil 18.'de görülebilmektedir. Bu sporda özellikle başa yapılan vuruşlar önemlidir. Bir diğer önemli unsur ise sporcuların gardlarını uzun süre koruyabilmeleridir. Sol el savunma, sağ el ise vuruş için kullanılır (Çokbankir, 2010: 49).

Yunan boksunda antik Yunandaki çoğu sporda olduğu gibi sporcular çıplak olarak dövüşmüşler giydikleri tek giyim maddesi himant denilen boks eldivenleri olmuştur. Bilekleri ve bazen de elleri tamamen sarmak için kullanılan deri kayışlar genelde öküz derisinden yapılmıştır. Philostratos'a göre acı verdiği ve geç iyileşen yaralara sebep olduğu için domuz derisinden bantlar yasaklanmıştır. Sporcular kendilerini korumak için bellerine, bileklerine ve bazen göğüslerine deriden yapılmış kemerler bağlamışlardır. El ve bileklerini tam olarak saran sporcuların yanı sıra kayışı sadece bileklerine hatta sadece bir eline saran sporcuların temel amacı ellerini savunma aracı olarak daha rahat kullanabilmektir. Kayışların kullanımının birincil amacı sporcunun fiziksel olarak kendini koruması ve savunmaya yardımcı olması gibi gözükse de ikincil amaç darbe şiddetini arttırarak rakipte kesik açmaktır (İmamoğlu ve İmamoğlu, 2018:565).

Şekil 23: Antik Yunan Dönemindeki Boks Eldiveni Örnekleri

Boks gibi yakın temas ve şiddet içeren sporlar zaman içerisinde öldürücü hale geldiği bilinmektedir. Oyunlar esnasında kol, bacak kırma, çelme takma ve göz çıkarma gibi hareketlere izin verilmesi bu oyunun ölümlerle sonuçlanmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte boksörler kurşun levhaya sarılı eldivenler giymeye

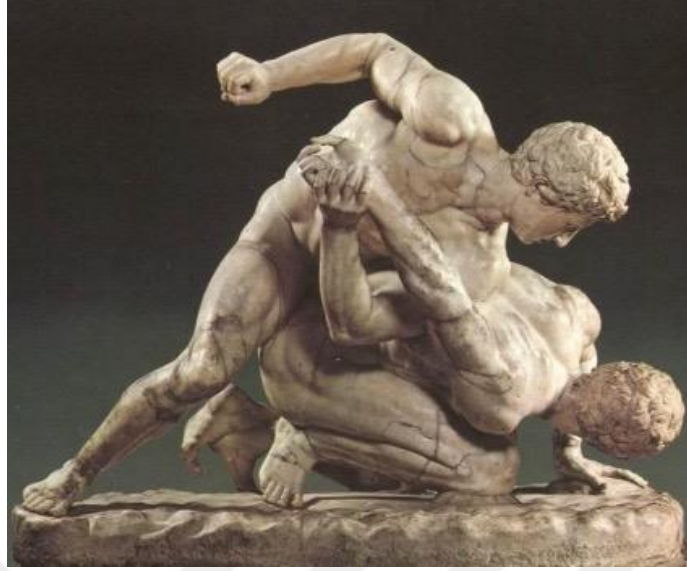
başlamışlar ve muşta gibi silahlar kullanmışlar, bu nedenle oyunlar daha da ölümcül hale gelmiştir (Tunalı, 2017:9).

Antik Yunan'da saldırganlık ve şiddet o zamanın yasaları ile en sert şekilde cezalandırılmasına rağmen boksta kurallara uymak koşulu ile gerçekleşen şiddet kabul edilebilir bir durum olarak görülmüştür. Bu durumun nedenleri irdelendiğinde birinci olarak Yunan erkeklerinin bireysel mücadele güçlerini gösterebilecek tek yerin saldırganlık ve şiddetin hoş görülüp desteklendiği spor müsabakaları olmasıdır. Yunan savaşlarında kazanılan zaferin ve başarıların herkese ithaf edilerek savaşa katılanların ortak ürünü olarak görülmesi de bireysel zafer kazanmak isteyen Yunan erkeklerinin kendilerini boks ve diğer dövüş sporlarında ifade etmek istemelerine neden olmuştur. İkinci bir sebep ise ün kazanmanın cazibesidir. Yunan toplumunun demokratik anlayışının yansıması yarışlara zengin, fakir; aristokrat ve esnaf fark etmeksizin katılabilme hakkı ile kendini göstermektedir. Verilen ödüllerin zengin, aristokrat sınıfta yer alanlar için çok maddi üstünlüğü olmadığı düşünülecek olursa şiddetin yer aldığı bu spora katılım nedeni ün kazanma isteği ile açıklanacaktır. Boksta şiddete müsaade edilmesinin üçüncü nedeni ise bu müsabakaları izleyen seyircilerin zevk almasını sağlayabilmektir. Seyirci sayısını arttırmak seyircileri memnun etmek ve oyunların cazibesini arttırmak için boks ve diğer dövüş sporlarında şiddet kabul edilebilir bir tutum olmuştur. Tüm bu sosyal ve siyasi ortamın yarattığı süreçte şiddet antik Yunan sporunun içinde yer alan bir unsur olmuş ancak Antik çağ boks formuna ait olan şiddet MS 393'te yasaklanmıştır (Tekin,Tekin ve Çalışır,2016:15).

2.1.12. Pankration

Pankration, boks ve güreşle karşılaştırılmaktadır ancak pankration oldukça acımasız bir spor dalı olarak ortaya çıkmıştır. Bu spor dalında kişiler ellerine boksta olduğu gibi eldiven takmazlardı. Pankration kuralları şiddete son derece açıktır. Burada sporcular, rakiplerini bilinçsiz hale getirmek için dövüşmekte idi (Tok ve Fowler, 2005:213).

Şekil 24: Pankration Yapan Yunanlılar

Kaynak: <https://www.sutori.com/story/ancientgreeksporsa1ux6nXMZCdJxTHJyHmM4apr>

Pankration kelimesi, Yunanca'da tüm anlamındaki Pan ve güçler anlamındaki Kratos kelimesinin birleşiminden ortaya çıkmıştır. Oldukça tehlikeli olan bu spor dalında ısırarak, rakibin gözüne, burnuna ya da kulağına parmak sokmak ve cinsel organına saldırmak yasaktır. Mücadelede ayakta ya da yerde kişilerin birbirlerine hücum etmelerine ya da sarılarak mücadele etmelerine izin verilmekteydi. Sporcular sert eldivenler giymedikleri için yaralanma riskleri daha azdır. Dövüş sırasında rakibin ölmesi kaybetmeye neden olmaktadır. Bu durum kişinin bırakmayı reddettiği için rakibinden daha güçlü olması şeklinde açıklanmaktadır (İmamoğlu, İmamoğlu ve Koca, 2018: 91).

2.1.13. Pentathlon

Pentathlonun ortaya çıkışı ile ilgili mitolojik dayanak olarak, Truva savaşından önceye tarihlenen, Argonatların gemisi gösterilmektedir. Yunan denizciler olan Argonatlar, Argo isimindeki gemileri ile keşfe çıkmakta ve aralarında atletik yarışmalar düzenlemektedirler. Peleus, tüm dallarda en iyi yarışanın kim olduğunu bulabilmek için 5 yarış belirlenmesini önermiştir. Böylece en iyi sporcuyu belirleyecek olan pentathlon yarışları başlamıştır (Cohal, 2019:235).

Pentatlon, beş sporun bir araya gelmesinden oluşuyordu. Bunlar uzun atlama, disk atma, cirit atma, stat koşusu ve güreş olarak sıralanmaktadır. Koşu ve güreş yarışları, olimpiyat programları içerisinde yer alırken cirit atma, disk atma ve uzun atlama yalnızca pentathlon kapsamında gerçekleştirilmiştir. Pentathlon içerisinde yer alan spor dalları Yunan fiziksel eğitiminin temel taşlarıdır. Bu dalda yarışan kişiler bu spor dallarında uzmanlaşan ve yüksek kondisyona sahip sporculardır. Ancak bu sporların hangi sıra ile yapıldığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte son sırada güreşin yer aldığı bilinmektedir. Güreş müsabakası yapacak olan sporcular diğer dalları geçmek zorunda idi. Pentathlonda ödül kazanabilmek için iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan birisi ödül kazanmak için tüm yarışların kazanılması gerektiğidir. Diğerisi ise üç alanda kazanılan galibiyetin ödül için yeterli olmasıdır (Çokbankir, 2010: 49).

Şekil 25: Pentatlon Oyunlarına Hazırlanan Sporcular, MÖ 510-500, The J. Paul Getty Müzesi

Kaynak: <https://blogs.getty.edu/iris/the-getty-villa-guide-to-the-ancient-olympics/>.

Yukarıdaki, şekil 25.'de yer alan kabın üzerindeki sahnede, sporcuların zamanlamalarını ayarlayabilmeleri için flüt çalan kişinin yanında, elinde disk tutan iki sporcu ve ellerinde ağırlık tutan bir atlet yer almaktadır. Flüt çalan kişinin yanında ise 2 adet ciritin dayanmış olduğu görülmektedir. En sağda bir atlet bir çubukla sert toprağı yumuşatmaktadır. Böylece uzun atlama yapacak sporcu zarar görmez, bununla birlikte atılan disk ve cirit doğru bir şekilde inip, düzgün bir iz bırakabilirdi.

Diğer spor dallarında olduğu gibi penthatlon sporcuları da hakemler tarafından denetlenmiştir. Ellerinde sopa tutan hakemler, yarışmacılar kuralları çiğnediği takdirde yere vuruyordu. Bunun yanı sıra zamanlamayı ayarlamak için flüt çalan kişiler olduğu da belirtilmektedir. Rakiplerin tam sayısı bilinmemekle birlikte Olympia stadyumunda 21 hattın bulunması en fazla 21 yarışçı bulunduğunu göstermektedir. Sporcular ve antrenörler savaşlar veya koşular konusunda uzmanlaşmış olsa da penthatlonda yer alan beş disiplinde uzmanlaşmaları mümkün görünmemektedir. Ancak Pentatlonun sayesinde, mızrak atma ve disk fırlatma ve uzun atlama sporları olimpiyatlarda yer almıştır (Cohal, 2019: 236).

2.1.14. Eskrim (Kılıç Oyunları)

Kılıç oyunları ilk kez Çin’de MÖ 2000 yıllarında ortaya çıkmıştır. Ardından Antik Yunan’da da eğitim verilen spor dalları arasında yer almıştır. Hoplomakhos adı verilen gladyatör eğitimcileri, gymnasionlarda kılıç dersleri vermişlerdir. Aynı zamanda Homeros’da İlyada Destanında MÖ 1000 yıllarında bayramlar ve şenlikler Yunanlılar tarafından yapılan kılıç gösterilerinden bahsetmektedir. Bunun yanı sıra Yunanlıların, kılıç kullanmada ustalaşmış kişileri general olarak atadıkları belirtilmektedir (İmamoğlu, İmamoğlu ve Koca, 2018: 92).

2.2. ANTİK YUNAN’DA SPOR ORGANİZASYONLARI VE SPOR VE HAZIRLANMA MEKÂNLARI

2.2.1. Agoralar

Antik Yunan döneminde beden ve spor eğitimi ilk olarak agoralarda verilmeye başlanmıştır. Agoralar genel olarak kent meydanı olarak açıklanmaktadır (Candur, 2019: 74).

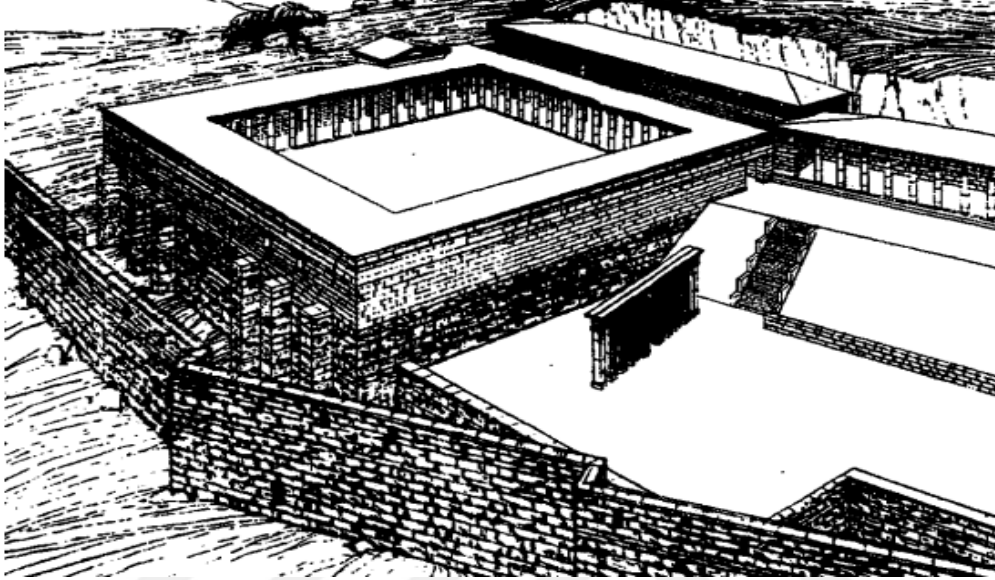
[illegible]

İlk olarak erkek çocuklarının beden eğitimi aldıkları, spor müsabakalarının düzenlendiği ve oyunlar oynanan kırsal bir spor alanı olarak ortaya çıkan agoraların, zaman içerisinde bu etkinlikler için elverişsiz olduğu görülmüştür. Böylece öğretmenlerin gözetiminde koşu, at binme, boks, güreş ve disk atma gibi aktiviteler için başka mekânlara ihtiyaç duyulmuştur (Tomay ve Değirmencioğlu, 2017: 12). Bununla birlikte Antik Yunan’da spor eğitime oldukça önem verildiği için zaman içerisinde beden eğitime gösterilen ilgi artmıştır. Gelişen spor türleri ile birlikte ihtiyaçların da artması ile birlikte spor ihtiyacının karşılanmasında agoralar yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu nedenle Gymnasion ve Palaestra gibi yapılar ortaya çıkmıştır (Selo ve Erdönmez, 2018: 561).

Gymnasium, Antik Yunanca çıplaklar anlamına gelen gymnos kelimesinden türetilmiştir. Bu kelimenin kullanılmasının nedeni ise spor aktivitelerinin çıplak olarak gerçekleştirilmesidir. Çoğul anlamı olan gymnos daha sonraki dönemlerde tekil hali ile kullanılmaya başlamış ve “gymnasion” halini almıştır. Gymnasion

kelimesi genel olarak Antik Yunan'da genç bireylerin bedensel ve düşünsel açıdan eğitim aldıkları, öğrenim gördükleri ve spor etkinliklerini gerçekleştirdikleri bir mek na verilen isimdir (Bingöl, 2013: 6).

Şekil 27: Grek Gymnasiumu ile ilgili bir restitüsyon

Kaynak: Yara , 1997: 251'den aktaran, Bingöl, 2013: 127.

 lk gymnasionlar hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Vitruvius, gymnasionları palaestra, gymnas ve stad adı verilen ve üç kısımdan oluşan yapılar olarak açıklanmıştır. Sevilalı İ odoros'a göre ise gymnasion “genel olarak egzersiz yapılan bir yer” şeklinde tanımlanmıştır. Gençler  ıplak olarak spor yaptıkları için açıkça görülmemeleri sebebiyle gizlice çalıştıkları yerdir. Gymnasionlar ayrıca okul eğitiminin verildiği ve felsefe derslerinin yapıldığı bir mek ndır. Sporcuların vücut güzelliğini ve gücünü ortaya çıkarmak önemli olduğundan aynı zamanda spor müsabakalarının ardından vücut bakımının yapıldığı bir yerdir. Tüm bunlarla birlikte dini festivaller,   lenler, kutlamalar ile tanrı ve kahraman kültleri ile ilgili eğlenceler de gymnasionlarda gerçekleştirilmektedir (Kızılbu a, 2016: 6).

Yapıldıkları dönem içerisinde her ne kadar iyi askerler yetiştirmek amaçlanmışsa da, bu mekânlar zaman içinde Yunanlı düşünürlerin ders verdikleri ve fiziksel eğitimlerin ger ekle tirildi i kurumlar haline gelmiştir. Bu süreçte gymnasion etrafında çeşitli yapılar inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu binalar eğitimlerle ilişkili olarak stoalar, hamamlar, giyinme odaları, ambarlar, derslikler,

konuşma salonlarından oluşmaktadır ve böylece kurumun işlevini arttırmışlardır. Bu kurum içerisinde halka açık, çok sayıda yazıttan meydana gelen bir kent arşivi de yer almaktadır. Gymnasionlarda tanrı ve kahraman kültleri ile sosyal yaşantıya ve kaliteli eğlencelere de yer verildiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda halka açık ziyafetler düzenlenmiş ve çeşitli bayram kutlamaları gerçekleştirilmiştir (Başgelen, 2009: 11).

Grek gymnasion yapılarında en önemli yeri palaestralar almaktadır. Gymnasion ve palaestra kavramı iç içe girmiş, zaman zaman aynı yapı için kullanılan iki terim olarak da karşımıza çıkmaktadır. Palaestralar, bazen dört, bazen üç bazen de gymnasionların iki yanını sütunlu portiklerle çeviren yapılardır. Gymnasionlarda bir diğer en önemli yapı ögesi ephebeionlardır. Genellikle gymnasionun kuzey kanadının ortasına yapılmaktadırlar. Vitruvius, kuzey kanatta ortada yer alan ephebeionu, oturulacak yerleri olan retorik ve filozofik tartışmaların yapıldığı yer olarak tanımlamaktadır. Aydınlatma ve palaestrayı görebilmesi için genelde güneye bakan cepheleri açık olarak yapılmışlardır. Gymnasionların kuzey kanadında gençlerin silah ve giysilerini çıkarıp giydiği apodyterion yer almaktadır. Bu mekânın erken dönemlerde ephebeion işlevi gördüğü de düşünülmektedir. Bunların dışında gymnasionlarda; pankreasçılar için korykeion isimli antrenman salonları, güreşçiler için konisterion, vücudun yağ ile ovulduğu elaiothesion isimli yağlanma mekânları, top oyunlarının oynandığı sphairisterion ve banyo yapılan loutron gibi mekânlarda yer almaktadır. Roma döneminde ise ihtiyaca uygun olarak sıcak su yapıya girmiştir.(Yaraş, 1997:242-243)

Eğitim kompleksi olarak kullanılan gymnasionlar, şehirlerden uzak olacak şekilde doğa içerisinde yer alan yapılardır. Olimpiyatlara hazırlanan sporcular ve eğitim alan gençler burada, atletizm, güreş, boks, cirit atma, disk atma, uzun atlama, pankreas ve araba yarışları gibi müsabakalar için antrenman yapabilmektedirler (Ceylan ve İmamoğlu, 2019: 362). Hellenistik dönemde değişen eğitim anlayışı ile birlikte ise kent içine taşınan gymnasion yapıları açık formlarından kapalı bir form şekline dönüşmüşler ve kent yaşamının odak yerlerinden birisi haline gelmişlerdir (Yaraş, 1997:244).

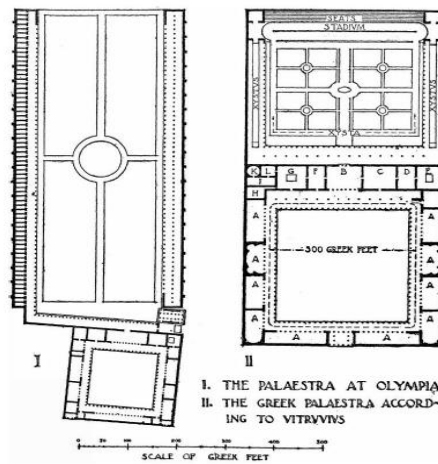
Küçük çocuklar da koşu ve mızrak atma gibi aktiviteler için burayı kullanmışlardır. Ancak gymnasionların bu bakımdan asıl kullanımı *epheboi* (17-25 yaş arası gençler) eğitimi için olmuştur. Bunun yanı sıra yaşlı kişiler de fiziksel

eğitim ve rahatlama için gymnasionlardan yararlanabilmekteydi. Gymnasium, agonlar ile atletik ve müzikal yarışmaları birbirine bağlamada önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Hellenistik dönemde yerel atletik müsabakalar düzenlenmiştir. Gymnasium kültürü sayesinde sporcular, olimpiyatlar gibi daha geniş çaplı yarışmalara katılabilme imkânı elde etmişlerdir. Gymnasium kültürü özetle, günlük fiziksel egzersizlerin hem askeri hem de entelektüel amaçlar için bağımsız olarak gelişmiş bununla birlikte atletler için de hizmet eden yerlerdir (Çokbankir, 2010: 36).

2.2.3. Palaestralar

Palaestra terimi özellikle güreş okullarını belirtmek için kullanılmıştır. Genel olarak bakıldığında kare formunda, içerisinde soyunma ve yıkanma bölümleri bulunan kapalı binalardan meydana gelmektedir. Güreş sporunun yanı sıra çeşitli mücadele sporları ve atlama koşuları da bu alanlarda gerçekleştirilmekteydi. Palaestralar Yunan eğitiminin iki temel unsurundan birini oluşturmakta ve şehir içinde yer almaktaydı. Palaestralar, spor salonunun yanı sıra kamu ya da özel kurumların bir parçası olabilmekteydi. Merkezinde kum bir zemin bulunan ve ağır faaliyetler uygulanan bu alanlar kare ya da dikdörtgen bir avlu şeklinde olabilmektedir. Ayrıca palaestralara kadın, esnaf ya da kölelerin girmesi yasaktır (Akıncı, 2018: 243).

Şekil 28. Palaestra

Kaynak: Kızılbuğa, 2016: 30.

Palaestralarda ephebeium (ortak oda), eliothesium (yağlanma odası) ve konisterum (kumlanma odası) gibi odalar bulunmaktadır. Temelde sporculara, kötü havalarda antrenman yapacak alan sağlamak amacıyla yapılan palaestralar genellikle her şehirde bulunurdu. Çoğunlukla şahıslar tarafından işletilen bu yerlere yalnızca üyeler girebilirdi. Bazı palaestralarda; Olympia’da olduğu gibi pentatlonda ayakta yapılan güreş için düzeltilerek kumlanmış skamma, pankrationda ayakta ve yerde yapılan güreş için ise çamurlanıp sulanmış keroma alanları bulunmaktaydı (Türkoğlu, 2016: 465).

Spor faaliyetlerinin gelişmesi ve ilerlemesi sonucunda sporla ilgilenen kişilerin yanı sıra bir izleyici kitlesi de oluşmaya başlamıştır. Bu nedenle zaman içerisinde farklı mekânlara ihtiyaç duyulmaya başlamış ve stadyum yapıları ortaya çıkmıştır.

2.2.4. Stadyumlar

Erken dönemlerde genellikle basit ve kalıcı olmayan malzemelerden inşa edilen stadyumlar daha sonra yüzyıllarca ayakta kalabilecek malzemelerden ve kesme taşlardan inşa edilmeye başlanmıştır. Bu kalıcılık ekonomisi ve demografik özellikleri zengin olan kentlerin stadyum inşasında gereken maliyeti temin etmeleri ile sağlanmıştır. Kent gençlerinin ve yarışmalar için gelen atletlerin birbiri ile yarıştığı ve Agonistik faaliyetlerin yapıldığı en önemli yer olan stadyumlar Yunan kentleri için temel ihtiyaç duyulan yapılar olmuşlardır (Uzunaslan, 2010:12).

Antik dönemden bu yana değişmeden gelmiş stadyum kelimesi Antik Yunanlılar için 3 anlam ifade etmiştir. İlki “600 ayak uzunluğunda düz çizgi halinde bir pist üzerinde atletik yarış”, ikincisi, “bu koşular için düzenlenmiş yer” ve üçüncüsü ise “600 ayaklık uzunluk ölçüsü”. Ancak bu tanımlardan hangisinin daha önce geldiği tespit edilememiştir (Saltuk, 1995:13).

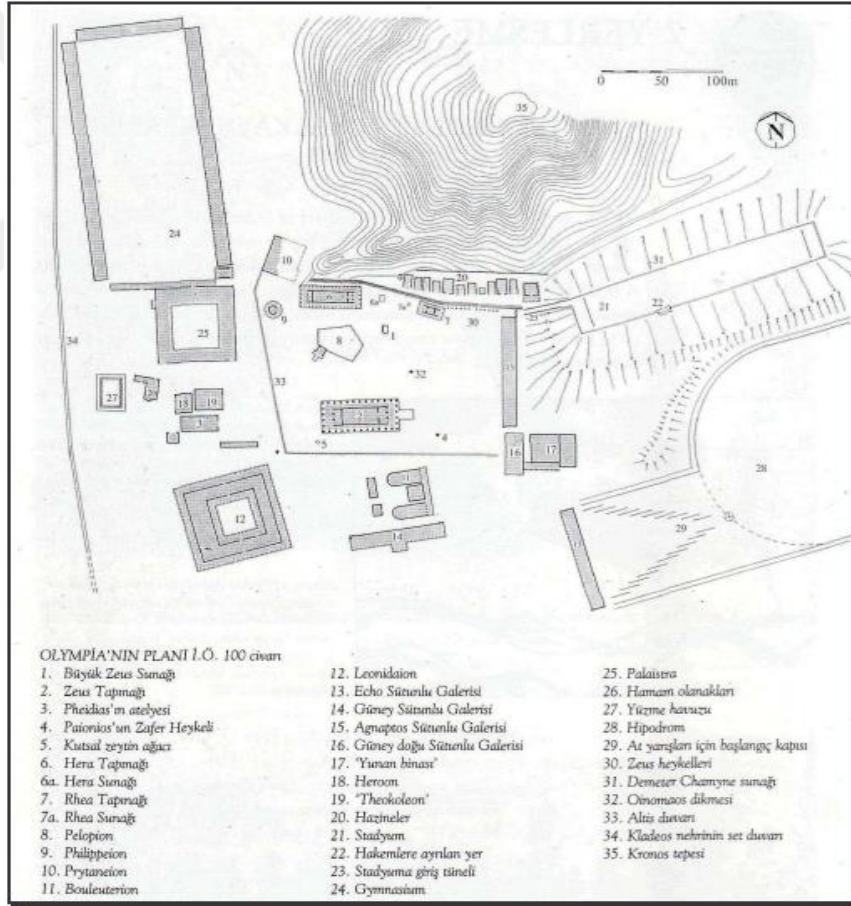
Antik Yunan döneminin başlarında stadyumlar kutsal yerlere inşa edilmiştir. Biline en eski stadyum, Olymphia Stadyumu’dur. Oldukça sade inşa edilmiş olan ilk stadyumlar, iki ucunda boş birer alan ve sert ve düz topraktan bir koşu alanı ile etrafında seyirciler için yapılan toprak setlerden meydana gelmiştir. Genel olarak iki yamacın arasında bulunan bu alanlar ilerleyen dönemlerde bu tür alanların

bulunmadığı yerlerde yapay olarak da oluşturulmaya başlanmıştır. İzleyiciler için taştan oturma yerlerinin yapımı MÖ 4. yy'da başlamıştır (Selo ve Erdönmez, 2018: 562).

Antik Yunan'daki spor aktivitelerinin güreş hariç, koşu, uzun atlama, disk atma ve cirit atma gibi oyunların tamamının stadyumlarda gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Yalnızca güreş oyunları palaestralarda gerçekleştirilmektedir (Saltuk, 1995: 36).

Şekil 29'da Olympia'nın genel görünümü kapsamında stadyum ve çevresinde yer alan yapılar gösterilmiştir.

Şekil. 29: Olympia'nın Genel Görünümü ve Stadyum

Kaynak: Gürel ve Akkoç, 2011: 351.

Stadyum, dikdörtgen planlı bir koşu pisti ve çevresinde izleyiciler için ayrılmış alan ile tipik bir antik çağ stadyumu örneğidir. Sporcuların, pistin doğu

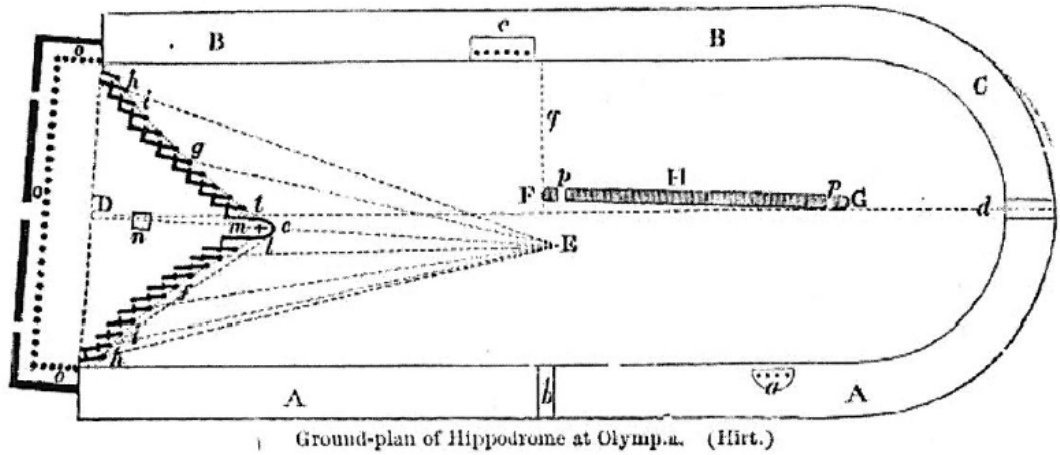
ucundan başlayarak batı ucuna doğru koşmaları kuralı vardır. Taş bloklardan oluşturulan bir sınırla koşu pisti ve nehir birbirinden ayrılmış, böylece seyircilerin sıcaktan bunaldıklarında serinlemeleri için küçük havuzların oluşturduğu bir kanal meydana getirilmiştir. Henüz oturma düzeninin oluşturulmadığı stadyumda iki uzun toprak set ile seyircilerin müsabakaları daha iyi seyredebilmeleri sağlanmıştır. Oturma düzeninin oluşturulmaması nedeni ile stadyum kelimesinin Yunanca ayakta durmak fiilinden geldiğini ileri süren görüşler mevcuttur. Bununla birlikte stadyumun çevresinde sporla ilişkili olarak çeşitli kullanım alanlarının da bulunduğu anlaşılmaktadır. Sporcuların antrenman yapmalarına olanak veren Gymnasium, kullanımı hakemlerle ve yarışmacılarla sınırlı olan giriş tüneli, dövüş sporları ile atlama karşılaşmalarının gerçekleştirildiği Palaestra, hamam, yüzme havuzu ve hipodrom gibi bölümlerden oluşan Olympia, kapsamlı ve işlevsel bir spor alanı özelliklerine sahiptir (Gürel ve Akkoç, 2011: 351).

2.2.5. Hipodromlar

Hipodrom kelimesi, Antik Yunanca'da "at" anlamına gelen "hippos" ve yarış pisti anlamına gelen "dromos" kelimelerinden oluşturulmuş ve at yarışlarının yapıldığı alanlar için kullanılmıştır. Erken dönemlerde açık alanlarda yapılan at yarışları izleyicilerin de seyredebilmesi için vadi ya da tepelerin eteklerinde gerçekleştirilmekteydi (Türkoğlu, 2016: 468).

At sırtında yarış ile birlikte araba yarışları da önemli binicilik etkinlikleri arasında yer almış MÖ 680 yıllarında olimpiyatlara dâhil olmuştur. Stadyumların, dört atlı iki tekerlekli araba yarışları için dar gelmesi üzerinde stadyumların yanına hipodromlar inşa edilmeye başlamış ve yarışlar burada gerçekleştirilmiştir (İmamoğlu ve İmamoğlu, 2018b: 178-179).

Şekil 30. Olimpiya Hipodromu

Kaynak: Tekin, 2017: 58.

Olimpiya'daki hipodrom (Şekil 30) binicilik yarışmaları için stadyumun güneyinde, Alheus Nehri'nin geniş ve düz ovasında inşa edilmiştir. Pausaias hipodromda yer alan ve adil bir başlangıç için tasarlanmış olan kulvar kapılarının varlığından bahsetmektedir. 'Aphesis' adı verilen başlangıç düzeneğinin olması bu hipodromun belirgin bir özelliği olmuştur. Aphesis kademeli başlama sağlamak amacıyla kullanılmış bir başlangıç düzeneğidir. Oyunlarda dış kulvarda yarışan atletler kat edecekleri fazla mesafeye göre yarışa daha önce başlamaktadırlar (Akıncı,2018:248).

Yunan hipodromlarında, iki uçta, biri başlangıç ve bitiş için diğeri de dönüş noktası olarak kullanılan iki sütun kullanılmıştır. Ahşaptan yapılan at arabaları yalnızca iki kişinin ayakta durabileceği genişliktedir. Ancak dört ya da iki atlı araba yarışlarında arabayı sadece bir kişi kullanmıştır. Arabanın daha rahat dönebilmesi için sağ başa en güçlü ve hızlı at yerleştirilirdi. Araba ile daha az mesafe kat ederek zaman kazanmaya çalışan yarışmacılar arabayı iç kısımda tutmaya çalışmakta bu nedenle de ölümcül kazalar meydana gelebilmekteydi (Ünver, 2006: 17).

2.2.6. Banyo, Hamam ve Havuzlar

Özellikle Antik Yunan döneminde önemsenmeye başlayan yıkanma faaliyetleri, suyun bedeni temizleme özelliğinin yanı sıra ruhu rahatlatan ve

dinlendiren bir araç olarak görülmesiyle kent planlarında yerini almıştır (Apaydın, 2009: 208).

Antrenmanlara katılan ya da yarışan sporcular erken dönemlerde yıkanma ve temizlik ihtiyaçlarını kuyu ya da havuzlardaki suları kullanarak ya da gymnasium veya palaestraların yapımından sonra tuvaletlerde, soğuk su ile gidermişlerdir. Ancak ilerleyen dönemlerde su ısıtılmasına imkân veren ocakların yer aldığı yarım banyo tesisatları kullanılmaya başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde ise büyük bronz kazanlarda su kaynatılarak havuzlara boşaltılması ile buhar oluşturulan Yunan banyoları kullanılmıştır (Türkoğlu, 2016: 465).

Yunan banyoları MÖ 4.yy'dan itibaren gelişmeye başlamıştır. Yunan hamamları genel olarak bir grup oturma küvetin bulunduğu yuvarlak bazı mekânlardan oluşmaktaydı. Bu yuvarlak odalar tamamen ya da kısmen kayaya oyuk olabilmektedir. Bu mekânların basit ve etkili ısıtma sistemleri bulunmaktadır. Odanın ortasında bir mangal yakılarak ve dışarıda ısıtılan su kullanılarak sporcuların temizlik ihtiyaçları karşılanmıştır. Mekânların kapalı, küçük ve korunaklı olması sporcuların burada rahat bir şekilde ihtiyaçlarını gidermesini sağlamıştır (Avşar ve Avşar, 2016: 633).

Yunan hamamlarında kişiler birbirleri ile sohbet edip sosyalleşirken diğer taraftan da görevliler tarafından ikram edilen yiyecekler ve içeceklerle birlikte masaj yaptırabilmekte idi. Büyük hamam tesislerinde bulunan palaestralarda erkekler ve kadınlar birtakım oyunlar oynayabiliyorlar, güreş, yüzme, koşu, atlama gibi egzersizler yapabiliyorlardı. Bu oyunların ardından temizlenmek ve rahatlamak için banyo yapma imkânları vardı (Akıncı, 2018: 245).

2.2.7. Yağlanma ve Kumlanma Odaları

Antik Yunan’da kişiler yapacakları spor faaliyetleri öncesinde bir hazırlanma süresi geçirirlerdi. Sporcular birbirlerini eliothesium denilen yağlanma odalarında zeytinyağı ile yağlarlar, ardından bu kişiler konisterum denilen kumlanma odalarında, yağlı vücutlarını kumlamaktaydı. Söz konusu yağlanma ve kumlanma odaları palaestraların en önemli bölümlerinden sayılmaktaydı (Swaddling, 2000’den aktaran Türkoğlu, 2016: 465).

Şekil 31. Yağlanan Genç Atlet

Kaynak: Başgelen, 2009: 12.

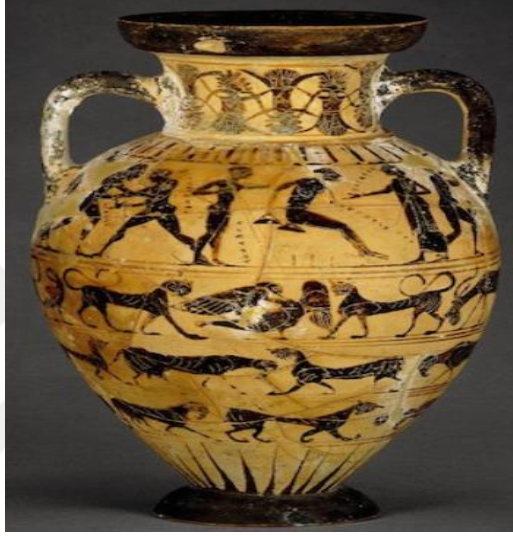
2.3. SPORUN ANTİK DÖNEMDE SANATA YANSIMALARI

Birçok farklı yerleşim alanında gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sonucunda Antik Yunan dönemine ait eserler gün yüzüne çıkarılmıştır. Seramik, kabartma, fresk ya da heykellerden oluşan bu eserler, o döneme ait birçok bilgiyi de beraberinde getirmektedir. Antik Yunan döneminde oldukça önemli bir yeri olan sporun bu tür eserler üzerinde yer aldığı görülmüştür. Bu eserlerden bazı örnekler şu şekildedir:

2.3.1. Seramik Eserler

Spor konusunun en çok işlendiği eserlerden birisi seramiklerdir. Çeşitli faaliyetler gerçekleştiren sporcuların resmedildiği seramik örneklerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

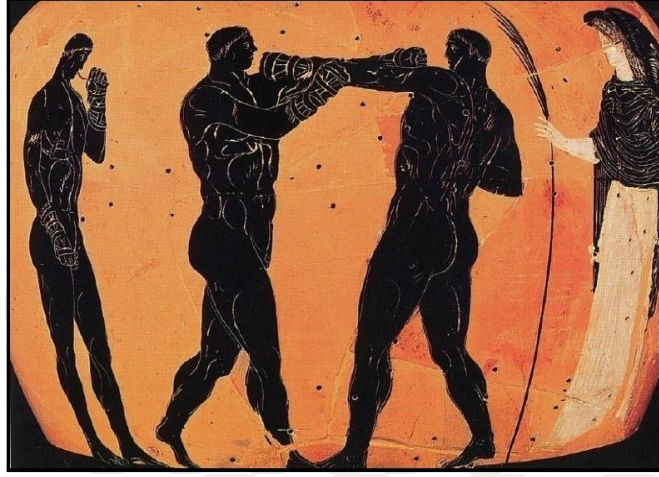
Şekil 32. Amphora Üzerine Resmedilmiş Atletler, MÖ 540, British Museum

Kaynak: Khan Academy, 2020.

Şekil. 32’de amphora üzerine resmedilmiş boksörler görülmektedir. Bir boksör ayakta eldivenini bağlarken ortadaki iki boksör ise antrenman yapmaktadır. Sağda ise zafer tanrıçası Nike yer almaktadır. Bu vazo, eski Olimpiyat Oyunları’ndaki uzun atlama etkinliğinin günümüze kadar gelen en iyi tasvirlerinden birisine sahiptir. Resimdeki sporcunun yular olarak adlandırılan ağır kurşun veya taş atlama ağırlıklarına sahip olduğu görülebilmektedir. Bunlar sıçramanın uzunluğunu arttırmak için kullanılmıştır. Ayrıca zeminde önceki sıçramaları işaretleyen üç direk de görülebilmektedir (Khan Academy, 2020: 1).

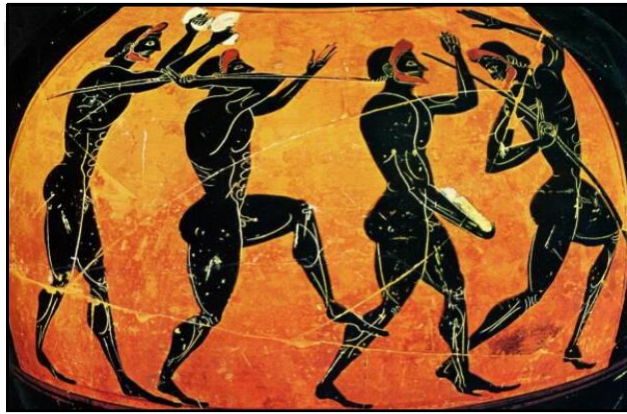
Şekil 33: Amphora Üzerine Resmedilmiş Boksörler, MÖ 336, Ulusal Roma Müzesi

Kaynak: Uğuryol, 2019: 27.

Yukarıda yer alan şekil 33’de amphora üzerine siyah figür tekniği ile resmedilmiş boksörler görülmektedir. Bir boksör ayakta eldivenini bağlarken ortadaki iki boksör ise antrenman yapmaktadır. Nike’nin önünde yer alan boksör rakibinin yüzüne yumruk atar vaziyettedir. Rakibi olan boksör ise yumruğu karşılamaktadır. Sağda ise zafer tanrıçası Nike yer almaktadır. Boksörlerin kaslarının oldukça ayrıntılı bir biçimde verildiği görülebilmektedir.

Şekil 34: Amphora üzerinde resmedilmiş dört pentatlet, MÖ 500, British Museum

Kaynak: Uğuryol, 2019: 28).

Yukarıda yer alan şekil 34’de ise amphora üzerine siyah figür tekniği ile resmedilmiş yarışan pentatletler görülmektedir. Sırasıyla atlama, cirit atma, disk

atma ve cirit atan bir kişi resmedilmiştir. Sporcuların ellerindeki atlama ağırlıkları ve disk beyaz renkle belirtilirken sakalları kırmızı renkle belirtilmiştir. Sporcuların kasları ayrıntılı olarak çizgisel bir şekilde belirtilmiştir.

Şekil 35: Apene-iki katır tarafından çekilen araba yarışı, British Museum

Kaynak: Christopoulos ve Bastias, 1982: 237.

MÖ 5. yüzyılda Olympia'daki hippikos agonuna iki ekleme nispeten hızlı bir şekilde yapılmıştır. Birincisi 500'de eklenen apene veya katır arabası yarışıydı. Bu yarışlarda bir çift katır, oturmuş bir sürücüyü taşıyan alçak bir araba çekmekteydi. Yukarıdaki şekil 35'de de buna örnek olarak iki katır tarafından çekilen araba yarışının tasvir edildiği bir seramik örneği gösterilmektedir. Resimden de görüldüğü gibi yarışçı oturarak yarışı sürdürmektedir (Miller, 2004: 80).

Şekil 36: At arabası yarışı, MÖ 410-400, Trustees of the British Museum

Kaynak: Khan Academy, 2020: 1.

Şekil 36'de at arabası yarışının tasvir edildiği amphora yer almaktadır. Dört atlı araba yarışı, Antik Oyunlar'daki at arabası yarışları programdaki en popüler, prestijli ve uzun ömürlü etkinliktir. Vazo üzerindeki sahnede sürücü, kendi arka

aksına dayanan ahşap tekerlekli, açık sırtlı bir arabaya binmektedir. Bir geminin ön kısmına benzer şekilde dizayn edilen arabayı 4 adet yan yana dizilmiş at hareket ettirmektedir (Olympic, 2020: 1).

Şekil 37: Paiotribes gözetiminde atlama pratiği yapan bir genç, Würzburg, Martin von Wagner Müzesi

Kaynak: Christopoulos ve Bastias, 1982: 115.

Yukarıda verilen şekil 37’de uzun atlama antrenmanı yapan sporcunun tasvir edildiği bir seramik vazo yer almaktadır. Sahnede, beden eğitimi öğretmeni (Paiotribes) gözetiminde atlama pratiği gerçekleştiren genç bir sporcu yer almaktadır. Büyük tapınaklarda veya şehirlerde düzenlenen oyunlarda yer alacak yetenekli sporcuların özel bir eğitimi yoktu. Olympia’da veya diğer oyunlarda ödüller kazanan güçlü gençler ve eğitilmiş erkekler, şüphesiz, yıllarca insan gücünü fiziksel bir yöntemle geliştirerek fiziksel güçlerini geliştiren seçkin birkaç adamdı. Bununla birlikte, bu eğitim sadece yetenekliler ile sınırlı değildi, aynı zamanda herkes tarafından uygulandı. Zaman geçtikçe, bireysel sporcu ve belirli spor için gerekli egzersiz türü ve sayısı konusunda hakemlik edebilecek konumda olan özel antrenörler ortaya çıkmıştır. Bu özel antrenörler, kasların boyutunu nasıl artıracakları hakkında ayrıntılı bilgiye sahiptiler ve bazı uzuvların daha güçlü olması gerektiği düşüncesi ile bu uzuvların güçlendirilmesini sağlamışlardır; çünkü bazı

olaylarda en iyi performansları elde etmek için bunun gerekli olduğunu düşünmüşlerdir (Christopoulos ve Bastias, 1982: 114).

Şekil 38: Sporcuların Resmedildiği Kylix, MÖ 490-480, British Museum

Kaynak: Khan Academy, 2020: 1.

Yukarıdaki şekil 38’de, solda müsabaka halinde olan bir çift boksör bulunmaktadır. Bardağın merkezinde ise hem boks hem de güreş içeren eski bir Yunan atletik yarışması olan *pancration* kapsamında yarışan iki *pancratiast* (bu yarışlarda oynayan sporcular) yer almaktadır. Pancrationda sporcuların birbirlerini ısırma ve gözlerine hamlede bulunmaları yasaktı. Bardağın merkezinde bulunan sporcuların üstlerinde bir çanta içerisinde bir disk bulunmaktadır. Merkezde, bir *pankratiast* rakibinin gözünü oymaya çalışmaktadır. Bardağın sol tarafında bulunan sakallı bir antrenörün öne geçerek faulleri ve dövüşü durdurmak için çatalı sopasını başının üzerine kaldırdığı görülmektedir (Khan Academy, 2020: 1).

Şekil 39: Güreş müsabakasının resmedildiği bir su içme kasesi, MÖ 6. yy., Art Resource Inc

Kaynak: Poliakoff, 2008: 17.

Yukarıdaki şekil 39’da görülen su içme kâsesinin MÖ 6. yüzyıla ait olduğu ve siyah figür tekniği ile yapılmış olan güreş tasvirinin Heidelberg tarafından

izildiği belirtilmektedir. Hakemlerin de bulunduğu tasvirde bir güreşçinin rakibini ters çevirdiği görülmektedir. Sporcular greşirken etraflarında yer alan hakemler gözlem yapmaktadır (Poliakoff, 2008: 17).

şekil 40. Panathenaia oyunlarında ödül olarak verilen ve üzerinde koşu yarışlarının tasvir edildiği amphora, New York Metropolitan Müzesi

Kaynak: <http://www.antiktarih.com/2019/05/18/peisistratos-atina-tirani/>.

şekil 40'ta yer alan amphora üzerinde siyah fiğr tekniği ile 5 koşucu resmedilmiştir. Bu tür amphoraların yarışlarda ödül olarak verildiği bilinmektedir. Sporcuların hareketlerinin oldukça canlı bir şekilde yansıtıldığı görülmektedir. Koşucular kollarını ne ve arkaya savurur vaziyettedir, bacakları ise ileri atılmış şekilde bir dizleri havadadır.

2.3.2. Kabartmalar

Antik Yunan döneminde sporcular çeşitli şekillerde tasvir edilmişlerdir. Bu tasvirlerden bir tanesi de kabartmalar üzerine yapılmıştır. Günümüze çok fazla örneği gelmeyen kabartma örnekleri şu şekildedir:

Şekil 41: Geçit Töreninde resmedilen sporcular, MÖ 5. yy., Akropolis Müzesi

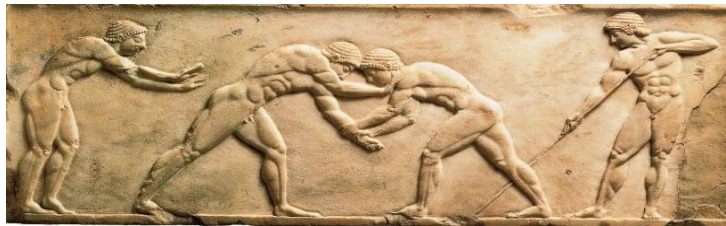

Kaynak: <http://repository.parthenonfrieze.gr/frieze/handle/10442/w>.

Yukarıda yer alan şekil 41’de görülen rölyef, Parthenon’un batı tarafındaki frizlere aittir. Bu frizlerde, şekilde de görüldüğü üzere Panathenik şöenlere katılan sporcuların geçit töreni resmedilmiştir. Frizde görülen atlı kişiler Athenalı gençlerden, gymnasiumlarda, güreş okullarında eğitim almış kişilerden oluşmaktadır. Kabartma üzerindeki sporcular at sürer şekilde ve kıyafetleri ile gösterilmiştir.

Şekil 42’de ise Gymnasium’da yapılan güreş antrenmanını konu alan bir sahne görülmektedir. Sahnede 4 kişi bulunmakta ve güreş yapan kişiler panelin ortasında yer almaktadır. Kafa kafaya olan güreşçilerden sol taraftaki rakibini sağ kolu ile boynundan kavramış vaziyettedir. Karşısındaki rakibi ise iki eliyle sol elini kavramış şekildedir. İki sporcu da ayaklarını geriye doğru açarak dengede kalmaya çalışmaktadır. Sporcuların arkasında ise hakemler bulunmakta ve sporcuları gözlemlemektedir. Sağdaki hakem elindeki sopa ile ikazda bulunur vaziyettedir.

Şekil 42: Gymnasiumdaki Etkinlikleri Konu Alan Kabartma, Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi

Kaynak: İmamoğlu, İmamoğlu ve Koca, 2018: 89.

Aşağıdaki şekil 43’de geç dönemde gerçekleşen at arabası yarışı tasvir edilmiştir. Kabartma incelendiğinde dört atlı araba yarışının gerçekleştirilmekte olduğu ve arka arkaya konuşlanmış yarışçıların müsabakayı sürdürdükleri görülmektedir.

Şekil 43: At arabası yarışını konu alan geç döneme ait bir kabartma

Kaynak: E.D. Publishing, 2018: 1.

Aşağıdaki şekil 44’de verilen at arabası yarışının tasvir edildiği kabartmanın Romalı bir memur ve memurun eşinin mezarlarında bulunduğu belirtilmektedir. Milattan sonra 130 tarihinde yapıldığı belirtilen kabartmanın sol tarafında bulunan çiftin hemen sağ tarafında dört atlı araba yarışı yapan bir yarışçının ve onun hemen sağında ise tek atlı bir jockeyin tasvir edildiği görülmektedir. Atların, omurganın duvarlarına çok yakın koşabilmesi için çok cesur olması gerektiği ifade edilmekte ve en önemli atın solda en önde yer alan at olduğu belirtilmiştir. Yarış başlamadan önce sürücünün dizginleri beline sararak sol eliyle tuttuğu, bunun nedeninin ise sağ elinde kamçı taşıması gerekliliğinin olduğu vurgulanmıştır (Simkin, 2020: 1).

Şekil 44: Romalı bir Memur Ve Eşinin Mezarında Bulunan At Arabası Yarışının Tasvir Edildiği Geç Döneme Ait Bir Kabartma

Kaynak: Simkin, 2020: 1.

2.3.3. Freskler

Antik Yunan döneminde sporcuların tasvir edildikleri diğer bir yer de fresklerdir. Günümüze çok fazla ulaşmasa da spor ile ilgili sahnelerin yer aldığı freskler de bulunmaktadır.

Şekil 45: Boks Yapan Sporcular

Kaynak: <http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/antik-yunanda-atletik-siddet>.

Şekil 45'teki duvar resminde iki kişinin resmedildiği görülmektedir. Ellerindeki boks eldivenlerinden boks yaptıkları anlaşılmaktadır. Sol taraftaki boksörün sol kolu ileri doğru uzanmış hamle yapar şekildedir, sağ kolu geride ve dirsekten kırıktır. Saçları sakalı siyah renktedir. Sağdaki rakibinin ise sağ kolu geriye doğru uzanmış ve yumruğu havadadır. Sol kolu ise ileri uzanmıştır. Gövdesinin sol tarafında kırmızı ile yapılmış kan izi görülmektedir.

Şekil 46: Hera Oyunları için egzersiz yapan kadın sporcuların resmedildiği geç döneme ait bir fresk

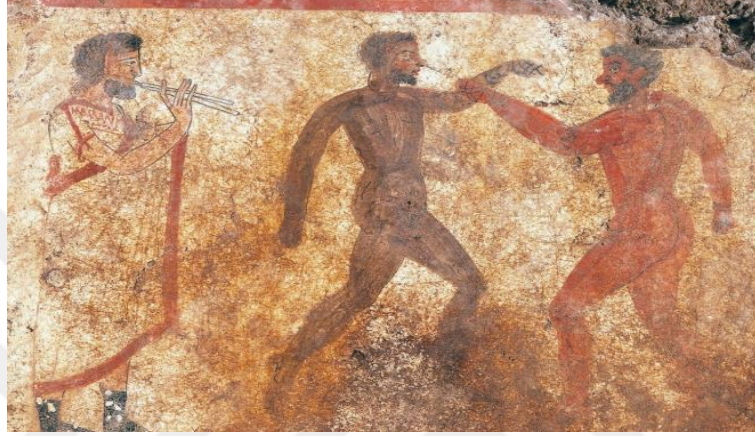

Kaynak: Adamah, 2016: 1.

Yukarıdaki şekil 46'da Olympia'da klasik dönemde kadınlar için düzenlenen tek oyun olan Hera Oyunları için egzersiz yapan kadın sporcuların resmedildiği

görülmektedir. Duvar resmi geç döneme ait olup Roma döneminde, kadınların egzersiz yapmaları için daha fazla olanak mevcuttu. MS birinci ve ikinci yüzyılda, diğer uluslararası (ör. Pythian, Isthmian ve Nemean) ve yerel oyunlar kadınlar için kendi yarışmalarını düzenlemiştir. Ayrıca kadınlar da oyunların organizatörü olabilmışlardır (Clarysse ve Remijsen, 2020: 1).

Şekil 47: Boksörler ve çift flüt çalan adam

Bu fresk, Valluno nekropolisinde yer alan 4 numaralı mezarın kuzey yüzünde bulunmaktadır. Sahne, çift flüt eşliğinde mücadele eden iki boksörü tasvir etmektedir. Sol tarafta kırmızı kenarlı, kısa kollu ve kırmızı süslemeli uzun beyaz tunik giymiş flüt çalan adam yer almaktadır. Kısa siyah çizmeleri vardır ve siyah saçlıdır. Sahnenin ortasında siyah saçlı, çıplak ve koyu tenli bir boksör bulunmaktadır. Yüzü kan içerisindedir ve sol eli ile rakibine hamle yapmaktadır. Sağda, abartılı yüz özelliklerine sahip kırmızı tenli boksör büyük ve şişkin bir buruna, büyük kulaklar ve iri gözlere sahiptir. Rakibinin hamlesini sol koluyla karşılamaktadır. Yüzündeki abartılı özellikler, akademisyenler tarafından, bu kişinin maske takmış olabileceği ve tiyatro ile bir bağlantısı olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Her iki boksöründe elinde kayışlardan oluşan boks eldiveni bulunmaktadır (Kalinowski, 2019).

Şekil 48: Boks Yapan erkekler freski, MÖ 2. -1. yy. Delos Şehir Müzesi

Kaynak: Catwright, 2013.

Yukarıda yer alan şekil 48’te boks yapan iki erkeğin tasviri görülmektedir. Delos’ta ortaya çıkarılmış bu fresk hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Mezar taşı üzerinde yer alan bu sahnede iki figür yer almaktadır. İki figüründe üzerinde gövdelerini açıkta bırakan beyaz bir kıyafet giydikleri görülmektedir. Elleri yumruk şeklindedir. Sağ taraftaki boksörün sağ kolunu geriye doğru dirsekten kırık vaziyette, sol kolu ise yukarı doğru hamle yapar şekilde gösterilmiştir. Sağ bacağı ileri doğru ve dizden kırıktır. Karşısında yer alan rakibinin ise sol koluyla gardını aldığı görülmektedir. Sol bacağı ileri doğru dizden kırık şekildedir.

2.3.4. Heykeller

Sporcuların en çok tasvir edildiği eserlerden birisi de heykellerdir. Şekil 49’ta görülen Diskobol heykelinin MÖ 5.yy’da yaşamış ünlü Yunan heykeltıraş Myron tarafından yapıldığı bilinmektedir. Ancak günümüze orijinali bronz olan heykelin bir kopyası ulaşmıştır. Heykel, elinde tuttuğu diski fırlatmaya hazırlanan genç bir erkeği tasvir etmektedir. Bunun yanı sıra Diskobol Antik Yunanlılar tarafından önem verilen ideal güzelliği, dengeyi, uyumu ve mükemmel oranı yansıtmaktadır (<https://www.evrensel.net/haber/192084/disk-atan-atlet-istanbul-da>).

Şekil 49: Diskobol, MÖ 5. yy. British Museum

Kaynak: <https://www.italianways.com/the-discobolus-lancellotti-beautiful-from-any-angle/>.

Myron, bu heykelde disk fırlatmak üzere olan sporcuyla son derece gerçekçi bir şekilde tasvir etmiştir. Herhangi bir karışıklık bulunmayan figürde, disk atma esnasında diskin nasıl atılması gerektiği en iyi şekilde gösterilmiştir. Buna göre atletin nasıl durması gerektiği, dizlerini ne kadar kırması gerektiği, gövdesini ve başını ne kadar döndürmesi gerektiği, elini ne kadar yükseğe kaldırması gerektiği, diski fırlatmadan önce ne kadar adım atması gerektiği açıkça sergilenmiştir (Christopoulos ve Bastias, 1982: 190).

Şekil 50: Therme Boksörü, MÖ 330, Roma Ulusal Arkeoloji müzesi

Kaynak: <https://www.italianways.com/the-terme-boxer/>.

Şekil 50’de ise Therme boksörü ya da oturan boksör yer almaktadır. MÖ 1. yy.’a tarihlendirilen eser yüzündeki yaralar, başında ve vücudundaki bakır kakmalar ile vurgulanan kan damlaları ile olağanüstü ve dramatik bir görünüme sahiptir (Heymans, 2013: 230). Çıplak olarak tasvir edilen boksör, yalnızca boks eldivenleri ile bir çeşit koruyucu olan kynodèsme giymektedir. Başında yer alan birçok yara izi, Antik Yunan boks karşılaşmalarının ana hedefi olan maçın tamamladığını ortaya koymaktadır. Alnındaki ve yanaklarındaki kan izleri ve şişmiş güreşçi kulakları kakma bakır ile yapılmıştır. Sağ gözünün şişmiş ve yaralı olduğu tasvir edilmiştir. Burnu kırılmış ve ağzı açık bir vaziyettedir. Bu nedenle ağzından nefes alabildiği düşünülmektedir. Dudaklarının yaralı olması dişlerine darbe aldığını göstermektedir. Yorgunluğuna rağmen, kollarındaki ve bacaklarındaki kaslar hala gergin haldedir (Metmuseum.org, 2013).

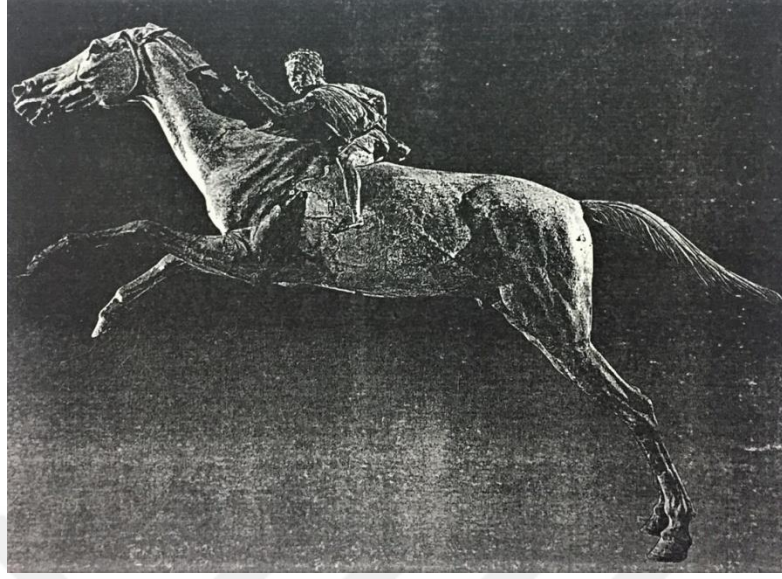
Şekil 51. Bronz Koşucular, MÖ 4. yy.,Piazza Museo Nazionale

Kaynak: <https://www.italianways.com/the-bronze-runners/>.

Şekil 51’de bronz koşucuların tasviri görülmektedir. MÖ 1.yy’a tarihlenen bu heykellerin orijinali MÖ 4. yy’a tarihlenmektedir. Bu iki bronz heykel, antik Herculaneum’un eteklerinde lüks bir villa olan Papirri Villası’nın heykelinin bir parçasıdır. Çıplak şekilde tasvir edilen iki genç sporcunun yüzleri ve ifadeleri tamamen benzer özellikler taşımaktadır. Hareket halindeki atletlerin vücut pozisyonu koşar vaziyette ve hedefe odaklanmış şekilde verilmiştir. Heykeller, sol bacağı öne doğru eğik ve tabanı yere basar haldedir. Sağ bacağı ise geride ve parmak ucuna basar haldedir. Gövdesi öne doğru eğik vaziyettedir. Sağ kol ileri doğru uzanmış ve dirsekten kırıktır. Sol kol aşağı inik haldedir. Saçları kısa ve dalgalı şekildedir. Gözleri ise kemik, fildişi ve renkli taşlar gibi farklı malzemelerden yapılmıştır (Museoarcheologiconapoli, 2016).

Şekil 52: At yarışının tasvir edildiği bronz heykel, Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi

Kaynak: Christopoulos ve Bastias, 1982: 233.

Yukarıda verilen şekil 52’de at yarışının tasvir edildiği bir bronz heykel yer almaktadır. Olympia’da gerçekleştirilen at yarışları şunlardır (Christopoulos ve Bastias, 1982: 241):

- Keles, bir binici ile tamamen yetişkin atların yarıştığı ve parkurun etrafında altı tur atılan yarış (MÖ 648 sonrası),
- Kalpe veya kısraklar için yarış (MÖ 496’dan itibaren) ve
- Taylar için bir yarış (MÖ 256’dan itibaren).

Kalpe en merak uyandırıcı yarışlardan biri olarak değerlendirilmiştir ve yarış parkurunun kaç devresini içerdiği bilinmemektedir. Bu konuda bilinen tek şey, son turda binicinin düşmesine rağmen hala dizginleri tutarak, kısrakla bitişe kadar koşmasıdır. Bu olay ilk olarak 71. Olympiat’ta (MÖ 496) Olympia’ya apene ile birlikte dâhil edilmiştir (Christopoulos ve Bastias, 1982: 241).

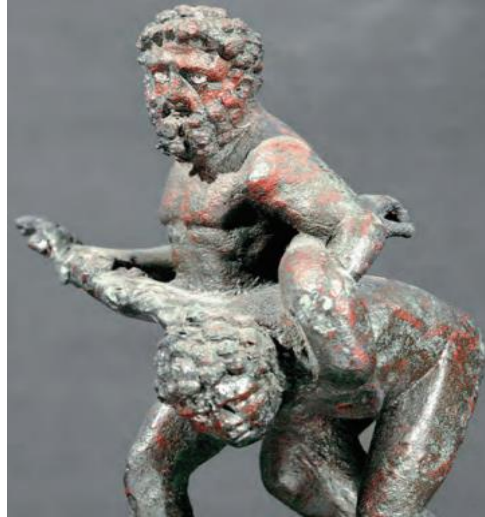
Şekil 53: İki genç güreşçiye konu alan bronz heykel, MÖ 2.yy.

Kaynak: Poliakoff, 2008: 16.

Yukarıdaki şekil 53’de verilen bronz heykel bir güreşçinin rakibini yerden kaldırarak onu sıkıca kavramasını tasvir etmektedir. Bu 6 inç boyunda bronz heykel (MÖ ikinci yüzyıl), İskenderiye, Mısır’da keşfedilmiştir. Filozof Plato (MÖ 427-347) Atina’nın gençlerini güreşmeye teşvik etmiş ve tarihçi Plutarch (c. 46-120 MÖ) yazmış olduğu Quaestiones Conviviales kitabında güreş sporlarının “en teknik ve en zor” sporlar arasında yer aldığını belirtmiştir (Poliakoff, 2008: 16).

Şekil 54: İki güreşçiye konu alan bronz heykel, MÖ 2. yy. (Poliakoff, 2008: 14)

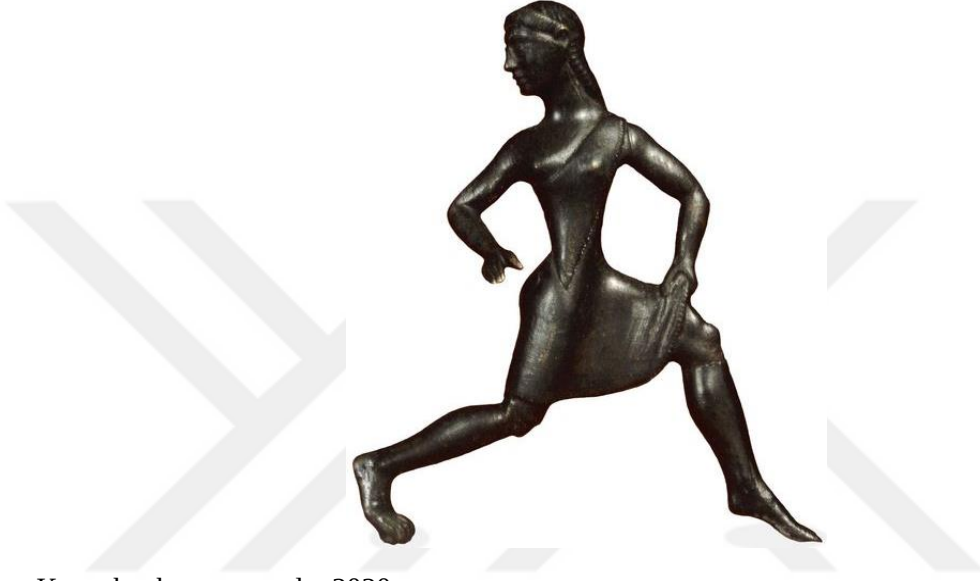

Kaynak: Poliakoff, 2008: 16.

Şekil 54’de yer alan MÖ ikinci yüzyılda Mısır, İskenderiye’de bulunan bu 6 inç boyunda bronz heykelde, bir güreşçinin gözlerini bir noktaya odaklayacak şekilde rakibini kontrol altında tutuşunun tasvir edildiği görülmektedir. Rakibinin kollarını

arkadan kavrayan greŖçi, rakibini etkisiz hale getirmiŖtir. Rakibin yüz ifadesinden umutsuz halde olduğu anlaŖılabilmektedir. Gözlerin yapımında farklı materyallerden yararlanılmıŖtır.  eski Yunan dvŖ sporundan biri olan greŖ, sadece g değil aynı zamanda hassas beceriler, kurnazlık gerektirdiği için karmaŖık bir yapıya sahip olduğu için kutlanmıŖtır (Poliakoff, 2008: 14).

Ŗekil 55. Antik Yunan kız atlet, M 500, British Museum

Kaynak: chnm.gmu.edu, 2020.

YapılmıŖ olan heykeller içerisinde kadın sporculara pek rastlanmamaktadır. Nadir örneklerden birisi yukarıda Ŗekil 55’de görülebilmektedir. Bu bronz heykelcik Mö 520-500 yılları arasına tarihlenmekte ve Sparta’da yapıldığı dŖnlmektedir. Sparta, Antik dönemde kızlara, beden eğitimi de dâhil olmak üzere devlet tarafından eğitim verilen tek Yunan Ŗehir devleti idi. Kızlar hızlı olmalarından ötürü vlmŖ, partheneia adı verilen koro Ŗarkılarında dll yarıŖ atlarına benzetilmıŖtir. Spartalı bakire kızlar, dört yılda bir Hera onuruna düzenlenen yarıŖmalara (Herea) katılırlardı. Kazananlara zeytin dalından yapılan talar verilir, Hera adına kurban edilen inekler paylaŖılır ve üzerinde isimlerinin bulunduğu heykeller yapılırdı. Bu heykelciğin sağ ayağındaki bronz perçin, bir kaba ya da benzeri bir malzemeye bağlı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda kadın sporcuların kısa etekli ve tek omuzlu bir kıyafet giydikleri de anlaŖılmaktadır (chnm.gmu.edu, 2020).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI ANADOLU VE ÇEVRESİNDE ANTİK DÖNEMDE SPOR, İZMİR VE ÇEVRESİNDEKİ ANTİK KENTLERDEN ELE GEÇEN SPOR İLE İLİŞKİLİ BULUNTULAR

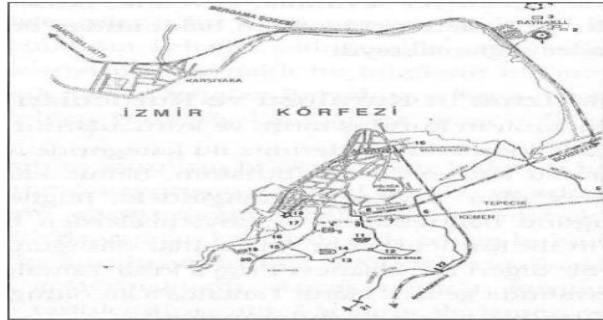
3.1. BATI ANADOLU VE ÇEVRESİNDE ANTİK DÖNEMDE SPOR

Batı Anadolu ve çevresinde bulunan antik dönem kentlerinde yer alan stadyum ve gymnasionlar, dönemin sportif faaliyetleri hakkında çeşitli bilgiler sunmaktadır. Bu kentler hakkında eldeki bilgiler şu şekildedir:

3.1.1. Smyrna

İzmir'in ne zaman ve nerede kurulduğu ile ilgili kesin bilgiler bulunmasa da şehrin Bayraklı ilçesinde bulunan ve Tepekule adı verilen yerin İzmir'in en eski yerleşim yerlerinden biri olduğu düşünülmüştür. Bu bölgenin geçmişte bir yarımada olduğuna dair bazı fikirler bulunmaktadır. Söz konusu yarım adanın dar bir kıstak ile ana karaya bağlı olduğu ancak zaman içerisinde körfeze akan dereler nedeniyle binlerce yıl boyunca taşınan malzemelerin bu yarım adanın anakaraya bağlanmasını sağladığı düşünülmektedir. Böylece İzmir'in günümüzdeki hattı ortaya çıkmıştır. İzmir'in doğal bir liman kenti olması ve deniz ticareti yapılabilmesi bu bölgenin yerleşim sebepleri arasında gösterilmektedir. Körfezin bitişinden itibaren, günümüzdeki Belkahve geçidine kadar devam eden ovanın, geçmiş dönemde denize yakın olan kısımlarının yarı bataklık olsa bile tarıma elverişli olduğu bilinmektedir. Bu nedenle bu bölgede yaşayan halkların beslenmelerini karşılamak için bu bölgeyi seçmeleri mümkündür (Yılmaz ve Yetkin, 2002: 23).

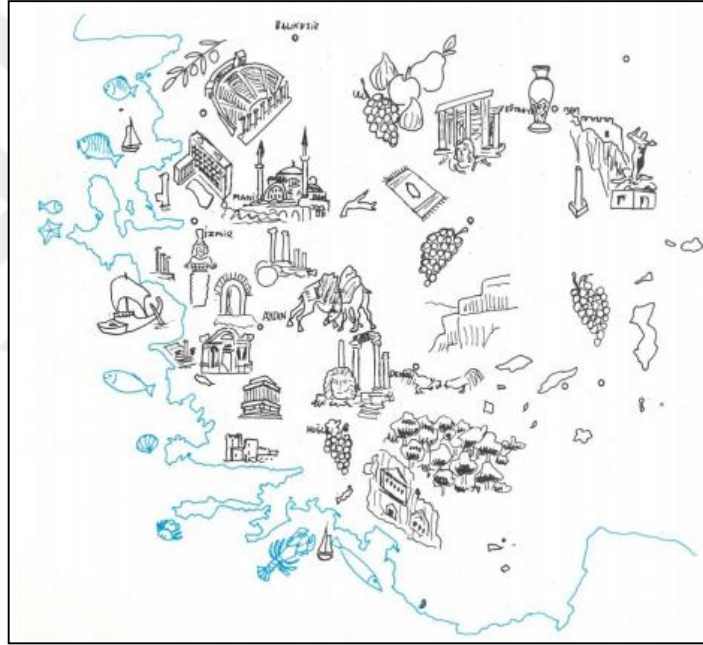
Şekil 56. İlk Çağda İzmir Körfezi

Kaynak: Yılmaz ve Yetkin, 2002: 23.

İzmir körfezi, uygun yerleşim ve iklim koşullarına sahip olması nedeniyle Neolitik-Kalkolitik Dönemlerden itibaren sürekli yerleşim gösteren yerlerden birisidir. Özellikle Aliğa Neolitik Yerleşimi, Kemalpaşa Ulucak Höyük ve Bornova Yeşilova Höyük yerleşimleri en erken yerleşim alanlarını oluşturmaktadır. Ardından Bayraklı- Tepekule Höyük (Palaia Smyrna) Tunç ve Demir Çağları yerleşimleri ile bu alanda halklar yaşamaya devam etmiştir. Daha sonra ise Kadifekale-Kemeraltı olarak bilinen bölgede Büyük İskender sonrası dönemde yeni Smyrna inşa edilmiştir. Yeni Smyrna bu alanda iki bin yılı aşkın bir süreçte, devamlı olarak yerleşim görmüştür. Bu yerleşim günümüzde de devam etmektedir (Keçeci, 2019: 1).

Şekil 57. İzmir ve Çevresindeki Tarihi Yerler

Kaynak: Şahin, 2018: 32.

MÖ 3000 yılında kurulduğu düşünülen Smyrna kenti, MÖ 2000-1200 yıllarında Hitit, MÖ 9. yüzyılda İon, MÖ 6. yüzyılda, MÖ 546-334 yıllarında Pers, MÖ 334 yılında İskender ve MÖ 133- MS 395 yıllarında ise Roma dönemlerini geçirmiştir. Smyrna adı Hellenistik dönem efsanesine göre bu bölgede yaşayan ve ismi Symrnaolan bir amazondan gelmektedir (Yıldız ve Özerden, 2019: 966). Symrna kenti, antik dönemde Pagos adı verilen akropol tepesinde (Kadifekale) yer almıştır. Pagos’da yeni bir kentin kurulmasından önce ise Arkaik dönemde kent Bayraklı’ya kurulmuştur. Bölgeye ait bilgiler Büyük İskender’in Smyrna’ya

gelişinden önce son derece sınırlıdır. Bu bilgiler ise genellikle askeri ve siyasi olaylar ile ilgilidir (Göncü, 2013: 16).

Smyrna Stadiumu, Pagos dağı ile deniz arasındaki yükseltinin kuzey yamacında, kentin güney suru yakınında bulunmaktadır. Yapıya ait kalıntılar günümüze kadar ulaşmamıştır. Stadyumun yeri, kaldırılmış olan taşlardan ve kenarda yer alan tonozlar aracılığı ile tespit edilebilmiştir. Dağın sol yamacı üzerinde stadyuma ait basamaklar yer alırken, sağ tarafında ise günümüzde de varlığını sürdüren kemerler yer almaktadır. Storari tarafından, stadyuma ait dairenin sol bitimindeki dönüşte yer alan kalıntıların oyunlar için başlama sinyalinin verildiği yer olduğu belirtilmiştir (Kılıç, 2011: 145; Zekioğlu ve Kalkan, 2019: 108).

Şekil 58. Stadion'un lokalizasyonu

Kaynak: Kılıç, 2011: 323.

Cecil John Cadoux tarafından yapılan ayrıntılı incelemeye göre stadyumun doğu ucunun yuvarlatılmış olduğu, batı ucunun ise yarım daire şeklinde olması gerektiği ve yarış alanının kuzey, doğu ve güney yönlerden izleyiciler için sıralanmış olması gerektiği belirtilmiştir. Doğü ucunda ise onur koltuklarının yer alması gerektiği tahmin edilmektedir. Stadyumun uzunluğunun 182 metre, genişliğinin ise 36 metre olduğu tahmin edilmektedir (Alatepeli, 2009: 45).

Kılıç (2011) tarafından yapılan değerlendirmeler sonucunda Symrna Agorası'nın kuzey doğusunda yer alan bir hamam – gymnasium yapısının varlığından bahsedilmektedir. İzmir, Basmane çevresi alanında yapılan kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılmış olan Roma dönemi kalıntılarının hamam – gymnasium yapısına ait olduğu tahmin edilmektedir (Kılıç, 2011: 152).

Smyrna antik kentinde yer alan stadyum ve gymnasium gibi yapıların kalıntılarına bakıldığında, antik dönemde bu kentte spora oldukça önem verildiği anlaşılmaktadır. Ancak yapıların tahrip edilmiş halde olmaları bu konudaki verileri oldukça sınırlı hale getirmektedir.

3.1.2. Ephesos

Oniki İon kentinden biri olan ve Smyrna ile komşu olan Efes'e bu adı Amazonların verdiği Strabon tarafından belirtilmektedir. Antik ismi Ephesos olan kentin özellikle dönemi itibari ile konumu ve bir liman kenti olması, önemli ticaret merkezlerinden birisi haline gelmesini sağlamıştır. İon kentleri birliği, dönemi içerisinde Androklos ve varisleri tarafından yönetilmiştir. MÖ 6. yüzyılda Krisos'un hâkimiyetine geçen kent MÖ 546 yılında Pers istilasına ile karşılaşmıştır. İskender'in kenti almasına kadar devam eden bu durum İskender'in ölümünün ardından Lysimachos'un yönetimi ile devam etmiştir. MÖ 190 yılından itibaren Roma İmparatorluğu kente hâkim olmuştur (Benli, 2018: 3).

Stadyum, Panayır Dağı'nın eteklerindeki büyük tiyatrunun kuzeyindeki antik Efes'te Akropolis'in doğu kesiminde yer almaktadır. Helenistik dönemde yapılmış stadyum, Neron döneminde restore edilmiş ve genişletilmiştir. Stadyum günümüzde tahrip edilmiş durumdadır. Stadyumun başlama hattı tespit edilememiştir. Yapılan kazılarda stadyumun batı kesiminde mermer plakalar ortaya çıkarılmıştır. Bu mermer plakalar üzerinde yer alan dallar, vazo ve tavşan figürleri, antik dönemdeki spor müsabakalarında verilen ödülleri tasvir etmektedir (Zekioğlu ve Kalkan, 2019: 107).

Stadyum için özel bir işçilikle yapılan yazıtlı sıralar, 4. ve 6. yüzyıllarda yapılmış olan yapılar onarımlar esnasında kullanılmıştır. Stadyumun toplam uzunluğu 230 m ve genişliği 40 m ölçülerindedir. Stadyumun güneyinde yer alan uzun kenarında seyirciler için dağ yamacına oturma basamakları yerleştirilmiştir. Stadyumun yarım daire şeklinde yapılmış doğu tarafı belirli oyunlar için ayrılmıştır. Burada özellikle gladyatör dövüşleri ve vahşi hayvan mücadeleleri yapıldığı belirtilmektedir (Zekioğlu ve Candan, 2011: 4).

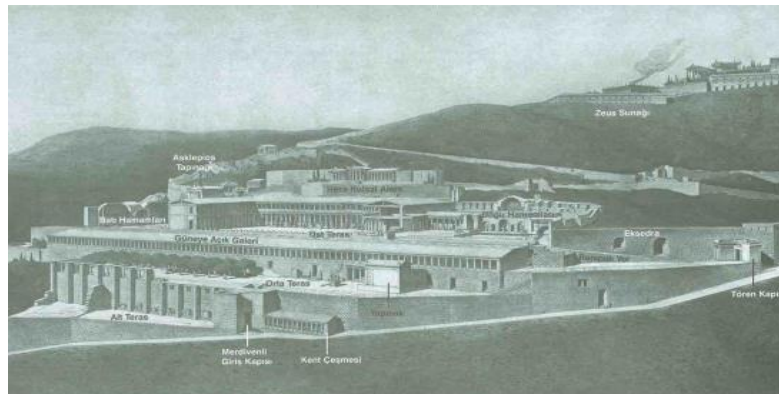
Dönemin önemli kentleri arasında yer alan Efes'te yer alan buluntulardan anlaşıldığı üzere spor faaliyetlerine oldukça önem verildiği, yarışmaları kazanan sporculara çeşitli hediyeler sunulduğu görülmektedir.

3.1.3. Pergamon

Günümüzde Bergama adıyla bilinen Pergamon, Mysia bölgesinde yer alan ve dönemin en güçlü merkezlerinden birisidir. Bir tepe üzerine kurulmuş olan şehir ilk olarak küçük çaplı ziraat ile uğraşan insanların bir araya geldiği bir bölge olmuştur. Ancak krallık döneminde Pergamon, devletin başkenti haline gelmiş ve en güçlü dönemini bu devirde yaşamıştır. Bununla birlikte MÖ 301 yılına kadar çok bilinen bir kent olmamıştır (Üreten, 2008: 436).

Hellenistik dönemin bilinen en büyük gymnasiumu, Pergamon'da kurulmuştur. Bu gymnasiumlarda spor eğitiminin verildiği yerlerin yanı sıra bir okul ve üniversite olarak da görev yapmıştır. Seçkin öğretmenler diğer kentlerden sıkça buraya davet edilerek eğitim vermeleri istenmiştir. Bu çerçevede Pergamon'da yaklaşık olarak bin kişinin aynı anda bulunabileceği bir konferans salonunun olduğu düşünülmektedir. MS 17-138 yıllarında Pergamon'da 7 gymnasiumun aynı anda yönetildiği yazıtlar aracılığı ile bilinmektedir. MÖ 1. yüzyılın ilk on yılında 4 adet gymnasium olduğu, bu sayının 18-17 yıllarında ise beş gymnasiuma çıktığı, İmparator Augustus döneminde 6, MS 2. yüzyılda Hadrian döneminde ise toplamda 7 adet gymnasium olduğu görülmektedir (Bingöl, 2013: 41).

Şekil 59: Pergamon, Yukarı, Orta ve Aşağı Gymnasium Teraslarının Canlandırma Çizimi

Kaynak: Başgelen, 2009: 30'dan Aktaran, Bingöl, 2013: 110.

Kentin akropolünde yer alan Pergamon gymnasiumu II. Eumenes tarafından, en geç MÖ 3. yy.'ın ikinci yarısında yaptırılmıştır. Gymnasiuma ait yapılar kentin güneydoğu yamacında Eumenes tarafından yaptırılan yeni kentin içinde yer almaktadır. Arazinin oldukça dik olmasından ötürü yukarıdan aşağıya doğru genişleyen üç teras ile kademelendirilmiştir. En üstte yer alan terasta büyük, sütunlu bir avlu bulunmaktadır. Ortada yer alan terasta kenarları çevrilmiş, ince ve uzun bir alan yer almaktadır. En altta ise etrafı çevrili küçük bir alan yer almaktadır. Burada bulunan yazıtlardan en altta yer alan terasın çocuklara (Paidēs), ortadaki terasın delikanlılara (Epheboi), üstteki terasın gençlere (Neoi) ayrıldığı görülmektedir. Burada gençler ile 19 yaşından büyükler ifade edilmektedir. Kesin olmamakla birlikte en üst yaş sınırının 30 olduğu tahmin edilmektedir. Terasların yaş gruplarına ayrıldığı göz önüne alındığında Pergamonluların eğitim ve öğretime oldukça önem verdikleri anlaşılmaktadır. Böylece düzenli bir eğitim sağlanmış ve sağlıklı bir ortam yaratılmış olduğu söylenebilir (Kızılbıça, 2016: 14).

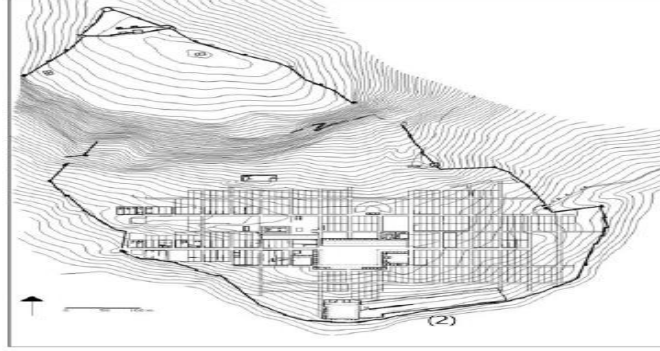
Pergamon medeniyeti içerisinde spor ve sanat, toplumsal yaşamda büyük öneme sahip olmuştur. Pergamon'da eğitim alan gençler sporu, matematik ve felsefe gibi dersler ile birleştirerek sporu bir yaşam felsefesi olarak hayatlarına katmışlardır. Gymnasiumlarda bir yandan Olimpiyat Oyunları'na hazırlık için spor eğitimleri gerçekleştirilirken aynı zamanda rekreatif amaçlı spor faaliyetlerinin de yapıldığı bilinmektedir. Spor, özellikle sağlık merkezlerinde rehabilitasyon amaçlı olarak oldukça sık kullanılmıştır. Sporcular yalnızca yarışmalar için eğitilmemiş, sporculara yaşam boyu ihtiyaç duyacakları eğitimler de sunulmuştur. Pergamondaki stadyumlar, gymnasiumlar, amfiteyatrolar, rehabilitasyon merkezleri, festival alanları, tapınaklar, kütüphanelere bakıldığında hem beden hem de ruh sağlığının ön planda tutulduğu anlaşılmaktadır. Rehabilitasyon ve eğlence amacının yanında elit sporcularında eğitim görerek olimpiyatlarda yer almaları sağlanmıştır. Spor ve eğitim amaçlı kullanılan birçok tesis kutsal yollarla birbirine bağlanmıştır. Bu durum Pergamon'da spor, sanat ve kültür anlayışının bir yaşam felsefesi olarak görüldüğünü göstermesi bakımından önemlidir (Çutuk ve Zengin, 2006: 4-8).

3.1.4. Priene

Priene’de gençlere beden eğitimi sağlanması için aşağı ve yukarı olmak üzere toplamda iki adet gymnasion yer almaktadır. Bouleterionun kuzeyinde yer alan yukarı gymnasion ilk olarak bir avlu ve etrafındaki odalardan oluşacak şekilde yapılmıştır. Ancak Roma döneminde birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler kapsamında bir hamam eklenmiştir. MÖ 4. yüzyılda inşa edildiği düşünülen yukarı gymnasion Priene’nin en eski okulu olarak bilinmektedir. Zaman içerisinde yetersiz kalmış ve MÖ 130 yıllarında aşağı gymnasion yaptırılmıştır. Bu sebeple yukarı gymnasionda çocuklara eğitim verilirken aşağı gymnasionda gençlere eğitim verilmiştir. Kentin güney kısmında yer alan aşağı gymnasion bir avlu, derslik ve yıkanma yerleri ile güney suru boyunca uzanan stadyumdan meydana gelmektedir (Bozkurt, 2002: 66).

Hellenistik dönem okulu ve beden eğitimi derslerinin atmosferini yaşatan aşağı gymnasium, yukarı gymnasium gibi peristyl bir yapıdır. Avlu, palaestra olarak yani atletlerin antrenmanları için kullanılmıştır. Avluyu çevreleyen dört stoa ve gymnasionun batı yüzünde yer alan, önü ve arkası iki sütunlu propylon şeklindeki giriş kapısı Dor düzeninde inşa edilmiştir. Gymnasionun batı ve kuzey stoalarının arkasında, okuma salonları ile birlikte çeşitli eğitim odaları yer almaktadır. Kuzeyde iki İon sütunu ile dışarıya açılan salonun Vitruvius’un Hellen gymnasiumları için verdiği bilgiye göre bir Ephebeion olduğu düşünülmektedir. Burada öğrencilerin kendi elleriyle yazılmış adlarını okumak olasıdır. Diğer odalarda, bir yere asılan meşin topla boks çalışmalarının yapıldığı ve vücutların yağlandığı düşünülmektedir (Akurgal,1998:367).

Şekil 60. Priene antik kentinde stadyum yerleşimi

Kaynak: Selo ve Erdönmez, 2018:564.

Pergamon ve Ephesos örneklerinde olduğu gibi Yunan gymnasionlarına Roma döneminde tam donanımlı hamamlar eklenmiştir. Priene’de ise palestranın batısında yer alan yıkanma odası, gösterişsizdir ve Yunan geleneğinin izlerini taşımaktadır. Arka duvarın önünde tekneler sıralanmış, bir oluğun taşıdığı su çörtenlerden teknelere akıtılmıştır. Kullanılan su sadece soğuk su olmuştur. Kapının yanında ise ayak yıkamak için bir yer bulunmaktadır. Mekân çakıl taşları ile döşenmiştir. Bu taraftaki mekânların boksörlerin vücutlarını kum ile ovması, meşin torba ile çalışmalar yapmaları ve atletlerin yağlanması için ayrılmış olduğu düşünülmektedir (Bean 1997:193).

Güney duvarı boyunca uzanan stadium şehrin en aşağı kısmında aşağı gymnasion ile bitişik şekilde bulunmaktadır. Arazi yapısı sebebiyle yalnızca kuzey tarafında izleyici yeri yapılabilmektedir. Stadyumun koşu yolu yaklaşık olarak 191 m uzunluğunda ve 20 m genişliğindedir. Koşucuların hedef işareti bulunamamış ancak doğu ucunda olduğu tahmin edilmektedir. Batıda ise başlangıç yeri korunmuş haldedir. Aşağı gymnaisum ile birlikte stadiumun şehir planına aykırı şekilde yapıldığı ve diğer yapılardan ayrıldıkları görülmektedir (Zekioğlu ve Candan, 2011: 5).

Priene antik kentinde iki adet gymnaisum bulunması hem çocukların hem de gençlerin eğitime önem verildiğinin en büyük göstergesidir. Burada sportif faaliyetler ile birlikte verilen eğitimden, Priene halkının hem olimpiyatlara hazırlandığını hem de eğitim görmüş vatandaşlar yetiştirdikleri anlaşılmaktadır.

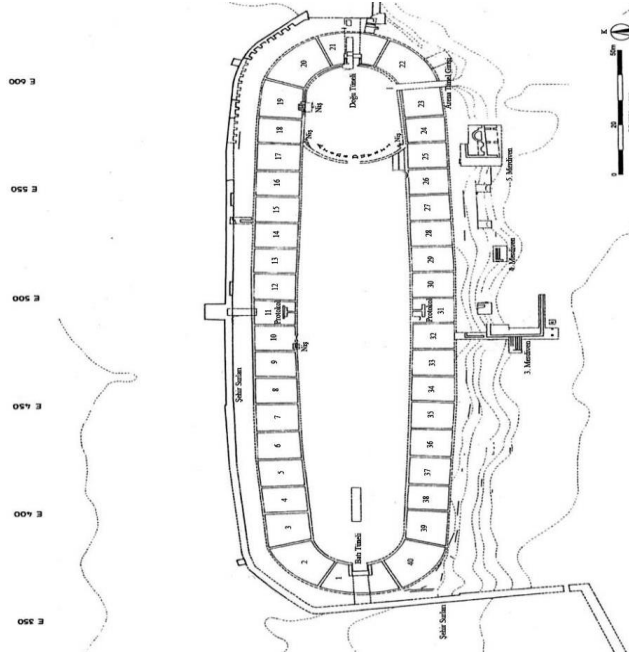
3.1.5. Aphrodisias

İzmir'in 200 km güneydoğusunda, Menderes Nehri'nin güneydoğusunda yer alan Aphrodisias, MÖ 5. yüzyılda kurulmuştur. Roma döneminde gelişme gösteren Aphrodisias kenti MÖ. 1. yüzyıl ile MS 5. yüzyıl arasında oldukça önemli bir sanat merkezi olarak görülmektedir (Hacımustafaoğlu, 2019: 37). MS 250 yıllarında Roma'nın Karia-Frigya Eyaleti'nin başkenti olmuştur. MÖ 1. yüzyıldan sonra anıtsal yapılara sahip olmaya başlamıştır. Kentte hem Anadolu hem de Yunan geleneklerinin sürdüğü bilinmektedir. Bununla birlikte diplomatik bir kent merkezi özelliği taşıdığı da belirtilmektedir (Aslan, 2019: 55).

Antik dönemdeki diğer kentlerde olduğu gibi Aphrodisias'ın da stadyumunda oldukça çeşitli oyunlar sergilenmiştir. Öncelikle koşu, boks, güreş, uzun atlama, disk ve cirit atma, pankreas gibi spor faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bunların yanı sıra, özellikle İmparatorluk döneminde vazgeçilmez aktiviteler arasında yer alan gladyatör dövüşleri ve vahşi hayvan mücadeleleri için de aktif olarak kullanılmıştır. Ayrıca resmigeçit törenleri, tanrı ve tanrıçaları onurlandırmak için ritüeller, imparator veya kralların doğum günü kutlamaları gibi aktiviteler için de stadyumların kullanıldığı belirtilmektedir (Uzunaslan, 2010: 26).

Şehrin kuzeybatısında yer alan ve doğu – batı aksında uzanan Aphrodisias Stadyumu, Anadolu'da yer alan ve en iyi korunmuş stadyum olarak bilinmektedir. Stadyumun yaklaşık olarak 30 bin seyirci kapasitesi olduğu tahmin edilmektedir. Her iki ucu yarım daire şeklinde olan stadyumun seyirciler için yapılan oturma yerlerinin dolgu toprak kullanılarak yükseltildiği görülmüştür ve 30 oturma sırası bulunmaktadır. Koşu yolunun uzunluğu 262 m genişliği ise 59 m'dir. Kentte gerçekleştirilen tüm şenlikler, yarışmalar ve atletik oyunlar için stadyum kullanılmıştır. Bölgede yaşanan depremler sonucunda kent tiyatrosu zarar gördüğü için stadyumun doğu ucu arena oyunları oynanabilecek hale getirilmiştir (Zekioğlu ve Candan, 2011: 6).

Şekil 61. Aphrodisias Stadyumu

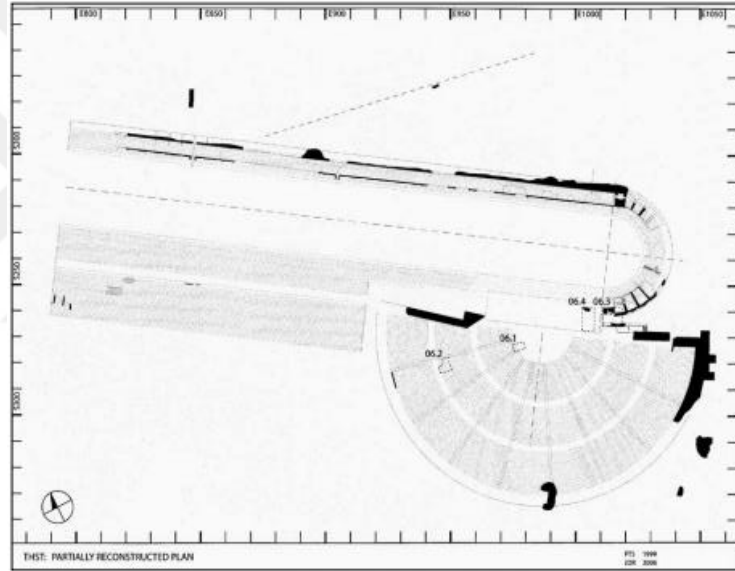
Kaynak: Uzunaslın, 2010: 36.

Stadyumda en eski spor oyunları, kentin koruyucu tanrısı Aphrodite'yi onurlandırmak için gerçekleştirilmiştir. Bu kutsal oyunlara (Agon Hieros) Aphrodeisia İsolymphia adı verilmiştir. Söz konusu bu oyunların en erken MS 1. yüzyılda düzenlendiği tahmin edilmektedir. Aphrodeisia İsolymphia oyunlarındaki programın Elis'te gerçekleştirilen oyunlarla benzer olduğu öne sürülmüştür. İlk kez düzenlenen Aphrodeisia İsolymphia'daki onur yazıtında sadece Rodoslu bir koşucunun adı geçmektedir. Kentte düzenlenen diğer bir festival ise Sebatsa olarak bilinmektedir. Kentli zenginlerin düzenlemiş oldukları bu festival, atletik ve müzikal olarak gerçekleştirilmiş ve ödüllü agonlar düzenlemiştir. Bu oyunların en ünlüleri Lysmachia, Kallikrateia, Adrasteia, Philemonia, Aphrodeisia Adonea ve Agon Hosidius Iulianus olarak belirtilmektedir. Ayrıca kentte Attalea Gordianeia Kapetolia ve Valeriana Pythia adı ile bilinen iki büyük agon da mevcuttur (Uzunaslın, 2010: 27). Aphrodisias kentinin sportif faaliyetler açısından oldukça aktif olduğu ve bu konuyu oldukça önemsedikleri anlaşılmaktadır. Stadyumun oldukça fazla izleyici kapasitesine sahip olması ise gerçekleştirilen spor oyunlarının tüm toplum açısından önemli bir faaliyet olduğunu göstermektedir.

3.1.6. Sardes

MÖ 1300 yılında kurulmuş ve Lidya Devleti'ne başkentlik yapmış olan Sardes, MS 1200 yılında yıkılmıştır. Kral yolunun başlangıcı ve paranın basıldığı ilk yer olarak tarihe geçmiştir. MÖ 6. yüzyılda Perslerin eline geçmiş, Roma-Bizans döneminde ise dini bir merkez olarak kullanılmıştır (Tosun, 2019: 25). MÖ 334'te Büyük İskender tarafından işgal edilen kent tüm yapıları ile birlikte Hellen kültürü etkisi altına girmiştir. Roma döneminde inşa edilen hamam, stadyum gibi yapılar sayesinde bir metropol kimliği kazanmıştır (Tosun, 2019: 28).

Şekil 62. Sardes Stadyumu

Kaynak: Greenwalt, 2006: 380.

Stadyum, akropolisin kuzey eteklerine inşa edilmiştir. Günümüzde ele geçen kalıntılar Roma ve Geç Roma dönemlerine tarihlendirilmiştir (Greenwalt, 2006: 372). Stadyumun kuzey tarafı, akropolisin hemen altında uzun bir çizgi şeklinde görülen tonozlu yapı ile temsil edilmektedir. Stadyumun güney kısmı doğal yamaç üzerinde yer alırken doğu tarafı ise tiyatronun eteklerine doğru uzanmaktadır (Zekioğlu ve Kalkan, 2019: 108).

Kente ait gymnasion yapısı ise restore edilerek bugün Roma şehirciliğinin zenginlik, görkem ve büyüklüğünü ziyaretçilerinin beğenisine sunmaktadır.

Gymnasion kuzeyde ve güneyde büyük salonlara sahip olarak yapılmıştır. Doğudaki giriş kapısı eşsiz güzelliğindedir ve önünde açık avlu biçiminde bir palaestra uzanmaktadır. Gymnasion bir bütün olarak MS 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Mermer cephe mimarisi ise MS 212 yılında Caracalla ile Geta zamanında eklenmiştir. Yapıda bulunan bir yazıtta Bizans döneminde, MS 400 yıllarında yapının onarıldığı belgelenmektedir. Kentin ana yolu sinagog ile gymnasionun güney kenarı boyunca uzanmakta, Bizans Dönemi'ne ait bir dizi dükkân gymnasion ile güneyden bitişmektedir (Bean, 1997: 250).

Şekil 63. Sardes Gymnasionu

Kaynak: <http://www.arkeoloji.biz/2012/01/sardes-antik-kenti-ile-ilgili-resimler.html>.

Günümüzde, Sardes'in sportif faaliyetlerine yönelik pek fazla kanıt olmasa da kentte spor etkinliklerinin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Özellikle Roma kültürü etkisi ile bu faaliyetlerin artmış olabileceği düşünülebilir.

3.1.7. Didyma

Apollon tapınağı ve kutsal alanı ile ön plana çıkan Didyma'da, stadyumun tapınağın güneyinde yer aldığı tahmin edilmektedir. Özellikle kutsal bir alan olması nedeniyle dini törenler ile ilişkili olarak kutsal koşuların bu stadyumda yapıldığı

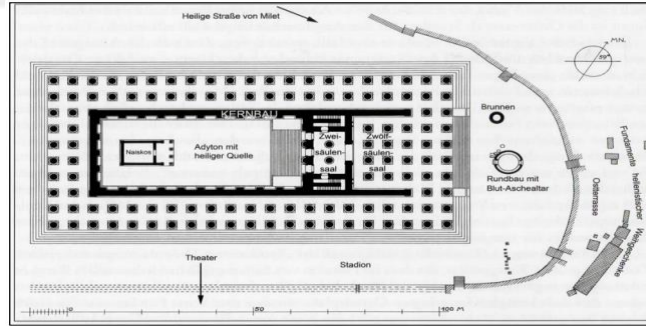
tahmin edilmektedir. Tapınağın basamaklarına yaklaşık 250 kadar seyircinin isimleri kazılı haldedir (Zekioğlu ve Kalkan, 2019:107). Tapınağın güneydoğusunda yer alan stadyumda, tapınaktan inen basamakların izleyiciler için oturma yeri olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Bu basamakların yanı sıra inşa edilmiş olan oturma alanlarının tahrip olduğu anlaşılmıştır (Apollo Temple Brochure, 2016:2).

Didyma’da bulunan stadyumda kutsal koşu gibi ritüellerin gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Bu stadyumda dinsel törenlerle ilişkili olarak yapılan kutsal yarışmaların da düzenlenmiş olduğu anlaşılmaktadır (Akurgal, 2000’den aktaran, Seyhan, 2010: 95).

Didyma’da yer alan stadium için Gates (2015) tarafından şu açıklama yapılmıştır (aktaran Kürklü, 2020:117).

“Tapınağın hemen güneyinde dört yılda bir düzenlenen önemli Büyük Didymeia Festivali kapsamındaki atletizm yarışmalarına ev sahipliği yapan bir stadyum vardı. Tapınağın merdivenleri oturma yeri olarak kullanılıyordu; seyircilerce bu basamaklara kazınmış adlardan bazıları hala görülebilir”

Şekil 64. Didyma Apollon Tapınağı ve Stadium

Kaynak: Kürklü, 2020: 121.

Günümüze kadar gelememiş olan ancak izlerinden varlığı bilinen stadyumun, kentin kutsal bir alan olması nedeniyle gerçekleştirilen ritüeller için aktif olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Seyircilerin basamaklara adlarını kazımaları, bu aktivitelerin kent sakinleri için büyük önem taşıdığı düşünülebilir.

3.2. İZMİR VE ÇEVRESİNDEKİ KENTLERDE ELE GEÇEN SPOR İLE İLİŞKİLİ BULUNTULAR

İzmir ve çevre kentlerde yapılan arkeolojik kazı çalışmaları sonucunda, antik dönemdeki spor faaliyetlerine ilişkin az da olsa bir takım buluntular ele geçmiştir. Bu buluntuların bir kısmı Türkiye’deki müzelerde sergilenirken bir kısmı yurtdışındadır. Söz konusu buluntuların bazıları İzmir Tarih ve Sanat Müzesi’nde yer almaktadır. Burada sergilenen atlet heykelleri şu şekildedir:

Şekil 65. Çıplak Atlet, Env.000.571

Kaynak: Aybek, Tuna ve Atıcı, 2009: 105.

Pergamon’da bulunmuş olan çıplak atlet heykelinin (Şekil 65.) yüksekliği 0.58 m, genişliği ise 0.40 m’dir. Normal boyutlardan daha küçük olan mermerden yapılmış heykelin başı gövde ile sonradan birleştirilmiştir. Hellenistik döneme ait heykelin iki kolu ve kasıktan itibaren aşağısı korunmamıştır. Sol tarafa doğru dönmüş haldeki başı, geniş omuzları ve atletik gövdesine göre daha küçük kalmıştır. Geniş alnı, iri gözleri ve aralık ağzı ile azimli bir ifade kazandırılmıştır. Başın dönem hareketi sayesinde boyun kasları ortaya çıkmış ve kürek kemikleri belirginleşmiştir (Aybek, Tuna ve Atıcı, 2009: 105).

Şekil 66: Disk Tutan El, Env.000.473.

Kaynak: Aybek vd, 2009: 107.

Efes'ten ele geçmiş olan disk tutan sağ el (Şekil 66.) korunmuş hali ile 0.24 m yüksekliğinde ve 0.26 m genişliğindedir. Normal boyutlarda bir sporcu heykeline ait olduğu düşünülmektedir. Bilekten kırık olan ve sağ ele ait parçada küçük parmağın ucu ile diskin yarısı yoktur.

Disk tutan el, bu parçanın bir atlet heykeline ait olduğunu ortaya koymaktadır. El kaslarının ve damarların gergin şekilde gösterilmiş olması, atletin diski fırlatmadan önceki pozisyonda durduğunu göstermektedir (Aybek vd, 2009: 107).

Şekil 67: Euethes, Rathymos, Rathymos, Olympias ve Eris'in Mezar Steli, Env. 000.452.

Kaynak: Aybek vd, 2009: 163.

Helenistik döneme tarihlenen mezar steli (Şekil 67) Didyma'dan ele geçmiştir. Dikdörtgen formlu stelin yüksekliği 0.41 m genişliği ise 0.99 m'dir.

Üzerindeki 3 yazıtta:

1. Şerefli Euethes, elveda!
2. Ktesilenos'un oğlu, şerefli Rathymos, elveda!
- Şerefli Olympias, elveda!
- 3.Şerefli Eris, elveda!

yazıları yer almaktadır. Stel üzerinde üç panel bulunmaktadır. Solda yer alan geniş panel içerisinde üç, diğer iki panelde ise tek kişi tasvir edilmiştir. Stelin solunda khiton ve hymation giymiş bir kadın ve sağında bir erkek figürü yer almaktadır. Bu figürler bir kolları göğüslerinde diğer kolları ise sarkmış vaziyettedir. Diğer üç erkek figürü çıplak gösterilmiş ve aynı pozisyonda durmaktadır. Ağırlıkları sol bacakları üzerinde, sol kolları gövdeye paralel ve sağ kolları ise başlarına kaldırılmış şekildedir. Fizyonomik yapıları nedeniyle dönemin atlet heykelleri ile benzerlik göstermektedirler (Aybek vd, 2009: 163).

Atletizm yarışmaları, Olimpiyat Oyunları'nın kurulduğu MÖ 8.yy.dan başlayarak Yunan sosyal yaşamında önemli bir rol üstlenmiş Roma İmparatorluk döneminde de bu durum süregitmiştir. Klasik Dönem Yunanistan'a özgü büyük şenliklerin kutlanmasının yanı sıra küçük kentlerin çoğu da kendi şenliklerini kurmuşlardır. Zaman içinde spor profesyonel bir kimliğe bürünmüş adlarını duyurmak ve kentleri adına zafer kazanmak için büyük oyunlarda şans elde edemeyenler sporcular küçük şenliklere yönelmişlerdir (Bean, 1997:18). Roma Dönemi'nde ise, imparator kültürünün ortaya çıkmasıyla, var olan yerel 'agones' ile imparator kültü birleştirilmiştir. Bu dönemde, imparator kültürünün yanında çok farklı bir olgu daha ortaya çıkmıştır. Bu olgu gladyatör dövüşleridir. Roma'da çok sevilen bu vahşet dolu dövüşlerin, Küçük Asya eyaletlerinde de düzenlenmiş olduğu görülmektedir (Çokbankir, 2010: v).

Antik Roma'da Cumhuriyetin ilk dönemlerinden imparatorluğun sonuna kadar gladyatör oyunları devam etmiştir. Arenalarda dökülen kanlara ve vahşet gösterilerine sahip olan bu oyunlar Antik ve modern tarihçiler tarafından insanların içindeki nefreti boşalttıkları bir alışkanlık ya da seyredenleri hayran bırakacak heyecanlı eğlenceler olarak görülmüşlerdir. Roma'da seyircilerin zevklerine hitap eden bu oyunların karışık ve çok yönlü yanlara sahip olan bir karakteri vardır.

Tarihçilere göre bu oyunlar, kurban etme geleneğinin bir devamı, Roma'da var olan yozlaşmışlığın bir dışa vurumu ya da liderlerin güçlerini arttırmak için kullandıkları siyasi bir araç olarak görülmektedir. Bu oyunlarda yer alan gladyatörler ise birbirleriyle kıyasıya yarışarak ünlerini antik dünyada yaymışlar ve isimlerini duyurmuşlardır (Karakoç, 2015:154). Yunanlıların aksine Romalılar hiçbir atletizm geleneğine, sportif becerilere sahip mitolojik kahramanlara veya atletizm içeren bir eğitim programına sahip olmamışlar ve Yunan tarzı atletizm Roma'da Yunanistan'da olduğu kadar hiçbir zaman popüler olmamıştır. Bu sebeple de Antik Yunan'da görülen atletizmin Roma'nın gladyatör oyunlarına karşı hiçbir zaman bir alternatif oluşturmadığı düşünülmektedir (Yıldızıuran, 2019:39). İzmir Tarih ve Sanat Müzesi'nde Ege bölgesi çevresine ait ve gladyatör salonunda yer alan gladyatör mezar stelleri Roma Dönemine ait olan bu oyunlarda yer alan figürlerin betimlendiği eserler arasında yer almaktadırlar. Bu stelleri inceleyecek olursak:

Roma dönemine tarihlenen gladyatör stelinin (Şekil 68) nereden bulunduğu bilinmemektedir. Stelin ön yüzünde yer alan ve profilden betimlenmiş bir gladyatör alçak kabartma şeklinde gösterilmiştir. Sol bacağı ile hamle yapar şekilde ve sağ bacağı geride gergindir. Bacaklarında zırh (Ocreae), sağ kolunda ise koruyucu bant (Manica) bulunmaktadır. Sağ elinde bir kama (Sica), sol elinde ise kare formlu bir kalkan (parmula) tutar vaziyettedir. Başında ise geniş bir miğfer (Galea) bulunmaktadır. Kıyafetleri ve ekipmanına bakıldığında MS 1. yy.dagörülen Tharex sınıfı gladyatörlerden olduğu anlaşılmaktadır (Aybek vd, 2009: 166).

Şekil 68: Gladyatör Kabartmalı Parapet Desteği

Kaynak: Aybek vd, 2009: 167.

Şekil 69. Gladyatör Steli

Kaynak : Aybek vd, 2009: 166.

Roma dönemine tarihlenen stel (Şekil 69) Miletos'dan ele geçmiştir. Stel üzerindeki figür, profilden gösterilmiş ve alanın tamamını kaplayacak şekilde betimlenmiştir. Sol bacağı ileride, figürün sağ bacağı gergin bir şekilde arkada durmaktadır. Bacağında zırh (Ocræ) bulunurken gerideki sağ kolunda da koruyucu bant (Manica) sarılı haldedir. Sol elinde kare formundaki kalkan (Parmula) ile diğer elinde kısa ve düz bir kama (Gladius) bulunmaktadır. Belinde kemer (Cingulum) ile kasık önlüğü (Subligaculum) bulunurken başında miğfer (Galea) vardır (Aybek vd, 2009: 167).

Şekil 70. Gladyatör Steli

Kaynak: Aybek vd, 2009: 168.

Roma dönemine ait stelin (Şekil 70) buluntu yeri belli değildir. Ön cephesinde “Leukaspis” yazısı okunmuştur. Profilden betimlenmiş figürün solbacağı ileridedir ve yüksek bir bot giymiştir. Sağ bacağı ise geridedir. Diğer stellerde olduğu gibi sol bacağına bantlar ve kaval kemiği üzerinde bir zırh (Ocræ), elinde düz ve

sivri bir kama (Gladius), kare formlu bir kalkan (Parmula) ile başında ise geniş bir miğfer (Galea) bulunmaktadır (Aybek vd, 2009: 168).

Şekil 71. Gladyatör Steli

Kaynak: Aybek vd, 2009: 169.

Roma dönemine ait stel (Şekil 71), Tralleis’den ele geçmiştir. Üzerinde “Istros, birinci sıra” yazısı bulunmaktadır. Profilden gösterilen figürün sol bacağındaki zırh (Ocræ) vardır ve ileri hamle yapar şekildedir. Sağ bacağı geridedir. Sağ elinde kısa bir kama vardır. Sol elinde ise dikdörtgen formlu bir kalkan (Parmula) ile gövdesini korumaktadır. Başında ise koruyucu olarak geniş bir miğfer (Galea) vardır (Aybek vd, 2009: 169).

Şekil 72. Gladyatör Steli

Kaynak: Aybek vd, 2009: 170.

Didyma’dan ele geçen stel (Şekil 72) Roma dönemine aittir. Profilden betimlenen figürün bacak kısımları korunmamıştır. Sol bacağı ileride, sağ bacağı

geridedir. Sol elindeki dikdörtgen formlu kalkan (Parmula) tüm gövdesini kapatmakta sağ elinde ise kısa bir kama (Gladius) bulunmaktadır. Belinde geniş bir kemer ile geniş ve delikli bir miğfer bulunmaktadır (Aybek vd, 2009:170).

Şekil 73. Gladyatör Steli

Kaynak: Aybek vd, 2009: 170.

Didyma'dan ele geçen stel (Şekil 73) Roma dönemine tarihlenmektedir. Dörtte üç profille betimlenen figür üzerinde “Tydeus” yazısı bulunmaktadır. İki eliyle tutmuş olduğu kalkanı (Parmula) sol dizi ile desteklemektedir. Sağ bacağına ise yüksek bir bot ve zırh (Ocræ) giymiş vaziyettedir. Gladyatöre ait miğfer sağ alt köşede yerde durmaktadır. Stelin sol kenarında üç, sağ kenarında ise üç zafer çelengi görülmektedir (Aybek vd, 2009: 170). Betimlemeden anlaşılacağı üzere meşhur bir gladyatör olduğu ve kazanmış olduğu zaferlerle birlikte betimlendiği anlaşılmaktadır.

Şekil 74. Gladyatör Steli

Kaynak: Aybek vd, 2009: 171.

Laodikeia’da bulunmuş olan stel (Şekil 74) Roma dönemine aittir. Stelin üst ve alt kısımlarında yazıtlar yer almaktadır. Üstteki yazıtta “[O (karısı) bu steli] Thyatirali bu özel adam unutulmasın diye Kallimorphos için diktirdi”, alttaki yazıtta ise “İyi Kallimorphos yolcuyu selamlar.” yazısı bulunmaktadır. Kabartma olarak yapılan figürün üzerinde kasık bölgesini örten bir giysi (Subligaculum), Sol bacağına ise zırh bulunmaktadır. Ağırlığı sol bacağı üzerindedir. Sol eli, altar üzerindeki miğfer olduğu düşünülen eşya üzerinde durur şekildedir (Aybek vd, 2009: 171)

Şekil 75: Gladyatör Steli

Kaynak: Aybek vd, 2009: 172.

Roma dönemine tarihlenen Şekil 75’de görülen stelin buluntu yeri belli değildir. Kare formundaki stel üzerinde yer alan figürler dörtte üç profilden

betimlenmiştir. 8 cm.lik bir çıkıntı üzerinde yer alan kabartmada 4 kişi bulunmaktadır. Sağ başta yer alan figür tahrip olmuş yalnızca gövdesi korunmuştur. Sahnenin sol başında kısa bir tunik giymiş ve elinde kama (gladius) bulunan bir gladyatör vardır. İki bacağında da koruma bandı ve zırh (ocrae) bulunmaktadır. Başını korumak için delikli bir miğfer (galea) giymiş vaziyettedir. Yanında kısa khiton giymiş sivil bir kişi yer almaktadır. Bu kişinin sol elinde kalkan tutması nedeniyle gladyatörleri dövüşe hazırlayan hizmetlilerden birisi olduğu söylenebilir. Bu kişinin yanında ise henüz zırhını giymemiş bir gladyatör bulunmaktadır. Sağ bacağı ileride olan bu kişi, belinde kuşak (cingulum), üzerinde kısa bir tunik ve elinde kama (gladius) ile tasvir edilmiştir. Bu nedenle bir gladyatör olduğu düşünülmektedir. Sağ başta yer alan figür ise cepheden betimlenmiştir. Üzerinde gövdesini örten bir khalamis giymekte ve sağ elindeki asaya dayanmaktadır (Aybek vd, 2009: 172).

Şekil 76. Gladyatör Steli

Kaynak: Aybek vd, 2009: 172.

Şekil 76’da yer alan gladyatör steli Miletos’tan ele geçmiştir ve Roma dönemine tarihlenmektedir. Dikdörtgen formundaki 5cm.lik çerçeve içinde yer alan sahnede iki gladyatörün mücadelesi görülmektedir. Panelin solunda yer alan savaşçı hafif silahlarla mücadele etmektedir. Elinde tuttuğu üççatalllı mızrak (fuscina) ile karşısındaki gladyatöre atak yapar vaziyettedir. Üzerinde ise karnını korumak için giydiği geniş bir kuşak (cingulum) bulunmaktadır. Karşısında ise zırhlı bir gladyatör (secutor) yer almaktadır. Gladyatörün üzerinde ise miğfer (galea), kalkan (parmula) yer alırken sağ elinde de silahı bulunmaktadır (Aybek vd, 2009: 172).

Şekil 77. Arena Kabartması Panel 1

Kaynak: Aybek vd, 2009: 173.

Erken İmparatorluk dönemine ait panelin (Şekil 77) nereye ait olduğu bilinmemektedir. Geç Hellenistik dönem özellikleri göstermektedir. Panelin üst kabartma alanında bir gladyatör elinde bir kama (gladius) ile hamle yapar şekilde belirtilmiştir. Figür profilden gösterilmiş ve sağ bacağı öne adım atar haldedir. Üzerinde zırh yoktur ancak kısa bir tunik ve yüksek bot giymiştir. Altta yer alan kabartmada ise kısa khiton giymiş bir figür bulunmaktadır. Sağ bacağına ağırlığını vermiş haldedir ve sol bacağı geridedir. Daha genç ve kısa saçlıdır (Aybek vd, 2009: 173).

Şekil 78. Arena Kabartması Panel 2

Kaynak: Aybek vd, 2009: 174.

Smyrna'dan ele geçen panel (Şekil 78) Erken İmparatorluk dönemine tarihlenmektedir. İki kabartma halinde yapılmıştır. Üst panelde, bir gladyatör ile

ayının mücadelesi yer almaktadır. Figür zırhsızdır, beline kuşak (cinulum) sarmış ve ayağına yüksek bir bot giymiştir. Elindeki kama ile sağ tarafa doğru atıldığı görülmektedir. Aşağıdaki panelde ise gladyatörün hayvanı öldürdüğü anın tasvir edildiği düşünülmektedir. Figür, yerdeki hayvana doğru eğilmiş vaziyettedir (Aybek vd, 2009:174).

Şekil 79. Kazıyıcı Atleti (Vienna 3168)

Kaynak: Smith, 1995: 53.

Şekil 79.'da Efes'ten ele geçmiş olan bronz heykelinkendisini kazıyarak temizleyen bir atlet olduğu görülmektedir. Bronz bir kopya olan heykelin orijinalinin geç 4. yüzyıl ya da erken 3. yüzyıla tarihlendiği tahmin edilmektedir (Smith, 1995: 53). Sporcu, dönemin atletlerinde görüldüğü üzere geniş omuzlu ve kasları oldukça gerçekçi biçimde gösterilmiştir. Çıplak olan sporcunun ağırlığı sağ bacağı üzerindedir ve başı hafif eğiktir. Sağ eliyle tuttuğu strigilis ile sağ kolundaki kirleri temizlemektedir. Ancak sağ elindeki strigilis korunmamıştır.

Şekil 80. Genç Atlet, İstanbul

Kaynak: Smith, 1995: 59.

Tralles (Aydın)'den ele geçmiş olan genç atlet heykeli (Şekil 80) orijinali MÖ 2. yüzyıla tarihlenen bir heykelin kopyasıdır (Smith, 1995:58). Ayakta bir sütuna yaslanır şekildedir ve sol bacağı düz duran sağ bacağının üzerine çapraz şekilde atmıştır. Üzerinde vücudunu boynundan dizlerine kadar kapatan bir pelerin olduğu görülmektedir. Baş hafifçe öne eğik, yere bakar vaziyettedir. Ayakları korunmamış heykelin ayak bileklerinde sandaletlerinin ipleri bağlı şekilde görülebilmektedir. Bacak kasları belirgin ve kulağının şişmiş olduğu görülmektedir. Bu durumda MÖ 2. yüzyılda gerçekleştirilmiş olan olimpiyatlarda pankration dalında zafer kazandığı düşünülmektedir.

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Kyme'li Koşucu heykeli (Şekil 81) MÖ 1.yüzyıl ilâ MS 1. yüzyıl aralığında tarihlendirilmektedir. Bronz heykelin sağ kolu korunmamıştır. Sağ ayağı önde sol ayağı arkada koşar vaziyettedir. Baş ve vücut arasında bir orantısızlık olduğu görülmektedir.

Heykelin vücutu genç bir erkeği temsil etmesine rağmen başı yaşça olgun görünmektedir. Bu durum Roma dönemi karakteristiği göstermektedir (Smith, 1995: 55). Heykelin başındaki zeytin dalından yapılmış taç, oyunlarda zafer kazandığını temsil etmektedir

Şekil 81. Kyme’li Koşucu, İzmir

Kaynak: İzmir Provincial Directorate of Culture and Tourism, 2014: 18.

Şekil 82. Boks Eldiveni Betimlemeli Sikke MÖ 1. yy.

Kaynak: Tomay ve Değirmencioğlu, 2017: 19.

Smyrna’da ele geçmiş olan sikke (Şekil 82) MÖ 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Çapı 15 mm’dir. Bir yüzünde atletin betimlendiği tahmin edilirken sikkenin diğer yüzünde boks eldiveni iki yanında yazıtı ile birlikte gösterilmiştir.

Şekil 83: Strigilis, İzmir Arkeoloji Müzesi

Şekil 83’de görülen iki adet strigilis Manisa/Kula’da ortaya çıkarılmıştır. Roma dönemine tarihlenen bu eserler İzmir Arkeoloji Müzesi’nde sergilenmektedir. Sporcuların vücutlarını temizlemek için kullandıkları bu araçlar bronzdan yapılmış ve tam durumdadır: Delikli bir sapa sahiptir ve 14 cm uzunluğundadır.

Ayrıca Ephesos Artemis Tapınağı’ndan ele geçen ve MÖ 4. yüzyıla tarihlenen bir mühür taşı (Şekil 84) üzerinde tanrıça Nike bir atleti taçlandırırken betimlenmiştir (Tomay ve Değirmencioğlu, 2017:15). Bu mühür taşında, kanatlı tanrıça Nike, kazanan bir sporcunun başına bir taç yaprağı yerleştirirken betimlenmektedir. Yunan mitolojisinde, tanrıça Nike tanrıların elçisidir ve daha genel olarak zaferin kişileşmesini temsil etmektedir. Ayrıca Olimpiyat Oyunları’nın tanrısı Zeus ile yakından ilişkilidir ve muzaffer sporcuları taçlandırmak için genellikle bir çelenk veya zafer şeridi taşıırken gösterilir. Mühürde betimlenen sporcu, zaferi sembolize eden küçük bir dala sahiptir. Bu mühür taşının bir sporcuya mı yoksa sadece bir spor meraklısına mı ait olduğu net olarak bilinmemektedir.

Şekil 84. Ephesos Artemis Tapınağı’ndan Ele Geçen Bir Mühür Taşı Üzerinde Tanrıça Nike’nin Bir Atleti Taçlandırırken Betimlemesi. MÖ 4. Yüzyıl

Kaynak: <https://www.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations/greek-art/beginners-guide-greece/a/olympic-games>

İzmir ve çevresinde yer alan antik yerleşimlerden ele geçen spor ile ilgili buluntulara bakıldığında sporcuların heykellerinin ve mezar stellerinin çoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır. Sporcuları onurlandırmak için yapılmış bu buluntuların çoğu tahrip olmuştur ve günümüze az sayıda ulaşabilmişlerdir. Buna rağmen antik dönemde sporculara son derece önem verildiği vesaygı duyulduğu anlaşılabilmektedir.

SONUÇ

“Antik Yunan’da Spor” adlı bu çalışmada sporun ve spor oyunlarının Antik Yunan’da sanata yansımaları ele alınmıştır. Mitolojik bir kökene dayanan spor oyunlarının ilk olarak dini bir amaçla ortaya çıktığı söylenebilir. Birçok kültürde önemli bir yeri olan sporun zaman içerisinde belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu doğrultuda ceza ve ödül gibi uygulamalar sonucunda oldukça sıkı bir disiplin içerisinde gerçekleştirilmiş olduğu da anlaşılmaktadır.

Tanrıları ve simgeledikleri kentleri onurlandırmak için düzenlenen oyunlar sayesinde spor etkinliklerinin giderek geliştiği anlaşılmaktadır. İlk olarak koşu sporu ile başlayan oyunlara yıllar içerisinde yeni dallar eklendiği görülmüştür. Böylece koşu, uzun ve yüksek atlama, disk ve mızrak atma, at yarışı, kalkan oyunları, güreş, pankraiton, pentathlon, kılıç oyunları gibi spor dalları da eklenerek dört yılda bir gerçekleştirilen düzenli Olimpiyat Oyunları’na dönüşmüştür. Kutsal ve taç ödüllü oyunlar kategorisinde bulunan, Olympia’da dört yılda bir düzenlenen ve MÖ 776’da kayıtları tutulmuş ve elimizde bulunan en eski tarihi bu olan Olimpiyat Oyunları’nın yanı sıra Delphi’de Pythia, Corinth’de Isthmian, Nemea’da Nemea oyunları aynı Olimpiyat Oyunları gibi Antik Yunan dünyasında düzenli olarak gerçekleştirilen oyunlar arasında yer almaktadır. Antik Yunan’da savaşçı yapının bir sonucu olarak erkeklerin kadınlara göre öncelenmesi bu oyunlara kadınların katılamaması sonucunu doğurmuş buna karşın sadece genç kızların katılabildiği Hera oyunları kadınların sporsal faaliyetlerin içinde yer almalarına imkan sağlamıştır. Tematik oyunlar olarak adlandırılan ve Yunan şehir devletlerinin kendi vatandaşları ve oyuncularını için düzenlediği oyunlar ise o zamanın dünyasında hem şehirlerin canlanmasına hem de ekonomik bakımdan kazanç sağlanmasına bir vesile olarak görülmüştür.

Bu oyunları sadece spor şöleni olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Öyle ki oyunlar sırasında silah bırakmanın zorunlu olduğu kurallarla aynı zamanda site devletlerinin birbirleri ile savaşlarını bitirecekleri bir ortam sağlanmaya çalışılmış yine erkeklerin bu oyunlar sayesinde olası savaşlarda başarılı olabilecek bir fiziksel yeterliliğe de sahip olması amaçlanmıştır. Spor oyunları sebebiyle

Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinden gelen seyirciler ve yarışmacılar Yunan kent devletlerinin kültürel olarak bütünleşmesine katkıda bulunmuşlardır.

Sporun kutsal bir amaca hizmet etmenin yanı sıra günlük yaşamda da yer edindiği açıkça görülmektedir. Spor eğitiminin verilebilmesi ve spor etkinliklerinin gerçekleştirilebilmesi için gymnasium, palaestra ve stadium gibi mekânlar oluşturulmuştur. Bu mekânlar Antik Yunan şehirlerinin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Ayrıca spor eğitimi verilen mekânlarda yalnızca spor ile ilgili değil gençlerin fiziksel ve akli yönden sağlıklı ve iyi birer vatandaş olabilmeleri için degünlük yaşamlarına yönelik eğitimlerin buralarda verildiği anlaşılmaktadır. Antik Yunan eğitiminin bir parçası olan spor eril bir kimlik taşıyan Yunan dünyasında erkek çocuklarının bedensel gelişimi için oldukça önemsenmiş sekiz on altı yaşlarındaki erkek çocuklarına paleastralarda vücut gelişimi, dayanıklılık, atiklik, koordinasyon, vücut dengesi ve kaslarının gelişimi açısından spor eğitimleri verilmiş daha yoğun ve teknik içeren bir eğitim ise onsekiz yirmi yaş aralığındaki erkek çocukları ile gymnasiumlarda gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde spor mekânlarının Antik Yunan şehirlerindeki vatandaşlar için vazgeçilmez bir hale geldiği söylenebilir.

Bu kadar önemsenen bir alan olan spor, dönemin sanat eserlerine de yansımış, özellikle seramikler üzerinde ayrıntılı betimlere yer verilmiştir. Bunun yanında heykeller, kabartma ve fresklerde de spor ile ilişkili konulara yer verilmiştir. Seramik eserler özellikle ödüllerde sıkça kullanıldığından oldukça önemlidir. Dönemin seramik ressamı spor oyunlarını ayrıntılı olarak betimlemişlerdir. Bu sayede günümüze ulaşan eserler üzerinde yer alan çeşitli sahnelerden, dönemin spor kültürü ile ilgili ayrıntılı bilgi edinilebilmektedir.

Antik kentlerin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmesi sebebiyle tüm Yunan kentlerinde olduğu gibi Batı Anadolu ve çevresinde yer alan antik kentlerde de gymnasium ve stadyum gibi mekânların varlığı mevcuttur. Bazıları her ne kadar günümüze sağlam olarak gelemese de Aphrosias stadyumu gibi örneklerde büyük oranda korunmuş halde görülebilmektedir. Özellikle Didyma'da yer alan Apollon tapınağının önünde bir stadyum bulunması sporun kutsal niteliğini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir.

İzmir Arkeoloji Müzesi ile İzmir Tarih ve Sanat Müzesi'nde sergilenen, İzmir ve çevresinde yer alan kentlerden ele geçen buluntular arasında özellikle heykeller ve gladyatör stelleri, antik dönemde sporculara verilen değerin anlaşılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Zafer kazanan sporcuların tasvirlerinden oluştuğu düşünülen bu buluntular sayesinde ilgili dönemin spor faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.

Spor ile ilgili tüm bu bilgiler bir araya getirildiğinde sportif faaliyetlerin Antik Yunan dünyası için ne kadar büyük bir önem taşıdığı anlaşılabilir. Her zaman iyiyi ve güzeli idealize eden Antik Yunan dünyasının bu amaca ulaşmasında büyük bir katkısı olan spor, yurttaşların fiziksel ve zihinsel gelişimleri için günlük hayatın vazgeçilmez etkinliklerinden birisine dönüşmüştür. Günümüzde ise bu oyunlar sadece Yunan dünyası için değil tüm dünya ulusları için de büyük bir anlam ve önem taşımaktadır. En erken kayıtlarına MÖ 776 yılında rastlanan MS 393 yılında Roma İmparatoru 1. Theodisius tarafından sona erdirilen 1169 yıllık Olimpiyat Oyunları tarihçesi klasik ya da eski oyunlar olarak adlandırılmış 1896 yılına kadar yarı unutulmuşluk devri yaşayarak 1896'da ilk Olimpiyatları organize eden Baron de Coubertin'in başlatıp devam ettirdiği Modern Olimpiyatlar haline dönüşmüştür. Bugün hala devamlılık arz eden dünyayı iyi ve daha barışsever bir hale getirme misyonu taşıyan ve tüm dünya sporcularının katıldığı Modern Olimpiyatlar Antik Yunan dünyasında olduğu gibi dört yılda bir yapılmaktadır.

Antik Yunan döneminde spor hakkında elimizde çeşitli kaynaklardan bilgiler olsa da ileride gerçekleştirilecek arkeolojik çalışmalarla birlikte bu kaynaklara yenileri eklenecek ve bu konuda daha fazla bilgi sahibi olunacaktır.

KAYNAKÇA

Adamah (2016). *Heraia – The Games of the Goddess Hera*, <https://eaglesand-dragonspublishing.com/heraia-the-games-of-the-goddess-hera/> (25.11.2019).

Akıncı, A. Y. (2018). *Eskiçağlarda Atletler (Sporcular): Eğitim, Antrenman, Beslenme ve Sporcu Yetiştirme Geleneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Aktüel Arkeoloji (2016). *Antik Yunan Olimpiyatları*, <http://aktuelarkeoloji.com.tr/antik-yunan-olimpiyatları> (25.11.2019).

Akurgal,E. (1997). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: Tübitak.

Akurgal,E. (1998). *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul:Net Turistik Yayınları.

Alatepeli, S. (2009). *Antik Kaynaklar ve Kalıntılar Işığında Coğrafi Bilgi Sistemine Dayalı Smyrna Kenti Arkeolojik Haritasının Hazırlanması*. (Yüksek Lisans Tezi),D.E.Ü.İzmir.

Anadolu'daki Antik Stadyumlar. <http://makalelerim.blogcu.com/anadolu-daki-antik-stadyumlar/4217591> (05.01.2020)

Ancient-Greece.org,<https://ancient-greece.org/architecture/delphi-stadium.html> (21.11.2019).

Apaydın Başa, B. (2009). Türk Hamam Kültürünün Spa & Wellness Mekânlarının Tasarımına Etkileri, *Journal of the World of Turks*, 1(1): 207-213.

Apollo Temple Brochure, (2016). *Apollo Temple Guide*, https://turkisharchaeonews.net/sites/tan/files/Apollo_Temple_brochure.pdf(21.11.2019)

Arkeoloji.biz, (2013). *Lidya'nın Başkenti Olan Sardes*, (<http://www.arkeoloji.biz/2012/01/sardesantikcentiileilgiliresimler.html>)(10.05.2020)

Aslan, N. (2019). *Roma Dönemi Konut Mimarisinde Avlu Kullanımı ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Ephesos, Priene, Aphrodisias, Kremna, Sia, Zeugma Örnekleri Işığında*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Avşar, Z. ve Avşar, S. (2016). Var Olmanın ve Arınmanın Tarihi Seyri İçerisinde Bedensel - Ruhsal Temizlik Mekânları Olarak Hamamların İletişim Bakımından Önemi. *Kent Araştırmaları Dergisi*, 19(7): 628-658.

Aybek, S.,Tuna, M. ve Atıcı, M. (2009). *İzmir Tarih ve Sanat Müzesi Heykel Kataloğu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Aynur Yılmaz, A. (2018). Antik Yunan'da Spor ve Spor Eğitiminin Tarihsel Gelişimi. *Ulakbilge*, 6(28): 1227-1246.

Bağdatlı Çam, F. (2016). Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Antik Yunan Eğitim Anlayışının Temelleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 629-643.

Başgelen, N. (2009). *Antik Çağ Kent Yaşamında Kamusal Spor Mekanları ve Anadolu Gymnasionları Genel Bir Bakış*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bean, G. E. (1997). *Eskiçağda Ege Bölgesi*. İstanbul: Arion Yayınevi.

Benli, S. B. (2018). *Erken İmparatorluk Döneminde Ephesos: Mimari Propaganda ve İmparatorluk Kültü*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bingöl, A. (2013). *Antik Dönemde Gymnasiumun Önemi ve Pergamon Gymnasiumu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Bozkurt, G. (2002). *Antik Priene Kenti Komut Mimarisinde Açık ve Kapalı Mekan İlişkilerinin Özellikleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Britannica (2019). *Delphi*, <https://www.britannica.com/place/Delphi-ancient-city-Greece#ref240485> (25.11.2019).

Britannica (2019). *Nemean Games*, <https://www.britannica.com/sports/Nemean-Games> (25.11.2019).

Burmaoğlu, G. E. ve İmamoğlu, G. (2018). Girit-Minos Uygarlığında Sporlar ve Görsellerdeki Yansımaları, *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(3-A), 19-30.

Candur, H. T. (2019). *Antik Çağ'da Agora*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Cartwright, M. (2012). *Ancient Stadium, Nemea, Greece*. <https://www.ancient.eu/image/612/ancient-stadium-nemea-greece/> (21.11.2019).

Catwright, M. (2013). *Boxer Fresco, Delos*, <https://www.ancient.eu/image/2050/boxer-fresco-delos/>(21.11.2019).

Ceylan L. ve İmamoğlu, G. (2019). Antik Yunandaki Bazı Sanatsal Sportif Figürler Üzerine Düşünceler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(65), 361-365.

Chnm.gmu.edu, (2020). *Ancient Greek Girl Athlete*, <http://chnm.gmu.edu/cyh/primary-sources/383>(30.11.2019).

Christopoulos, G. A. and Bastias, J. C. (1982). *The Olympic Games in ancient Greece*. Greece: Etdotike Hellados S. A.

Clarysse, W. And Remijsen, S. (2020). Women and Sport. Ancient Olympics, <http://ancientolympics.arts.kuleuven.be/eng/TD001EN.html> (04.02.2020).

Cohal, D. C. (2019). The History Of Pentathlon Competitions, *International Conference Knowledge-Based Organization*, 25(2): 234-239.

Coşgun, S. (2011). *Eski Yunan'da Çocukların ve Gençlerin Eğitimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Çokbankir Şengül, N. (2013). Antik Çağda Küçük Asya'daki Sporcular: Sosyal Durumları, Profesyonellik Ve Kentler, *Cedrus* 1: 151-162.

Çokbankir, N. (2010). *Yazıtlar Işığında Roma İmparatorluk Çağı Küçük Asya Agonları ve Sporcuları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Çokbankir, N. (2011). Pamphylia, Lycia, Kilikya ve Pisidia'da Epigrafik Verilerle Roma İmparatorluk Döneminde Atletik Oyunların Finansı. *OLBA*. 19, 313-329.

Çutuk, S., Zengin, E., (2006), Pergamon (Bergama) Medeniyetinde Beden Eğitimi ve Spor Kültürü ve Yönetim Stratejilerinin İncelenmesi, *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*. 1(1): 1-9.

Deeper Study Newsletter, *Issue 003*, <https://www.deeperstudy.com/link/issue003.html>(21.11.2019).

Demiriz, H. N. (2014). *Şövalye Eğitimi: Zamanının En Prestijli ve En Detaylı Yüksek Eğitimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Dilaver, Ü. (2019). *Beden Eğitimi Öğretmenliği Konu Anlatımlı, Alan Bilgisi, Alan Eğitimi*, Pegem Akademi, Ankara.

Doğan, E. ve İmamoğlu G. (2019). İliada ve Odesada Sportif Etkinlikler ve Görsellerin Yorumlanması. *Turkish Studies Historical Analysis*, 14(3): 485-496.

Dürüşken, Ç. (2012). “*Asia Minor’da Olimpiyat Ruhu*”, *Anadolu Uygarlıklarında Spor*.ed.(Yıldıran İbrahim, Gültekin Timur), Ankara.

E.D. Publishing (2018). Chariot Racing in Ancient Rome. Eagles and Dragons Publishing, March 17, 2018.<https://eaglesanddragonspublishing.com/tag/chariot-racing/> (05.02.2020).

Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erol-Özdizbay, A. (2011). *Roma İmparatorluk Dönemi’nde Pontus-Bithynia Eyaleti’nde Agon’lar ve Agonistik Sikkeler*.(Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Göncü, H. (2013). *Smyrna Akropolü (Kadifekale) Yapı Evreleri*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Greenwalt, C. H. (2006). *Sardis: Archaeological Research and Conservation Projects in 2006*. Kazı Sonuçları Toplantısı, 29(3): 371-386.

Guttman, A. (2015). *Origins and Essences: Early Sport and Spectacle, Sport and Spectacle in the Ancient World*, Second Edition. Donald G. Kyle., John Wiley & Sons, Inc.

Gürel, E. ve Akkoç, U. (2011). Stadyum: Benzerlikler, Koşutluklar Ve İzdüşümler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(19): 346-370.

Hacımustafaoğlu, R. (2019). *Afrodiasias, Hierapolis Ve Sagalassos Antik Kentlerinde Kullanılan Doğal Taşların Kökeni Ve Bunların Petrokimyasal Ve Fiziko Mekanik Özelliklerinin İncelenmesi Batı Anadolu*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Heymans, E. D. (2013). The Bronze Boxer from the Quirinal Revisited: A Construction-related Deposition of Sculpture. *BABESCH*, 88: 229-244.

Homer, (2008). *İlyada*, (Çev. Erhat, A ve Kadir, A.) İstanbul: Can Yayınları.

Homer, (2019). *Odysseia*, (Çev. Erhat A.,Kadir, A.)İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İmamoğlu, M. ve İmamoğlu, G. (2018a). *Eski Çağlardaki Boks Görselleri ve Yazıtları Üzerine Yorumlar*. Akşemseddin Uluslararası İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Sempozyumu. (12-16 Eylül 2018). Çorum, 220-230.

İmamoğlu, M. ve İmamoğlu, G. (2018b). Antik Yunanda Atlı Sporların ve Biniciliğin Görselleri, Etkileri ve Yorumlamaları. 3. *Uluslararası Jürili Milli Kültür Karma Sanat Dergisi*. 176-185.

İmamoğlu, M. ve İmamoğlu, O. (2018). Roma Zamanı ve Öncesinde Çıplak Yumruk ve Eldivenli Boks. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11(59), 560-567.

İmamoğlu, M.,İmamoğlu G. ve Koca, F. (2018). Antik Yunanda Mücadele Sporlarının Görselleri ve Yansımaları. 3. *Uluslararası Jürili Milli Kültür Karma Sanat Dergisi*. 85-93.

İzmir Provincial Directorate of Culture and Tourism. (2014). *İzmir Centre MuseumsAnd Ruins*, İzmir. <https://izmir.ktb.gov.tr/Eklenti/59076,izmir-muze-ve-oren yerleri-ingpdf.pdf?0> (15.01.2020).

Kalinowski, A.(2019). *Fresco with Boxers*, <http://ancientsportandspectacle.usask.ca/islandora/object/kalinowski%3A606>.

Karaaslan, D. (2016). Antik Yunan’da Kadın Olmak. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (1 / 2 Nisan). 159-174.

Karakoç, E. (2015).Antik Roma’da Kadın Gladyatörler. *Akademik Bakış Dergisi*. Sayı:52.

Keçeci, A. (2019). *Smyrna/İzmir Tarihi Kent Merkezinde Antik Çağ'dan Osmanlı Dönemine İbadet Mekan ve Alanları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Dokuz Eylül Üniversitesi,Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Khan Academy (2020). *Olympic Games*. <https://www.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations/greek-art/beginners-guide-greece/a/olympic-games> (04.02.2020).

Kılıç, M. (2011). *Hellenistik Ve Roma Dönemlerinde Smyrna’nın Kamu Yapıları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kızılbuğa, B. (2016). *Hellenistik Dönem Gymnasionları ve Stadionları*. (Lisans Tezi), Ege Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi-Arkeoloji Bölümü, İzmir.

Koryürek,C.(2003).*Olimpiyadlar*, https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Upload/Menu/537949_olimpiyat_tarihi.pdf(20.03.2020)

Kotynski, E. J. (2006). *The Athletics of the Ancient Olympics: A Summary and Research Tool*, <https://www.oocities.org/ejkotynski/Olympics.pdf>(12.11.2019)

Kürklü, A. E. (2020). *GreK Kültüründe Kâhinlik: Antik Ege’de Kehanet Merkezleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

Lobell, J. A. (2016). *A New View of the Birthplace of the Olympics*, <https://www.archaeology.org/issues/226-1609/features/4759-olympia-heraion-architecture> (25.11.2019).

Memiş, U. A. ve Yıldiran, İ. (2011). Batı Kültürlerinde Kadınların Spora Katılımlarının Tarihsel Gelişimi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 16(3), 17-26.

Metmuseum.org, 2013, *The Boxer: An Ancient Masterpiece*, <https://www.metmuseum.org/exhibitions/listings/2013/the-boxer>(20.02.2020).

Miller, S. G. (2004). *Ancient Greek Athletics*. USA: Yale University Press.

Museoarcheologiconapoli, (2016), *Villa of the Papyri, Museo Archeologico Nazionale Di Napoli*, [https://www.museoarcheologiconapoli.it/en/3598-2/\(04.02.2020\)](https://www.museoarcheologiconapoli.it/en/3598-2/(04.02.2020))

Olympic (2020). *Thrills, Spills and Chrashes Guaranteed at the Ancient Chariot Races*. <https://www.olympic.org/ancient-olympic-games/chariot-racing> (04.02.2020).

Olympic Museum and Studies Centre (2002). The Olympic Games in Ancient Greece. *Lausanne*. 1-14.

Orionunevi.blogspot.com,(2015). *Knossos Sarayı Frizi* (<http://orionunevi.blogspot.com/2015/06/asterion-un-evi.html>)(02.04.2020)

Öz, E. (2016). Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında, Mezopotamya'nın Erken Dönemlerinden Yeni Asur Devri Sonuna Kadar Kralların Av Faaliyetleri. *The Journal of Academic Social Science Studie*. 45, 143-158.

Poliakoff, M. B. (2008). Ancient Combat Sports, The Olympic Games: How They All Began. *Biblical Archeology Society*. 1-55.

Ross, W. J., Malchrowicz-Moško, E., and Rozmiarek, M. (2016). The ancient and modern Nemean Games—the evolution of socio-cultural and politican functions. *Studies in Sport Humanities*. 19, 42-48.

Saltuk, S. (1995). *Antik Stadyumlar*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Sarrazanas, C. (2017). *Agonothetes, The Encyclopedia of Ancient History*. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781444338386.wbeah30470>(10.01.2020)

Selo, K. ve Erdönmez, E. (2018). Spor Mekânı Olarak Stadyum'un Gelişimi. *Kent Akademisi*. 11(4), 559-574.

Seyhan, B. (2010). *Antik Çağ'da Küçük Asya'da Festivaller ve Panayırlar*.I. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi. 90-104.

Simkin, J. (2020). Chariot Racing. Spartacus Educational, <https://spartacus-educational.com/ROMchariot.htm> (05.02.2020).

Sipahi T. İ. (2014). Son Yıllardaki Çalışmaların ve Buluntuların Işığında Eski Hitit Kabartmalı Vazoları Üzerine Değerlendirmeler. *Anadolu/Anatolia*. 40.

Smith, R. R. R. (1995). *Hellenistic Sculpture*. London : Thames and Hudson Ltd.

Spears, B. (1984). A Perspective of the. History of Women's Sport in Ancient Greece. *Journal of Sport History*. 11: 32-47.

Şahin, G. (2018). *1950 Sonrası Şehir Rehberlerinde Kent İmgesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şener, O. A. (2018). Antik Çağ Yunan Uygarlığında Sportif Şenlikler ve Etkileri. *Journal of International Social Research*.11(61), 530-536.

Şentürk, A. ve Özdilek, Ç. (2007). Antik ve Modern Olimpiyat Oyunlarında Olimpiyat Ateşinin Yakılma Sebepleri ve Bugüne Kadar Düzenlenen Oyunlarda Meşaleyi Yakma Seromonileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19, 217-230.

Takımcı, Ç.M. (2016). *Antik Çağda Bayramlar ve Festivaller*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tekin, A. ve Tekin, G. (2014). Antik Yunan Dönemi: Spor ve Antik Olimpiyat Oyunları. *Tarih Okulu Dergisi*. 7(18), s. 121-140.

Tekin, A., Tekin, G. ve Çalışır, M. (2016). Sporda Şiddet Bağlamında Antik Yunan Döneminde Boks. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5(3), 1-18.

Tekin, G. (2017). *II. Yüzyıl Müelliflerinden Pausanias'ın "Yunanistanın Tasviri" Adlı Eserine Göre Spor ve Spor Mekânları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Tok, M. İ. ve Fowler, D. E. (2005). Sports In Ancient Aphrodisias. *Turkish Journal of Sports Medicine*. 40(4): 209-214.

Tomay, B. ve Değirmencioğlu, H. (2017). Antik Çağda Anadolu'da Spor Turizmi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*. 2(2), 9-21.

Topaloğlu, H. (2010). Gölgedeki Bedenler: Bedenin İnşa Sürecinde Toplumsalın Etkileri. *Alternatif Politika*. 2(3): 251-276.

Toros, N. K. (2015). Olimpiyat Oyunlarının Doğuşu. *Türkiye Cumhuriyeti Spor Tarihi*.(Yayınlanmamış Araştırma), 1-11.

Tosun, E. (2019). Paranın Doğduğu Yer: Sardes Antik Kenti. *Tarih İncelemeleri*. 25-28.

Tunalı, J. (2017). *Antik Yunan'da Tanrı Oyunları, Olimpiyatlar ve Spor*, https://www.academia.edu/33312997/ant%c4%b0k_yunanda_tanrı_oyunları_ol%c4%b0mp%c4%b0yatlar_ve_spor

Türkoğlu, Ç. (2016). Anadolu'da Antik Dönem Sportif Organizasyonlar ve Sportif Mekânlar. *The Journal of Academic Social Science*.4(35),455-469.

Tylor, E. L. (2015). The Christian Marathoner: Athletic References in Paul's Epistles. *Journal of Arts & Humanities*. 4(11): 1-18.

Uğuryol, S. F. (2019). *Spor Felsefesinin Antik Yunan'da Paideia ile İlişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uzun, R. N. (2019). *Antik Çağlardaki Spor Figürlerinin Farklı Alanlardaki Lisans Öğrencileri Tarafından Algılanması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Uzunaslan, A. (2010). Mimari Tipoloji ve Fonksiyon Açısından Aphrodisias Stadyumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 21: 11-42.

Ümüt, U. (2019). *Eski Yunan'da Spor, (Lisans Projesi)*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Ünver, A. F. (2006). *Antik Çağdan Modern Olimpiyatlara Binicilik Sporuna ve Türk Biniciliğinin Olimpik Gelişimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Üreten, H. (2003). Hellenistik Dönem'de Pergamon'da Görev Yapmış Olan Gymnasiarkhos'ların Onurlandırılmaları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 43(2): 175-186.

Üreten, H. (2007). Tanrıça Leto: Lydia Sikkeleri Üzerinde. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16: 25-40.

Üreten, H. (2008). Antik Çağ Anadolu'sunda Bir Kültür Merkezi Pergamon - Kraliyet- Kütüphanesi. *Türk Kütüphaneciliği*. 22(4): 435-450.

Xenophontos, S. (2015). The Cultural Dynamics of the Term Hellanodikes in Palaiologan Byzantium. *De Gruyter*. 108(1): 219-228.

Yaraş. A. (1997). Antik Çağın En Önemli Eğitim Kurumu: Gymnasionlar. *Türk Arkeoloji Dergisi*. Sayı: XXXI, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Yıldıran İ.(2014). Antikiteden Moderniteye Olimpiyat Oyunları: İdealler ve Gerçekler. *Hece (Batı medeniyeti Özel Sayısı)*. 18 (210-212): 555-570.

Yıldıran, İ. ve Gültekin, T. (2012). *Anadolu Uygarlıklarında Spor*. Ankara:Spor Yayınevi.

Yıldız, S. ve Özerden, S. (2019). *İonia'nın Smyrna (İzmir)'sı ve Smyrna (İzmir)'nin Soyut Kültürel Mirası Yaşlı Theon*. ERASMUS Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Uluslararası Akademik Çalışmalar Sempozyumu. İzmir.

Yıldıztüran, D. (2019)Kuruluşundan Doğu-Batı Olarak İkiye Ayrıldığı M.S. 395'e Kadar Roma'da Spor, Oyunlar ve Gösteriler. *International Journal of Mountaineering and Climbing*. 2(2), 35-45.

Yılmaz, F. ve Yetkin, S. (2002). *İzmir Kent Tarihi, İzmir Liseleri Sertifikalı Kent Tarihi Konferansları Projesi*. Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İzmir Büyükşehir Belediyesi.

Yılmaz, A. A. (2018). Antik Yunanda Spor ve Spor Eğitiminin Tarihsel Gelişimi. *Ulakbilge*. Cilt 6, Sayı 28.

Zekioğlu, A. ve Candan, N. (2011). *Anadolu'daki Antik Stadyumlar*.7.Spor Bilimleri Kongresi. Ankara.

Zekioğlu, A. ve Kalkan, N. (2019). Anatolian Cultural Heritage: Ancient StadiumsRelated to Sport or Physical Culture. *Universal Journal of Educational Research*. 7(1): 106-110.

Ziemann, M. (2015). The Drowned God: Are Melicertes and Melqart Identical, CarthageSeminar, <https://classics.osu.edu/sites/classics.osu.edu/files/Ziemann%2C%20Marcus%20the%20drowned%20god%20%28Lopez-Ruiz%29.pdf> (25.11.2019).

